YK:N JULISTUS ALKUPERÄISKANSOJEN OIKEUKSISTA

JA

ALKUPERÄISKANSOJEN MAAILMANKONFERENSSINA TUNNETUN YK:N YLEISKOKOUKSEN KORKEAN TASON TÄYSISTUNNON LOPPUASIAKIRJA

FORMIN.FINLAND.FI

ULKOASIAINMINISTERIÖ
UTRIKESMINISTERIET

YK:N JULISTUS ALKUPERÄISKANSOJEN OIKEUKSISTA

JA

ALKUPERÄISKANSOJEN MAAILMANKONFERENSSINA TUNNETUN YK:N YLEISKOKOUKSEN KORKEAN TASON TÄYSISTUNNON LOPPUASIAKIRJA

ULKOASIAINMINISTERIÖ
UTRIKESMINISTERIET

ISSN paino 0358-1489

ISSN PDF 2341-8230

ISBN paino 978-952-281-316-9

ISBN PDF 978-952-281-317-6

Ulkoasiainministeriön julkaisuja 5/2016

Paino: Lönnberg Print & Promo, 2016

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö / Anja Järvinen

Sisällys

Yhdistyneiden kansakuntien julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 9

United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples 25

Ovttastuvvan Našuvnnaid eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštus 40

Ovtâstum Aalmugij julgáštus algâaalmugij vuoigâdvuođâin 56

Õhttõõvvâm Meerkoo′ddi čõõđtõs alggmeerai vuõiggâdvuõđin 71

Alkuperäiskansojen maailmankonferenssina tunnetun yleiskokouksen korkean tason täysistunnon loppuasiakirja 87

Outcome document of the high-level plenary meeting of the General Assembly known as the World Conference on Indigenous Peoples 95

Eamiálbmogiid máilmmikonfereansan dovddus váldočoahkkima alla dási dievasčoahkkima loahppaáššebábir 102

Algâaalmugij maailmkonferenssin tubdum almosčuákkim ollâ tääsi tievâsčuákkim loppâääššikirje 109

Alggmeerai maai′lmkonfere′nssen tobddum õõlmâs-sâbbar õll tää′zz tiuddsâbbar loppä′šške′rjj 116

Suomen- ja saamenkieliset epäviralliset käännökset on käännetty YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia käsittelevän julistuksen (hyväksytty YK:n yleiskokouksen päätöslauselmalla A/RES/61/295) ja alkuperäiskansojen maailmankonferenssina tunnetun yleiskokouksen korkean tason täysistunnon loppuasiakirjan (YK:n yleiskokouksen päätöslauselma A/RES/69/2) alkuperäisistä, englanninkielisistä versioista.

The unofficial translations into Finnish and Sámi languages have been translated from the original, English versions of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (adopted by UN General Assembly resolution A/RES/61/295) and the Outcome document of the high-level plenary meeting of the General Assembly known as the World Conference on Indigenous Peoples (UN General Assembly resolution A/RES/69/2)

Suoma- ja sámegielat eahpevirggálaš jorgalusat leat jorgaluvvon ON:id eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa (dohkkehuvvon ON:id oktasaščoahkkima mearráduscelkosiin A/RES/61/295) ja eamiálbmogiid máilmmikonfereansan dovddus oktasaščoahkkima alla dási dievasčoahkkima loahppaáššebáhpára (ON:id oktasaščoahkkima mearráduscealkkus A/RES/69/2) originála, eaŋgalsgielat veršuvnnain.

Suomâ- já sämikielâliih epivirgáliih jurgâlusah láá jurgâlum OA algâaalmugij vuoigâdvuođâid kieđâvuššee julgáštuš (tuhhiittum OA almosčuákkim miärádâsciälháttâssáin A/RES/61/295) já algâaalmugij maailmkonferenssin tubdum almosčuákkim ollâ tääsi tievâsčuákkim loppääššikirje (OA almosčuákkim miärádâsciälháttâs A/RES/69/2) algâalgâlijn, eŋgâlâskielâlijn teevstâin.

Lää′dd- da sää′mǩiõllsa pannveerglaž jåårglõõzz lie jåårglõttum ÕM alggmeerai vuõiggâdvuõđid kuõskki čõõđtõõzz (primmum ÕM õõlmâs-såbbar tu′mmstõkceâlklmin A/RES/61/295) da alggmeerai maai′lmkonfere′nssen tobddum õõlmâs-såbbar õll tää′zz tiuddsåbbar loppä′šškee′rj (ÕM õõlmâs-såbbar tu′mmstõkceâlkalm A/RES/69/2) eŋgglõsǩiõllsaž alggversioin.

Yhdistyneiden kansakuntien julistus alkuperäiskansojen oikeuksista

Yleiskokous, joka

toimii Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan päämäärien ja periaatteiden mukaisesti sekä nojautuu siihen, että valtiot täyttävät vilpittömässä mielessä niille peruskirjan mukaan kuuluvat velvoitteensa,

vakuuttaa, että alkuperäiskansat ovat yhdenvertaisia kaikkien muiden kansojen kanssa, samalla kun se tunnustaa kaikkien kansojen oikeuden olla erilaisia, pitää itseään erilaisina ja tulla kunnioitetuiksi sellaisinaan,

vakuuttaa myös, että kaikki kansat vaikuttavat osaltaan ihmiskunnan yhteisen perinnön muodostavien sivilisaatioiden ja kulttuurien moninaisuuteen ja rikkauteen,

vakuuttaa lisäksi, että kaikki opit, toimintaperiaatteet ja käytännöt, jotka perustuvat ajatukseen joidenkin kansojen tai yksilöiden paremmuudesta näiden kansallisen alkuperän tai rodullisten, uskonnollisten, etnisten tai kulttuuristen erojen perusteella tai puoltavat tätä ajatusta, ovat rasistisia, tieteellisesti vääriä, oikeudellisesti pätemättömiä, moraalisesti tuomittavia ja sosiaalisesti epäoikeudenmukaisia,

vahvistaa, että alkuperäiskansojen olisi voitava käyttää oikeuksiaan vapaina kaikesta syrjinnästä,

on huolestunut siitä, että alkuperäiskansat ovat kärsineet historiallisista vääryyksistä muun muassa siksi, että niiden alueille on muodostettu siirtoasutusta ja niiden maita, alueita ja luonnonvaroja on riistetty ja niitä on siten estetty käyttämästä erityisesti oikeuttaan kehittyä omien tarpeidensa ja etujensa mukaisesti,

tunnustaa kiireellisen tarpeen kunnioittaa ja edistää alkuperäiskansoille luonnostaan kuuluvia oikeuksia, jotka perustuvat niiden poliittisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin ra-

kenteisiin sekä kulttuureihin, hengellisiin perinteisiin, historioihin ja filosofioihin, ja erityisesti alkuperäiskansojen oikeuksia maihinsa, alueisiinsa ja luonnonvaroihinsa,

tunnustaa lisäksi kiireellisen tarpeen kunnioittaa ja edistää alkuperäiskansojen oikeuksia, jotka on vahvistettu valtioiden kanssa tehdyillä sopimuksilla ja muilla rakentavilla järjestelyillä,

suhtautuu myönteisesti siihen, että alkuperäiskansat järjestäytyvät parantaakseen poliittisia, taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä olojaan sekä lopettaakseen kaikenlaisen syrjinnän ja sorron siellä, missä niitä esiintyy,

on vakuuttunut siitä, että ohjaamalla itseensä sekä maihinsa, alueisiinsa ja luonnonvaroihinsa vaikuttavaa kehitystä alkuperäiskansat voivat ylläpitää ja vahvistaa instituutioitaan, kulttuurejaan ja perinteitään sekä edistää kehittymistään omien pyrkimystensä ja tarpeidensa mukaisesti,

tunnustaa, että alkuperäiskansojen tiedon, kulttuurien ja perinteisten käytäntöjen kunnioittaminen edistää osaltaan ympäristön kestävää ja tasapuolista kehitystä ja asianmukaista hoitoa,

korostaa alkuperäiskansojen maiden ja alueiden demilitarisoinnin osuutta rauhaan, taloudelliseen ja sosiaaliseen edistykseen ja kehitykseen sekä yhteisymmärrykseen ja ystävällisiin suhteisiin maailman kansakuntien ja kansojen välillä,

tunnustaa erityisesti alkuperäiskansoihin kuuluvien perheiden ja yhteisöjen oikeuden säilyttää lapsen oikeuksien mukainen jaettu vastuu lastensa kasvatuksesta, koulutuksesta ja hyvinvoinnista,

katsoo, että valtioiden ja alkuperäiskansojen välisissä sopimuksissa ja muissa rakentavissa järjestelyissä vahvistettuihin oikeuksiin liittyy joissakin tilanteissa kansainvälistä merkitystä, etua, vastuuta ja luonnetta,

katsoo myös, että sopimukset ja muut rakentavat järjestelyt sekä niiden ilmentämä suhde muodostavat perustan alkuperäiskansojen ja valtioiden välisen kumppanuuden vahvistamiselle,

on tietoinen siitä, että Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirja, taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus ja kansalaisoikeuk-

sia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus sekä Wienin julistus ja toimintaohjelma vahvistavat kaikkien kansojen itsemääräämisoikeuden perustavan merkityksen; tämän oikeuden perusteella kansat määräävät vapaasti poliittisen asemansa ja ylläpitävät vapaasti taloudellista, sosiaalista ja sivistyksellistä kehitystään,

pitää mielessä, että mikään tässä julistuksessa ei saa evätä miltään kansalta sen itsemääräämisoikeutta, jota se käyttää kansainvälisen oikeuden mukaisesti,

on vakuuttunut siitä, että alkuperäiskansojen oikeuksien tunnustaminen tällä julistuksella edistää valtioiden ja alkuperäiskansojen välisiä sopusointuisia yhteistyösuhteita, jotka perustuvat oikeudenmukaisuuden, kansanvallan, ihmisoikeuksien kunnioittamisen, syrjimättömyyden ja vilpittömän mielen periaatteisiin,

kannustaa valtioita noudattamaan kaikkia, erityisesti ihmisoikeuksiin liittyviä velvoitteitaan, joita kansainvälisten asiakirjojen mukaan sovelletaan alkuperäiskansoihin, sekä panemaan ne tehokkaasti täytäntöön neuvotellen ja toimien yhteistyössä kyseisten kansojen kanssa,

korostaa, että Yhdistyneillä Kansakunnilla on tärkeä ja jatkuva tehtävä edistettäessä ja suojeltaessa alkuperäiskansojen oikeuksia,

uskoo, että tämä julistus on uusi tärkeä edistysaskel pyrittäessä alkuperäiskansojen oikeuksien ja vapauksien tunnustamiseen, edistämiseen ja suojelemiseen sekä kehitettäessä Yhdistyneiden Kansakuntien järjestelmän asiaankuuluvaa toimintaa tällä alalla,

tunnustaa ja vahvistaa, että alkuperäiskansaan kuuluvilla yksilöillä on oikeus kaikkiin kansainvälisessä oikeudessa tunnustettuihin ihmisoikeuksiin ilman syrjintää ja että alkuperäiskansoilla on kollektiivisia oikeuksia, jotka ovat välttämättömiä niiden olemassaololle, hyvinvoinnille ja kokonaiskehitykselle kansoina,

tunnustaa, että alkuperäiskansojen asema vaihtelee alueittain ja maittain ja että kansallisten ja alueellisten erityispiirteiden sekä erilaisten historiallisten ja kulttuuristen taustojen merkitys olisi otettava huomioon, ja

julistaa juhlallisesti seuraavan Yhdistyneiden Kansakuntien julistuksen alkuperäiskansojen oikeuksista tavoitetasoksi, jolle on pyrittävä kumppanuuden ja keskinäisen kunnioituksen hengessä:

1 artikla

Alkuperäiskansoilla on oikeus yhteisöinä tai yksilöinä nauttia täysimääräisesti kaikkia Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjassa, ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa ja ihmisoikeuksia koskevassa kansainvälisessä oikeudessa tunnustettuja ihmisoikeuksia ja perusvapauksia.

2 artikla

Alkuperäiskansat ja niihin kuuluvat yksilöt ovat vapaita ja yhdenvertaisia kaikkien muiden kansojen ja yksilöiden kanssa, ja niillä on oikeuksiaan käyttäessään oikeus olla vapaita kaikenlaisesta, erityisesti alkuperäiskansan taustaan tai identiteettiin perustuvasta, syrjinnästä.

3 artikla

Alkuperäiskansoilla on itsemääräämisoikeus. Tämän oikeuden perusteella ne määräävät vapaasti poliittisen asemansa ja kehittävät vapaasti taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä olojaan.

4 artikla

Itsemääräämisoikeuttaan käyttäessään alkuperäiskansoilla on oikeus autonomiaan ja itsehallintoon asioissa, jotka liittyvät niiden sisäisiin ja paikallisiin asioihin sekä niiden itsehallintotehtävien rahoituskeinoihin.

5 artikla

Alkuperäiskansoilla on oikeus ylläpitää ja vahvistaa erillisiä poliittisia, oikeudellisia, taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä instituutioitaan, säilyttäen samalla oikeutensa osallistua halutessaan täysimääräisesti valtion poliittiseen ja sosiaaliseen elämään sekä talous- ja sivistyselämään.

6 artikla

Jokaisella alkuperäiskansaan kuuluvalla yksilöllä on oikeus kansalaisuuteen.

7 artikla

1. Alkuperäiskansaan kuuluvilla yksilöillä on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen, vapauteen ja turvallisuuteen.

2. Alkuperäiskansoilla on kollektiivinen oikeus elää vapaasti, rauhassa ja turvallisesti erillisinä kansoina, eikä niihin saa kohdistaa joukkotuhontaa tai muuta väkivaltaa, mukaan lukien lasten siirtäminen pakolla ryhmästä toiseen.

8 artikla

1. Alkuperäiskansoilla ja niihin kuuluvilla yksilöillä on oikeus siihen, ettei niitä pakkosulauteta eikä niiden kulttuuria tuhota.

2. Valtiot tarjoavat tehokkaat järjestelmät, joilla estetään ja hyvitetään:

(a) toiminta, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on se, että alkuperäiskansoilta riistetään niiden koskemattomuus erillisinä kansoina tai niiden kulttuuriset arvot tai etninen identiteetti;

(b) toiminta, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on alkuperäiskansojen tai niihin kuuluvien yksilöiden maiden, alueiden tai luonnonvarojen riistäminen;

(c) kaikenlaiset väestön pakkosiirrot, joiden tarkoituksena tai vaikutuksena on jonkin alkuperäiskansojen ja niihin kuuluvien yksilöiden oikeuden loukkaaminen tai heikentäminen;

(d) kaikenlainen pakkosulauttaminen tai -liittäminen;

(e) kaikenlainen propaganda, jonka tarkoituksena on edistää alkuperäiskansoihin ja niihin kuuluviin yksilöihin kohdistuvaa rotusyrjintää tai etnistä syrjintää tai kehottaa siihen.

9 artikla

Alkuperäiskansoilla ja niihin kuuluvilla yksilöillä on oikeus kuulua alkuperäisyhteisöön tai -kansakuntaan kyseisen yhteisön tai kansakunnan perinteiden ja tapojen mukaisesti. Tämän oikeuden käyttämisestä ei saa seurata minkäänlaista syrjintää.

10 artikla

Alkuperäiskansoja ei saa siirtää pakolla mailtaan tai alueiltaan. Alkuperäiskansoja ei saa asuttaa uudelleen ilman niiden vapaata ja tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta eikä ennen kuin on sovittu asianmukaisesta ja oikeudenmukaisesta korvauksesta ja mahdollisuuksien mukaan paluumahdollisuudesta.

11 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus harjoittaa ja elvyttää kulttuurisia perinteitään ja tapojaan. Tähän sisältyy oikeus ylläpitää, suojella ja kehittää niiden kulttuurien aiempia, nykyisiä ja tulevia ilmenemismuotoja, kuten arkeologisia ja historiallisia kohteita, esineitä, malleja ja seremonioita, tekniikkaa sekä kuvataiteita ja esittäviä taiteita ja kirjallisuutta.

2. Valtiot hyvittävät tehokkaiden, yhdessä alkuperäiskansojen kanssa kehitettyjen järjestelmien avulla alkuperäiskansojen kulttuurisen, henkisen, uskonnollisen ja hengellisen omaisuuden, joka on otettu näiltä kansoilta ilman niiden vapaata ja tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta tai loukaten niiden lakeja, perinteitä ja tapoja, ja tämä hyvitysmenettely voi sisältää palauttamisen.

12 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus ilmaista, harjoittaa, kehittää ja opettaa hengellisiä ja uskonnollisia perinteitään, tapojaan ja seremonioitaan, oikeus ylläpitää, suojella ja käyttää rauhassa uskonnollisia ja kulttuurikohteitaan, oikeus käyttää seremoniaesineitään ja määrätä niiden käytöstä sekä oikeus vainajiensa ruumiiden tai niiden jäännösten kotiuttamiseen.

2. Valtiot pyrkivät mahdollistamaan hallussaan olevien seremoniaesineiden ja vainajien ruumiiden tai niiden jäännösten saavutettavuuden ja/tai palauttamisen alkuperäiskansoille yhdessä kyseisten alkuperäiskansojen kanssa kehitettyjen oikeudenmukaisten, avoimien ja tehokkaiden järjestelmien avulla.

13 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus elvyttää, käyttää, kehittää ja siirtää tuleville sukupolville historiaansa, kieliään, suullisia perinteitään, filosofiaansa, kirjoitusjärjestelmiään

ja kirjallisuuttaan sekä oikeus nimetä ja säilyttää omat yhteisön-, paikan- ja henkilönnimensä.

2. Valtiot toteuttavat tehokkaat toimet varmistaakseen, että tätä oikeutta suojellaan ja että alkuperäiskansat voivat ymmärtää poliittisia, oikeudellisia ja hallinnollisia menettelyjä sekä tulla itse ymmärretyiksi niissä, tarvittaessa tulkkauksen avulla tai muilla asianmukaisilla keinoilla.

14 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus perustaa omia koulujärjestelmiä ja -laitoksia, jotka antavat opetusta niiden omilla kielillä niiden kulttuurisiin opetus- ja oppimismenetelmiin soveltuvalla tavalla, sekä oikeus ohjata niitä.

2. Alkuperäiskansoihin kuuluvilla yksilöillä, erityisesti lapsilla, on oikeus saada kyseisen valtion koulutusta sen kaikilla tasoilla ja kaikissa muodoissa ilman syrjintää.

3. Valtiot toteuttavat yhdessä alkuperäiskansojen kanssa tehokkaat toimet, jotta alkuperäiskansoihin kuuluvat yksilöt, erityisesti lapset, myös niiden yhteisöjen ulkopuolella elävät lapset, voivat saada oman kulttuurinsa opetusta ja omakielistä opetusta mahdollisuuksien mukaan.

15 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus kulttuurinsa, perinteidensä, historiansa ja pyrkimystensä arvostukseen ja moninaisuuteen, joiden on asianmukaisesti kuvastuttava koulutuksessa ja julkisessa viestinnässä.

2. Valtiot toteuttavat kyseisten alkuperäiskansojen kanssa neuvotellen ja yhteistyössä toimien tehokkaat toimet, joilla torjutaan ennakkoluuloja, poistetaan syrjintää ja edistetään suvaitsevuutta, yhteisymmärrystä ja hyviä suhteita alkuperäiskansojen ja kaikkien muiden yhteiskuntaryhmien kesken.

16 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus perustaa omia, omakielisiä viestimiä ja käyttää muiden kuin alkuperäiskansojen viestimien kaikkia muotoja ilman syrjintää.

2. Valtiot toteuttavat tehokkaat toimet, joilla varmistetaan, että niiden omistamat viestimet kuvastavat asianmukaisesti alkuperäiskansojen kulttuurista moninaisuutta. Valtiot kehottavat yksityisomisteisia viestimiä kuvastamaan asianmukaisesti alkuperäiskansojen kulttuurista moninaisuutta, sanotun kuitenkaan rajoittamatta täyden sananvapauden varmistamista.

17 artikla

1. Alkuperäiskansoilla ja niihin kuuluvilla yksilöillä on oikeus nauttia täysimääräisesti kaikkia sovellettavassa kansainvälisessä ja kansallisessa työoikeudessa vahvistettuja oikeuksia.

2. Valtiot toteuttavat alkuperäiskansojen kanssa neuvotellen ja yhteistyössä toimien erityistoimet, joilla suojellaan alkuperäiskansojen lapsia taloudelliselta hyväksikäytöltä ja työltä, joka voi olla lapselle vaarallista tai häiritä hänen koulutustaan tai haitata lapsen terveyttä tai ruumiillista, henkistä, hengellistä, moraalista tai sosiaalista kehitystä, ottaen huomioon näiden lasten erityinen haavoittuvuus ja koulutuksen merkitys heidän voimaantumiselleen.

3. Alkuperäiskansoihin kuuluvilla yksilöillä on oikeus siihen, ettei heihin sovelleta syrjiviä työehtoja ja -olosuhteita, muun muassa palvelussuhteen tai palkkauksen ehtoja.

18 artikla

Alkuperäiskansoilla on oikeus osallistua omien toimintaperiaatteidensa mukaisesti valittujen edustajiensa kautta päätöksentekoon asioissa, jotka voivat vaikuttaa näiden kansojen oikeuksiin, sekä oikeus ylläpitää ja kehittää omia päätöksentekoelimiään.

19 artikla

Valtiot neuvottelevat vilpittömässä mielessä ja toimivat yhteistyössä kyseisten alkuperäiskansojen kanssa näiden omien edustuselinten kautta saadakseen niiden vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen ennen kuin valtiot hyväksyvät ja panevat täytäntöön lainsäädännöllisiä tai hallinnollisia toimia, jotka voivat vaikuttaa alkuperäiskansoihin.

20 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus ylläpitää ja kehittää poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia järjestelmiään tai instituutioitaan, käyttää turvallisesti omia toimeentulo- ja kehityskeinojaan sekä harjoittaa vapaasti kaikkea perinteistä toimintaansa ja muuta taloudellista toimintaansa.

2. Alkuperäiskansat, joilta on riistetty niiden elinkeinot ja toimeentulo- ja kehityskeinot, ovat oikeutettuja asianmukaiseen ja oikeudenmukaiseen hyvitykseen.

21 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on syrjimätön oikeus taloudellisten ja sosiaalisten olojensa parantamiseen muun muassa koulutuksen, työllisyyden, ammatillisen koulutuksen ja uudelleenkoulutuksen, asumisen, puhtaanapidon, terveyden ja sosiaaliturvan aloilla.

2. Valtiot toteuttavat tehokkaat toimet ja tarvittaessa erityistoimet, joilla varmistetaan alkuperäiskansojen taloudellisten ja sosiaalisten olojen jatkuva parantaminen. Erityistä huomiota on kiinnitettävä alkuperäiskansoihin kuuluvien vanhusten, naisten, nuorten, lasten ja vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja erityistarpeisiin.

22 artikla

1. Tätä julistusta täytäntöön pantaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota alkuperäiskansojen vanhusten, naisten, nuorten, lasten ja vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja erityistarpeisiin.

2. Valtiot toteuttavat yhdessä alkuperäiskansojen kanssa toimet, joilla varmistetaan, että alkuperäiskansojen naiset ja lapset nauttivat täysimääräisesti suojelua ja takeita kaikenlaista väkivaltaa ja syrjintää vastaan.

23 artikla

Alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä ja kehittää ensisijaisia tavoitteita ja strategioita, jotka koskevat niiden kehittymisoikeuden käyttöä. Alkuperäiskansoilla on erityisesti oikeus osallistua aktiivisesti niihin vaikuttavien terveydenhuolto- ja asunto-ohjelmien sekä muiden taloudellisten ja sosiaalisten ohjelmien kehittämiseen ja niistä päättämiseen

sekä oikeus mahdollisuuksien mukaan hallinnoida näitä ohjelmia omien toimielintensä kautta.

24 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus harjoittaa perinteistä lääkintäänsä ja ylläpitää terveydenhoitokäytäntöjään, mukaan lukien elintärkeiden lääkintään käytettävien kasvien, eläinten ja mineraalien säilyttäminen. Alkuperäiskansoihin kuuluvilla yksilöillä on myös syrjimätön oikeus saada kaikkia sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluja.

2. Alkuperäiskansoihin kuuluvilla yksilöillä on yhtäläinen oikeus korkeimpaan saavutettavissa olevaan ruumiillisen ja henkisen terveyden tasoon. Valtiot toteuttavat tarvittavat toimet, joilla pyritään saavuttamaan asteittain tämän oikeuden täysimääräinen toteutuminen.

25 artikla

Alkuperäiskansoilla on oikeus ylläpitää ja vahvistaa tunnusomaista hengellistä suhdettaan perinteisesti omistamiinsa tai muutoin hallussaan pitämiinsä ja käyttämiinsä maihin, alueisiin, vesistöihin, rannikkomeriin ja muihin luonnonvaroihin sekä säilyttää tähän liittyvät vastuunsa tuleville sukupolville.

26 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus perinteisesti omistamiinsa, hallussaan pitämiinsä tai muutoin käyttämiinsä tai hankkimiinsa maihin, alueisiin ja luonnonvaroihin.

2. Alkuperäiskansoilla on oikeus omistaa, käyttää, kehittää ja hallita niitä maita, alueita ja luonnonvaroja, jotka ovat niiden hallussa perinteisen omistuksen tai muun perinteisen hallussapidon tai käytön perusteella tai jotka ne ovat muutoin hankkineet.

3. Valtiot tunnustavat nämä maat, alueet ja luonnonvarat laissa ja suojelevat niitä lailla. Tässä tunnustamisessa on asianmukaisesti kunnioitettava kyseisten alkuperäiskansojen tapoja, perinteitä ja maanhallintajärjestelmiä.

27 artikla

Valtiot perustavat ja panevat täytäntöön yhdessä asianomaisten alkuperäiskansojen kanssa oikeudenmukaisen, riippumattoman, puolueettoman, avoimen ja läpinäkyvän sekä alkuperäiskansojen lait, perinteet, tavat ja maanhallintajärjestelmät asianmukaisesti tunnustavan menettelyn tunnustaakseen ja ratkaistakseen alkuperäiskansojen oikeudet, jotka koskevat niiden maita, alueita ja luonnonvaroja, mukaan lukien niiden perinteisesti omistamat tai muutoin hallussaan pitämät tai käyttämät maat, alueet ja luonnonvarat. Alkuperäiskansoilla on oltava oikeus osallistua tähän menettelyyn.

28 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus hyvitykseen tavalla, joka voi sisältää muun muassa palauttamisen, tai jos palauttaminen ei ole mahdollista, asianmukaiseen, oikeudenmukaiseen ja kohtuulliseen korvaukseen perinteisesti omistamistaan tai muutoin hallussa pitämistään tai käyttämistään maista, alueista ja luonnonvaroista, jotka on tuomittu menetetyiksi tai takavarikoitu, otettu haltuun tai vallattu tai joita on käytetty tai vahingoitettu ilman näiden kansojen vapaata ja tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta.

2. Jollei kyseisten kansojen kanssa vapaasti muuta sovita, korvaus suoritetaan laadultaan, kooltaan ja oikeudelliselta asemaltaan vastaavina maina, alueina ja luonnonvaroina tai rahallisena korvauksena tai muuna asianmukaisena hyvityksenä.

29 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus säilyttää ja suojella ympäristöä sekä maidensa tai alueidensa ja luonnonvarojensa tuotantokykyä. Valtiot ottavat käyttöön ja panevat täytäntöön alkuperäiskansoille tätä säilyttämistä ja suojelua varten tarkoitettuja avustusohjelmia ilman syrjintää.

2. Valtiot toteuttavat tehokkaat toimet varmistaakseen, ettei alkuperäiskansojen maille tai alueille varastoida eikä loppusijoiteta vaarallisia aineita ilman niiden vapaata ja tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta.

3. Valtiot toteuttavat myös tehokkaat toimet varmistaakseen tarvittaessa, että alkuperäiskansojen terveyden seuraamiseen, ylläpitämiseen ja palauttamiseen tarkoitetut ohjelmat,

jotka vaarallisten aineiden vaikutuksille altistuvat kansat kehittävät ja toteuttavat, pannaan asianmukaisesti täytäntöön.

30 artikla

1. Alkuperäiskansojen mailla tai alueilla ei saa harjoittaa sotilaallista toimintaa, ellei se ole perusteltua asiaan liittyvän yleisen edun vuoksi, ellei siitä ole muutoin vapaasti sovittu kyseisten alkuperäiskansojen kanssa tai elleivät nämä ole sitä pyytäneet.

2. Valtiot neuvottelevat tehokkaasti kyseisten alkuperäiskansojen kanssa asianmukaisin menettelyin ja erityisesti näiden kansojen edustuselinten kautta ennen niiden maiden tai alueiden käyttämistä sotilaalliseen toimintaan.

31 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus ylläpitää, hallita, suojella ja kehittää kulttuuriperintöään, perinnetietoaan ja perinteisiä kulttuuri-ilmaisujaan sekä tieteensä, teknologiansa ja kulttuuriensa eri ilmenemismuotoja, mukaan lukien inhimilliset ja geneettiset voimavarat, siemenet, lääkkeet, tieto eläinten ja kasvien ominaisuuksista, suullinen perinne, kirjallisuus, muotoilut, urheilu sekä perinteiset pelit ja leikit sekä kuvataiteet ja esittävät taiteet. Niillä on myös oikeus ylläpitää, hallita, suojella ja kehittää tähän kulttuuriperintöön, perinnetietoon ja perinteisiin kulttuuri-ilmaisuihinsa liittyvää henkistä omaisuuttaan.

2. Valtiot toteuttavat yhdessä alkuperäiskansojen kanssa tehokkaat toimet, joilla tunnustetaan näiden oikeuksien käyttö ja suojellaan sitä.

32 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä ja kehittää ensisijaisia tavoitteita ja strategioita maidensa tai alueidensa ja muiden luonnonvarojensa kehittämistä tai käyttöä varten.

2. Valtiot neuvottelevat vilpittömässä mielessä ja toimivat yhteistyössä kyseisten alkuperäiskansojen kanssa näiden omien edustuselinten kautta saadakseen niiden vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen ennen kuin valtiot hyväksyvät hankkeita, jotka vaikuttavat alkuperäiskansojen maihin tai alueisiin ja muihin luonnonvaroihin,

erityisesti kehitettäessä, käytettäessä tai hyödynnettäessä mineraali- tai vesivaroja tai muita luonnonvaroja.

3. Valtiot tarjoavat tehokkaat järjestelmät, joiden avulla hyvitetään asianmukaisesti ja oikeudenmukaisesti edellä mainittu toiminta, ja niiden on toteutettava asianmukaiset toimet, joilla lievennetään ympäristöön kohdistuvia, taloudellisia, sosiaalisia, sivistyksellisiä ja hengellisiä haittavaikutuksia.

33 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä omasta identiteetistään tai jäsenyydestään tapojensa ja perinteidensä mukaisesti. Tämä ei heikennä alkuperäiskansoihin kuuluvien yksilöiden oikeutta saada asuinvaltioidensa kansalaisuus.

2. Alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä toimielintensä rakenteet ja valita niiden jäsenet omia menettelyjään noudattaen.

34 artikla

Alkuperäiskansoilla on oikeus edistää, kehittää ja ylläpitää toimielintensä rakenteita sekä tunnusomaisia tapojaan, hengellisyyttään, perinteitään, menettelyjään ja käytäntöjään sekä mahdollisia oikeusjärjestelmiään tai -tapojaan kansainvälisten ihmisoikeusnormien mukaisesti.

35 artikla

Alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä niihin kuuluvien yksilöiden velvollisuuksista yhteisöjään kohtaan.

36 artikla

1. Alkuperäiskansoilla, erityisesti kansainvälisten rajojen jakamilla kansoilla, on oikeus ylläpitää ja kehittää rajat ylittäviä yhteyksiä, suhteita ja yhteistyötä, mukaan lukien hengellinen, sivistyksellinen, poliittinen, taloudellinen ja sosiaalinen toiminta, sekä niihin kuuluvien yksilöiden että muiden kansojen kanssa.

2. Valtiot toteuttavat alkuperäiskansojen kanssa neuvotellen ja yhteistyössä toimien tehokkaat toimet, joilla helpotetaan tämän oikeuden käyttämistä ja varmistetaan sen toteutuminen.

37 artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus siihen, että niiden asianomaisten valtioiden tai näiden seuraajavaltioiden kanssa tekemät sopimukset ja muut rakentavat järjestelyt tunnustetaan, niitä noudatetaan ja ne saatetaan voimaan, sekä siihen, että valtiot kunnioittavat ja noudattavat näitä sopimuksia ja muita rakentavia järjestelyjä.

2. Minkään tässä julistuksessa ei voida tulkita vähentävän tai kumoavan alkuperäiskansojen oikeuksia, joista on määrätty sopimuksilla ja muilla rakentavilla järjestelyillä.

38 artikla

Valtiot toteuttavat alkuperäiskansojen kanssa neuvotellen ja yhteistyössä toimien asianmukaiset toimet, mukaan lukien lainsäädäntötoimet, tämän julistuksen tavoitteiden saavuttamiseksi.

39 artikla

Alkuperäiskansoilla on oikeus saada valtioilta ja kansainvälisen yhteistyön kautta taloudellista ja teknistä apua, jotta ne voivat nauttia tähän julistukseen sisältyviä oikeuksia.

40 artikla

Alkuperäiskansoilla on oikeus asianmukaisiin ja oikeudenmukaisiin menettelyihin, joissa ratkaistaan niiden konfliktit ja riidat valtioiden tai muiden osapuolten kanssa, oikeus saada asiaa koskeva päätös viipymättä ja oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin kaikkia yksilöllisten ja kollektiivisten oikeuksiensa loukkauksia vastaan. Tällaisessa päätöksessä on otettava asianmukaisesti huomioon kyseisten alkuperäiskansojen tavat, perinteet, säännöt ja oikeusjärjestelmät sekä kansainväliset ihmisoikeudet.

41 artikla

Yhdistyneiden Kansakuntien järjestelmän elinten ja erityisjärjestöjen sekä muiden hallitustenvälisten järjestöjen on osaltaan edistettävä tämän julistuksen täysimääräistä toteutumista muun muassa järjestämällä rahoitusyhteistyötä ja teknistä apua. On otettava käyttöön keinoja, joilla varmistetaan alkuperäiskansojen osallistuminen niihin vaikuttaviin asioihin.

42 artikla

Yhdistyneet Kansakunnat, sen elimet, mukaan lukien alkuperäiskansojen asioita käsittelevä pysyvä foorumi, sekä erityisjärjestöt, myös maatasolla, ja jäsenvaltiot edistävät tämän julistuksen kunnioittamista ja täysimääräistä soveltamista sekä seuraavat tämän julistuksen vaikuttavuutta.

43 artikla

Tässä julistuksessa tunnustetut oikeudet muodostavat maailman alkuperäiskansojen säilymisen, arvon ja hyvinvoinnin turvaamiseksi tarvittavan vähimmäistason.

44 artikla

Kaikki tässä julistuksessa tunnustetut oikeudet ja vapaudet taataan alkuperäiskansoihin kuuluville miehille ja naisille yhdenvertaisesti.

45 artikla

Minkään tässä julistuksessa ei saa tulkita rajoittavan tai lakkauttavan alkuperäiskansojen nykyisiä tai mahdollisia tulevia oikeuksia.

46 artikla

1. Minkään tässä julistuksessa ei saa tulkita merkitsevän minkään valtion, kansan, ryhmän tai henkilön oikeutta osallistua toimintaan tai suorittaa tekoa, joka on Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan vastainen, eikä tulkita sallivan toimintaa, joka kokonaan tai osittain hajottaisi täysivaltaisten ja itsenäisten valtioiden alueellisen eheyden tai poliittisen yhtenäisyyden tai heikentäisi niitä, eikä kannustavan tällaiseen toimintaan.

2. Käytettäessä tässä julistuksessa ilmaistuja oikeuksia on kunnioitettava kaikkien ihmisoikeuksia ja perusvapauksia. Tässä julistuksessa ilmaistujen oikeuksien käyttämiseen saa kohdistaa ainoastaan lailla säädettyjä rajoituksia kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisesti. Näiden rajoitusten on oltava syrjimättömiä ja ehdottoman välttämättömiä ainoastaan sen varmistamiseksi, että muiden oikeudet ja vapaudet tunnustetaan ja niitä kunnioitetaan asianmukaisesti ja että demokraattisen yhteiskunnan oikeutetut ja pakottavimmat vaatimukset täyttyvät.

3. Tätä julistusta on tulkittava noudattaen oikeudenmukaisuuden, kansanvallan, ihmisoikeuksien kunnioittamisen, tasa-arvon, yhdenvertaisuuden, hyvän hallinnon ja vilpittömän mielen periaatteita.

United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples

The General Assembly,

Guided by the purposes and principles of the Charter of the United Nations, and good faith in the fulfilment of the obligations assumed by States in accordance with the Charter,

Affirming that indigenous peoples are equal to all other peoples, while recognizing the right of all peoples to be different, to consider themselves different, and to be respected as such,

Affirming also that all peoples contribute to the diversity and richness of civilizations and cultures, which constitute the common heritage of humankind,

Affirming further that all doctrines, policies and practices based on or advocating superiority of peoples or individuals on the basis of national origin or racial, religious, ethnic or cultural differences are racist, scientifically false, legally invalid, morally condemnable and socially unjust,

Reaffirming that indigenous peoples, in the exercise of their rights, should be free from discrimination of any kind,

Concerned that indigenous peoples have suffered from historic injustices as a result of, inter alia, their colonization and dispossession of their lands, territories and resources, thus preventing them from exercising, in particular, their right to development in accordance with their own needs and interests,

Recognizing the urgent need to respect and promote the inherent rights of indigenous peoples which derive from their political, economic and social structures and from their cultures, spiritual traditions, histories and philosophies, especially their rights to their lands, territories and resources,

Recognizing also the urgent need to respect and promote the rights of indigenous peoples affirmed in treaties, agreements and other constructive arrangements with States,

Welcoming the fact that indigenous peoples are organizing themselves for political, economic, social and cultural enhancement and in order to bring to an end all forms of discrimination and oppression wherever they occur,

Convinced that control by indigenous peoples over developments affecting them and their lands, territories and resources will enable them to maintain and strengthen their institutions, cultures and traditions, and to promote their development in accordance with their aspirations and needs,

Recognizing that respect for indigenous knowledge, cultures and traditional practices contributes to sustainable and equitable development and proper management of the environment,

Emphasizing the contribution of the demilitarization of the lands and territories of indigenous peoples to peace, economic and social progress and development, understanding and friendly relations among nations and peoples of the world,

Recognizing in particular the right of indigenous families and communities to retain shared responsibility for the upbringing, training, education and well-being of their children, consistent with the rights of the child,

Considering that the rights affirmed in treaties, agreements and other constructive arrangements between States and indigenous peoples are, in some situations, matters of international concern, interest, responsibility and character,

Considering also that treaties, agreements and other constructive arrangements, and the relationship they represent, are the basis for a strengthened partnership between indigenous peoples and States,

Acknowledging that the Charter of the United Nations, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights, as well as the Vienna Declaration and Programme of Action, affirm the fundamental importance of the right to self-determination of all peoples, by virtue of which they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development,

Bearing in mind that nothing in this Declaration may be used to deny any peoples their right to self-determination, exercised in conformity with international law,

Convinced that the recognition of the rights of indigenous peoples in this Declaration will enhance harmonious and cooperative relations between the State and indigenous peoples, based on principles of justice, democracy, respect for human rights, non-discrimination and good faith,

Encouraging States to comply with and effectively implement all their obligations as they apply to indigenous peoples under international instruments, in particular those related to human rights, in consultation and cooperation with the peoples concerned,

Emphasizing that the United Nations has an important and continuing role to play in promoting and protecting the rights of indigenous peoples,

Believing that this Declaration is a further important step forward for the recognition, promotion and protection of the rights and freedoms of indigenous peoples and in the development of relevant activities of the United Nations system in this field,

Recognizing and reaffirming that indigenous individuals are entitled without discrimination to all human rights recognized in international law, and that indigenous peoples possess collective rights which are indispensable for their existence, well-being and integral development as peoples,

Recognizing that the situation of indigenous peoples varies from region to region and from country to country and that the significance of national and regional particularities and various historical and cultural backgrounds should be taken into consideration,

Solemnly proclaims the following United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples as a standard of achievement to be pursued in a spirit of partnership and mutual respect:

Article 1

Indigenous peoples have the right to the full enjoyment, as a collective or as individuals, of all human rights and fundamental freedoms as recognized in the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights and international human rights law.

Article 2

Indigenous peoples and individuals are free and equal to all other peoples and individuals and have the right to be free from any kind of discrimination, in the exercise of their rights, in particular that based on their indigenous origin or identity.

Article 3

Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

Article 4

Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions.

Article 5

Indigenous peoples have the right to maintain and strengthen their distinct political, legal, economic, social and cultural institutions, while retaining their right to participate fully, if they so choose, in the political, economic, social and cultural life of the State.

Article 6

Every indigenous individual has the right to a nationality.

Article 7

1. Indigenous individuals have the rights to life, physical and mental integrity, liberty and security of person.

2. Indigenous peoples have the collective right to live in freedom, peace and security as distinct peoples and shall not be subjected to any act of genocide or any other act of violence, including forcibly removing children of the group to another group.

Article 8

1. Indigenous peoples and individuals have the right not to be subjected to forced assimilation or destruction of their culture.

2. States shall provide effective mechanisms for prevention of, and redress for:

(a) Any action which has the aim or effect of depriving them of their integrity as distinct peoples, or of their cultural values or ethnic identities;

(b) Any action which has the aim or effect of dispossessing them of their lands, territories or resources;

(c) Any form of forced population transfer which has the aim or effect of violating or undermining any of their rights;

(d) Any form of forced assimilation or integration;

(e) Any form of propaganda designed to promote or incite racial or ethnic discrimination directed against them.

Article 9

Indigenous peoples and individuals have the right to belong to an indigenous community or nation, in accordance with the traditions and customs of the community or nation concerned. No discrimination of any kind may arise from the exercise of such a right.

Article 10

Indigenous peoples shall not be forcibly removed from their lands or territories. No relocation shall take place without the free, prior and informed consent of the indigenous peoples concerned and after agreement on just and fair compensation and, where possible, with the option of return.

Article 11

1. Indigenous peoples have the right to practise and revitalize their cultural traditions and customs. This includes the right to maintain, protect and develop the past, present

and future manifestations of their cultures, such as archaeological and historical sites, artefacts, designs, ceremonies, technologies and visual and performing arts and literature.

2. States shall provide redress through effective mechanisms, which may include restitution, developed in conjunction with indigenous peoples, with respect to their cultural, intellectual, religious and spiritual property taken without their free, prior and informed consent or in violation of their laws, traditions and customs.

Article 12

1. Indigenous peoples have the right to manifest, practise, develop and teach their spiritual and religious traditions, customs and ceremonies; the right to maintain, protect, and have access in privacy to their religious and cultural sites; the right to the use and control of their ceremonial objects; and the right to the repatriation of their human remains.

2. States shall seek to enable the access and/or repatriation of ceremonial objects and human remains in their possession through fair, transparent and effective mechanisms developed in conjunction with indigenous peoples concerned.

Article 13

1. Indigenous peoples have the right to revitalize, use, develop and transmit to future generations their histories, languages, oral traditions, philosophies, writing systems and literatures, and to designate and retain their own names for communities, places and persons.

2. States shall take effective measures to ensure that this right is protected and also to ensure that indigenous peoples can understand and be understood in political, legal and administrative proceedings, where necessary through the provision of interpretation or by other appropriate means.

Article 14

1. Indigenous peoples have the right to establish and control their educational systems and institutions providing education in their own languages, in a manner appropriate to their cultural methods of teaching and learning.

2. Indigenous individuals, particularly children, have the right to all levels and forms of education of the State without discrimination.

3. States shall, in conjunction with indigenous peoples, take effective measures, in order for indigenous individuals, particularly children, including those living outside their communities, to have access, when possible, to an education in their own culture and provided in their own language.

Article 15

1. Indigenous peoples have the right to the dignity and diversity of their cultures, traditions, histories and aspirations which shall be appropriately reflected in education and public information.

2. States shall take effective measures, in consultation and cooperation with the indigenous peoples concerned, to combat prejudice and eliminate discrimination and to promote tolerance, understanding and good relations among indigenous peoples and all other segments of society.

Article 16

1. Indigenous peoples have the right to establish their own media in their own languages and to have access to all forms of non-indigenous media without discrimination.

2. States shall take effective measures to ensure that State-owned media duly reflect indigenous cultural diversity. States, without prejudice to ensuring full freedom of expression, should encourage privately owned media to adequately reflect indigenous cultural diversity.

Article 17

1. Indigenous individuals and peoples have the right to enjoy fully all rights established under applicable international and domestic labour law.

2. States shall in consultation and cooperation with indigenous peoples take specific measures to protect indigenous children from economic exploitation and from performing any work that is likely to be hazardous or to interfere with the child's education, or to be

harmful to the child's health or physical, mental, spiritual, moral or social development, taking into account their special vulnerability and the importance of education for their empowerment.

3. Indigenous individuals have the right not to be subjected to any discriminatory conditions of labour and, inter alia, employment or salary.

Article 18

Indigenous peoples have the right to participate in decision-making in matters which would affect their rights, through representatives chosen by themselves in accordance with their own procedures, as well as to maintain and develop their own indigenous decision-making institutions.

Article 19

States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free, prior and informed consent before adopting and implementing legislative or administrative measures that may affect them.

Article 20

1. Indigenous peoples have the right to maintain and develop their political, economic and social systems or institutions, to be secure in the enjoyment of their own means of subsistence and development, and to engage freely in all their traditional and other economic activities.

2. Indigenous peoples deprived of their means of subsistence and development are entitled to just and fair redress.

Article 21

1. Indigenous peoples have the right, without discrimination, to the improvement of their economic and social conditions, including, inter alia, in the areas of education, employment, vocational training and retraining, housing, sanitation, health and social security.

2. States shall take effective measures and, where appropriate, special measures to ensure continuing improvement of their economic and social conditions. Particular attention shall be paid to the rights and special needs of indigenous elders, women, youth, children and persons with disabilities.

Article 22

1. Particular attention shall be paid to the rights and special needs of indigenous elders, women, youth, children and persons with disabilities in the implementation of this Declaration.

2. States shall take measures, in conjunction with indigenous peoples, to ensure that indigenous women and children enjoy the full protection and guarantees against all forms of violence and discrimination.

Article 23

Indigenous peoples have the right to determine and develop priorities and strategies for exercising their right to development. In particular, indigenous peoples have the right to be actively involved in developing and determining health, housing and other economic and social programmes affecting them and, as far as possible, to administer such programmes through their own institutions.

Article 24

1. Indigenous peoples have the right to their traditional medicines and to maintain their health practices, including the conservation of their vital medicinal plants, animals and minerals. Indigenous individuals also have the right to access, without any discrimination, to all social and health services.

2. Indigenous individuals have an equal right to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health. States shall take the necessary steps with a view to achieving progressively the full realization of this right.

Article 25

Indigenous peoples have the right to maintain and strengthen their distinctive spiritual relationship with their traditionally owned or otherwise occupied and used lands,

territories, waters and coastal seas and other resources and to uphold their responsibilities to future generations in this regard.

Article 26

1. Indigenous peoples have the right to the lands, territories and resources which they have traditionally owned, occupied or otherwise used or acquired.

2. Indigenous peoples have the right to own, use, develop and control the lands, territories and resources that they possess by reason of traditional ownership or other traditional occupation or use, as well as those which they have otherwise acquired.

3. States shall give legal recognition and protection to these lands, territories and resources. Such recognition shall be conducted with due respect to the customs, traditions and land tenure systems of the indigenous peoples concerned.

Article 27

States shall establish and implement, in conjunction with indigenous peoples concerned, a fair, independent, impartial, open and transparent process, giving due recognition to indigenous peoples' laws, traditions, customs and land tenure systems, to recognize and adjudicate the rights of indigenous peoples pertaining to their lands, territories and resources, including those which were traditionally owned or otherwise occupied or used. Indigenous peoples shall have the right to participate in this process.

Article 28

1. Indigenous peoples have the right to redress, by means that can include restitution or, when this is not possible, just, fair and equitable compensation, for the lands, territories and resources which they have traditionally owned or otherwise occupied or used, and which have been confiscated, taken, occupied, used or damaged without their free, prior and informed consent.

2. Unless otherwise freely agreed upon by the peoples concerned, compensation shall take the form of lands, territories and resources equal in quality, size and legal status or of monetary compensation or other appropriate redress.

Article 29

1. Indigenous peoples have the right to the conservation and protection of the environment and the productive capacity of their lands or territories and resources. States shall establish and implement assistance programmes for indigenous peoples for such conservation and protection, without discrimination.

2. States shall take effective measures to ensure that no storage or disposal of hazardous materials shall take place in the lands or territories of indigenous peoples without their free, prior and informed consent.

3. States shall also take effective measures to ensure, as needed, that programmes for monitoring, maintaining and restoring the health of indigenous peoples, as developed and implemented by the peoples affected by such materials, are duly implemented.

Article 30

1. Military activities shall not take place in the lands or territories of indigenous peoples, unless justified by a relevant public interest or otherwise freely agreed with or requested by the indigenous peoples concerned.

2. States shall undertake effective consultations with the indigenous peoples concerned, through appropriate procedures and in particular through their representative institutions, prior to using their lands or territories for military activities.

Article 31

1. Indigenous peoples have the right to maintain, control, protect and develop their cultural heritage, traditional knowledge and traditional cultural expressions, as well as the manifestations of their sciences, technologies and cultures, including human and genetic resources, seeds, medicines, knowledge of the properties of fauna and flora, oral traditions, literatures, designs, sports and traditional games and visual and performing arts. They also have the right to maintain, control, protect and develop their intellectual property over such cultural heritage, traditional knowledge, and traditional cultural expressions.

2. In conjunction with indigenous peoples, States shall take effective measures to recognize and protect the exercise of these rights.

Article 32

1. Indigenous peoples have the right to determine and develop priorities and strategies for the development or use of their lands or territories and other resources.

2. States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free and informed consent prior to the approval of any project affecting their lands or territories and other resources, particularly in connection with the development, utilization or exploitation of mineral, water or other resources.

3. States shall provide effective mechanisms for just and fair redress for any such activities, and appropriate measures shall be taken to mitigate adverse environmental, economic, social, cultural or spiritual impact.

Article 33

1. Indigenous peoples have the right to determine their own identity or membership in accordance with their customs and traditions. This does not impair the right of indigenous individuals to obtain citizenship of the States in which they live.

2. Indigenous peoples have the right to determine the structures and to select the membership of their institutions in accordance with their own procedures.

Article 34

Indigenous peoples have the right to promote, develop and maintain their institutional structures and their distinctive customs, spirituality, traditions, procedures, practices and, in the cases where they exist, juridical systems or customs, in accordance with international human rights standards.

Article 35

Indigenous peoples have the right to determine the responsibilities of individuals to their communities.

Article 36

1. Indigenous peoples, in particular those divided by international borders, have the right to maintain and develop contacts, relations and cooperation, including activities for spiritual, cultural, political, economic and social purposes, with their own members as well as other peoples across borders.

2. States, in consultation and cooperation with indigenous peoples, shall take effective measures to facilitate the exercise and ensure the implementation of this right.

Article 37

1. Indigenous peoples have the right to the recognition, observance and enforcement of treaties, agreements and other constructive arrangements concluded with States or their successors and to have States honour and respect such treaties, agreements and other constructive arrangements.

2. Nothing in this Declaration may be interpreted as diminishing or eliminating the rights of indigenous peoples contained in treaties, agreements and other constructive arrangements.

Article 38

States in consultation and cooperation with indigenous peoples, shall take the appropriate measures, including legislative measures, to achieve the ends of this Declaration.

Article 39

Indigenous peoples have the right to have access to financial and technical assistance from States and through international cooperation, for the enjoyment of the rights contained in this Declaration.

Article 40

Indigenous peoples have the right to access to and prompt decision through just and fair procedures for the resolution of conflicts and disputes with States or other parties, as well as to effective remedies for all infringements of their individual and collective rights.

Such a decision shall give due consideration to the customs, traditions, rules and legal systems of the indigenous peoples concerned and international human rights.

Article 41

The organs and specialized agencies of the United Nations system and other intergovernmental organizations shall contribute to the full realization of the provisions of this Declaration through the mobilization, inter alia, of financial cooperation and technical assistance. Ways and means of ensuring participation of indigenous peoples on issues affecting them shall be established.

Article 42

The United Nations, its bodies, including the Permanent Forum on Indigenous Issues, and specialized agencies, including at the country level, and States shall promote respect for and full application of the provisions of this Declaration and follow up the effectiveness of this Declaration.

Article 43

The rights recognized herein constitute the minimum standards for the survival, dignity and well-being of the indigenous peoples of the world.

Article 44

All the rights and freedoms recognized herein are equally guaranteed to male and female indigenous individuals.

Article 45

Nothing in this Declaration may be construed as diminishing or extinguishing the rights indigenous peoples have now or may acquire in the future.

Article 46

1. Nothing in this Declaration may be interpreted as implying for any State, people, group or person any right to engage in any activity or to perform any act contrary to the

Charter of the United Nations or construed as authorizing or encouraging any action which would dismember or impair, totally or in part, the territorial integrity or political unity of sovereign and independent States.

2. In the exercise of the rights enunciated in the present Declaration, human rights and fundamental freedoms of all shall be respected. The exercise of the rights set forth in this Declaration shall be subject only to such limitations as are determined by law and in accordance with international human rights obligations. Any such limitations shall be non-discriminatory and strictly necessary solely for the purpose of securing due recognition and respect for the rights and freedoms of others and for meeting the just and most compelling requirements of a democratic society.

3. The provisions set forth in this Declaration shall be interpreted in accordance with the principles of justice, democracy, respect for human rights, equality, non-discrimination, good governance and good faith.

Ovttastuvvan Našuvnnaid eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštus

Dievasčoahkkin, mii

doaibmá Ovttastuvvan Našuvnnaid vuođđogirjji ulbmiliid ja vuođđojurdagiid mielde ja vearihis dáhtuin daid geatnegasvuođaid ollašuhttimii, maid stáhtat leat váldán badjelasaset vuođđogirjji olis,

nanne, ahte eamiálbmogat leat ovttaveardásaččat eará álbmogiiguin, ja mii seammás dovddasta buot álbmogiid vuoigatvuođa leat sierraláganat, atnit iežaset sierraláganin, ja gudnejahttojuvvot dakkárin,

nanne maiddái dan, ahte buot álbmogat buktet oasis máilmmi álbmogiid ja kultuvrraid máŋggabealatvuhtii ja riggodahkii, mii lea olmmošsoga oktasaš árbi,

nanne dasa lassin dan, ahte buot oahpat, politihkat ja vuogádagat, mat vuođđuduvvet soames álbmogiid ja oktagas olbmuid stuorit árvui sin čearddalaš duogáža geažil dahje nállái, oskkoldahkii, etnalašvuhtii dahje kultuvrii guoski earuhusaid geažil dahje ovddidit dákkár jurdaga, leat rasisttalaččat, dieđalaččat boastut, juridihkalaččat fámuheamit, morálalaččat hilgunveara ja sosiálalaččat eahpevuoiggalaččat,

ođđasis nanne dan ahte eamiálbmogat eai galggašii vuoigatvuođaideaset geavahettiin vealahuvvot mange láhkái,

lea fuolastuvvan das ahte eamiálbmogat leat gillán historjjálaš boasttuvuođain, earret earáid boađusin sin koloniseremis ja sin eatnamiid, guovlluid ja luondduriggodagaid rihpamis ja dan láhkái sin leat eastadan geavaheamis erenoamážit sin vuoigatvuođa ovdánit iežaset dárbbuid ja deatuid mielde,

dovddasta hohpolaš dárbbu gudnejahttit ja ovddidit eamiálbmogiid lunddolaš vuoigatvuođaid mat vuođđuduvvet sin politihkalaš, ekonomalaš ja sosiála ráhkadusaide

ja sin kultuvrraide, vuoiŋŋalaš árbevieruide, historjái ja filosofiijaide, erenoamážit sin vuoigatvuođaid eatnamiiddáseaset, guovlluidasaset ja luondduriggodagaidasaset,

dovddasta maiddái hohpolaš dárbbu gudnejahttit ja ovddidit eamiálbmogiid daid vuoigatvuođaid, mat leat nannejuvvon iešguđet stáhtaiguin dahkkon soahpamušaiguin, šiehtadusaiguin ja eará huksejeaddji ordnemiiguin,

atná buorrin dan dili, ahte eamiálbmogat organiserejit iežaset sin politihkalaš, ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ahtanuššama várás vai loahpahit buotlágán vealaheami ja soardima gos dal ain dáhpáhuvaš,

osku dasa, ahte hálddašemiin gárggiidahttimiid, mat váikkuhit sidjiide, sin eatnamiidda, guovlluide ja luondduriggodagaide, eamiálbmogat sáhttet doalahit ja nanusmahttit iežaset institušuvnnaid, kultuvrraid ja árbevieruid, ja ovddidit iežaset gárggiideami sin figgamušaid ja dárbbuid mielde,

dovddasta dan, ahte eamiálbmogiid dieđuid, kultuvrraid ja árbevirolaš geavadiid gudnejahttin lea dehálaš oassin suvdilis ja dássebealát ovdáneamis ja doarvái buorre birashálddašeamis,

deattuha dan, ahte eamiálbmogiid eatnamiid ja guovlluid demilitariseremis lea dehálaš mearkkašupmi ráffái, ekonomalaš ja sosiála gárggiideapmái ja ovddideapmái, ja máilmmi nášuvnnaid ja álbmogiid gaskasaš áddehallamii ja ustitlaš gaskavuođaide,

dovddasta erenoamážit eamiálbmotbearrašiid ja -servodagaid vuoigatvuođa bisuhit juogaduvvon vástu mánáideaset bajásgeassimis, oahpaheamis, skuvlejumis ja buresbirgejumis máná vuoigatvuođaid mielde,

oaivvilda, ahte daidda vuoigatvuođaide, mat leat nannejuvvon soahpamušain, šiehtadusain ja eará huksejeaddji ordnemiin stáhtaid ja eamiálbmogiid gaskkas, čatnasit muhtin oktavuođain riikkaidgaskasaš mearkkašupmi, beroštupmi, vástu ja ješvuohta,

oaivvilda maiddái dan, ahte soahpamušat, šiehtadusat ja eará huksejeaddji ordnemat, ja daid ovddastan gaskavuođat leat vuođđun eamiálbmogiid ja stáhtaid gaskasaš nanusmahtton guoibmáivuhtii,

dovddasta, ahte Ovttastuvvan Našuvnnaid vuođđogirji, riikkaidgaskasaš konvenšuvdna ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid birra ja riikkaidgaskasaš

konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra ja maiddái Vienna julggaštus ja doaibmaplána nannejit buot álbmogiid iešmearridanvuoigatvuođa vuđolaš mearkkašumi, man vuoigatvuođa vuođul sii ieža friddja mearridit iežaset politihkalaš sajádaga ja friddja jođihit sin ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš gárggiideami,

atná mielas, ahte ii miige dán julggaštusas galggašii adnot dasa ahte biehttalit ovttage álbmogis dan iešmearridanvuoigatvuođa, mii čađahuvvo álbmotrievtti mielde,

osku dasa, ahte eamiálbmogiid vuoigatvuođaid dovddasteapmi dán julggaštusas buorida harmonalaš ovttasbargogaskavuođaid stáhta ja eamiálbmogiid gaskkas, mat vuođđuduvvet vuoiggalašvuođa, demokratiija, olmmošvuoigatvuođaid gudnejahttima, vealakeahtesvuođa ja vearihis dáhtu vuođđojurdagiidda,

movttiidahttá stáhtaid čuovvut ja beaktilit ollašuhttit buot daid geatnegasvuođaid mat riikkaidgaskasaš áššebáhpáriid mielde gusket eamiálbmogiidda, erenoamážit daid mat gullet olmmošvuoigatvuođaide, ja dahkat dán ráđđálagaid ja ovttasbarggus guoskevaš álbmogiiguin,

deattuha, ahte Ovttastuvvan Našuvnnain lea dehálaš ja bistevaš doaibma eamiálbmogiid vuoigatvuođaid gárggiidahttimis ja suodjaleamis,

jáhkká, ahte dát julggaštus lea ođđa dehálaš lávki ovddosguvlui eamiálbmogiid vuoigatvuođaid ja friddjavuođaid dovddasteamis, ovddideamis ja suodjaleamis, ja dehálaš doaimmaid ovddideamis Ovttastuvvan Našuvnnaid vuogádagas dán suorggis,

dovddasta ja ođđasis nanne, ahte eamiálbmogiid oktagas olbmuin lea almmá vealaheami haga vuoigatvuohta visot olmmošvuoigatvuođaide, mat leat dovddastuvvon álbmotrievttis, ja ahte eamiálbmogiin leat kollektiiva vuoigatvuođat, mat leat vealtameahttumat sin leahkimii, buresbirgejupmái ja sin ollislaš gárggiideapmái álbmogin,

dovddasta, ahte eamiálbmogiid dilit molsašuddet guovllus guvlui ja riikkas riikii, ja ahte nášuvnnalaš ja guovlulaš iešlágiid ja máŋggalágán historjjálaš ja kultuvrralaš duogážiid mearkkašumi berre váldit vuhtii,

allaáiggálaččat cealká čuovvovaš Ovttastuvvan Našuvnnaid eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa ulbmilstandárdan, masa berre figgat guoibmáivuođa ja goappeš beali gudnejahttima vuoiŋŋain:

Artihkal 1

Eamiálbmogiin lea, joavkun ja oktagas olmmožin, vuoigatvuohta ollásit návddašit visot olmmošvuoigatvuođaid ja vuođđofriddjavuođaid dakkárin go dat leat dovddastuvvon Ovttastuvvan Našuvnnaid vuođđogirjjis, olmmošvuoigatvuođaid oppamáilmmálaš julggaštusas ja olmmošvuoigatvuođaide guoski álbmotrievttis.

Artihkal 2

Eamiálbmogat ja daid oktagas olbmot leat friddja ja ovttaveardásaččat earát álbmogiid ja olbmuid ektui ja sis lea vuoigatvuođaideaset geavahettiin vuoigatvuohta leat buotlágan vealaheami haga, erenoamážit dakkár vealaheami mii vuođđuduvvá sin eamiálbmotduogážii dahje -identitehtii.

Artihkal 3

Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta iešmearrideapmái. Dán vuoigatvuođa vuođul sii mearridit friddja iežaset politihkalaš sajádaga ja ovddidit friddja iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš gárggiideami.

Artihkal 4

Iešmearridanvuoigatvuođa hárjehettiin eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta autonomiijai dahje iešráđđemii áššiin mat gusket sin siskkáldas dahje báikkálaš áššiide, nugo maiddái sin autonomalaš doaimmaid ruhtadanvugiide.

Artihkal 5

Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta doalahit ja nannet sin sierra politihkalaš, vuoigatvuođalaš, ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš institušuvnnaid, seammás go sii seailluhit iežaset vuoigatvuođaid oassálastit dievaslaččat, juos sii nu válljejit, riikka politihkalaš, ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš eallimii.

Artihkal 6

Eamiálbmogiid juohke oktagas olbmos lea vuoigatvuohta riikkavulošvuhtii.

Artihkal 7

1. Eamiálbmogiid oktagas olbmos lea vuoigatvuohta eallimii, rumašlaš ja silolaš guoskatmeahttunvuhtii, friddjavuhtii ja persovnnalaš oadjebasvuhtii.

2. Eamiálbmogiin lea kollektiiva vuoigatvuohta eallit friddjavuođas, ráfis ja oadjebasat sierra álbmogin ja sii eai galgga vásihit álbmotgoddimiid dahje eará veahkaválddi, masa gullá maiddái mánáid sirdin bákkuin sin joavkkus nuppi jovkui.

Artihkal 8

1. Eamiálbmogiin ja daid oktagas olbmuin lea vuoigatvuohta dasa, ahte sii eai assimilerejuvvo bákkuin iige sin kultuvra billistuvvo.

2. Stáhtat galget fállat beaktilis skihkáldusaid, mat estet ja njulgejit:

(a) buot doaimmaid, maid ulbmilin dahje boađusin lea sin guoskatmeahttunvuođa rivven sierra álbmogin, dahje sin kultuvrralaš árvvuid dahje etnalaš identitehta rivven;

(b) buot doaimmaid, maid ulbmilin dahje boađusin lea sin eatnamiid, guovlluid dahje luondduriggodagaid rivven;

(c) buotlágán olbmuid bággosirdima, man ulbmilin dahje boađusin lea sin ovttage vuoigatvuođa rihkkun dahje geahnohuhttin;

(d) buotlágán bággoassimilerema dahje -integrerema;

(e) buotlágán propagánda, man ulbmilin lea ovddidit nállevealaheami dahje etnihkalaš vealaheami sin vuostá, dahje oalgguhit dasa.

Artihkal 9

Eamiálbmogiin ja daid oktagas olbmuin lea vuoigatvuohta gullat eamiálbmotservodahkii dahje -nášuvdnii, guoskevaš servodaga dahje nášuvnna árbevieruid ja vugiid mielde. Dákkár vuoigatvuođa geavaheapmi ii galgga dagahit mangelágán vealaheami.

Artihkal 10

Eamiálbmogiid ii galgga bákkuin sirdit eret sin eatnamiin ja guovlluin. Sirddiheami ii galgga čađahit almmá ahte guoskevaš eamiálbmogat leat ožžon vuđolaš dieđu sirddiheami sivaid birra ja leat dasa bákku haga ovddalgihtii miehtan, ja ovdalgo lea sohppojuvvon vuoiggalaš ja govttolaš buhtadusa birra ja, goas vejolaš, vejolašvuođain máhccat guvlui.

Artihkal 11

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta hárjehit ja ealáskahttit sin kultuvrralaš árbevieruid ja dábiid. Dása gullá vuoigatvuohta doalahit, suodjalit ja gárggiidahttit dološ, dálá ja boahttevaš kultuvrralaš albmanemiid, nugo arkeologalaš ja historjjálaš báikkiid, gálvvuid, málliid, seremoniijaid, teknologiijaid, govva- ja lávdedáidaga ja girjjálašvuođa.

2. Stáhtat galget fuolahit njulgemiid dakkár beaktilis skihkáldusaiguin maidda sáhttet gullat máhcaheamit ja mat dahkkojit ovttasrádiid eamiálbmogiiguin ja mat gusket sin kultuvrralaš, vuoiŋŋašdujiid, oskkoldatlaš ja vuoiŋŋalaš opmodahkii mii lea váldon sis eret almmá ahte sii leat ožžon vuđolaš dieđu dan birra ja leat dasa bákku haga ovddalgihtii miehtan, dahje rihkkumiin sin lágaid, árbevieruid ja dábiid.

Artihkal 12

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta ovdanbuktit, hárjehit, ovddidit ja oahpahit sin vuoiŋŋalaš ja oskkoldatlaš árbevieruid, dábiid ja meanuid; vuoigatvuohta doalahit, suodjalit ja beassat atnit ráfis sin oskkoldatlaš ja kultuvrralaš báikkiid; vuoigatvuohta geavahit sin bassi áđaid ja mearridit daid geavaheamis; ja vuoigatvuohta sin máttuid liikkaid ja bázahusaid máhcaheapmái ruovttoluotta.

2. Stáhtat galget geahččalit guoskevaš eamiálbmogiiguin ovttasráđiid ovddiduvvon vuoiggalaš, rabas ja beaktilis skihkáldusaiguin dahkat vejolažžan beasu daid bassi áđaide ja máttuid liikkaide ja bázahusaide mat leat stáhtaid hálddus, ja/dahje dahkat vejolažžan daid máhcaheami.

Artihkal 13

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta ealáskahttit, geavahit, gárggiidahttit ja sirdit boahttevaš sohkabuolvvaide sin historjjáid, gielaid, njálmmálaš árbevieruid,

filosofiijaid, čállinvugiid ja girjjálašvuođa ja meroštallat ja bisuhit sin servodat-, báike- ja olbmonamaid.

2. Stáhtat galget bidjat johtui beaktilis doaimmaid dáhkidan dihte ahte dát vuoigatvuohta lea suodjaluvvon ja dáhkidan dihte ahte eamiálbmogat sáhttet ipmirdit politihkalaš, rievttálaš ja hálddahuslaš proseassaid, ja ahte sii ipmirduvvojit dain, dárbbu mielde dulkoma vehkiin dahje eará heivvolaš vugiid bokte.

Artihkal 14

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta vuođđudit ja hálddašit iežaset oahpahusvuogádagaid ja -ásahusaid mat fállet oahpahusa sin iežaset gillii, vugiiguin mat heivejit sin kultuvrralaš oahpahus- ja oahppanvugiide.

2. Eamiálbmogiid oktagas olbmuin, erenoamážit mánáin, lea vealaheami haga vuoigatvuohta oahpahussii visot dásiin ja hámiin mat stáhtas leat.

3. Stáhtat galget ovttasráđiid eamiálbmogiiguin bidjat johtui beaktilis doaimmaid dan várás ahte eamiálbmogiid oktagas olbmot, erenoamážit mánát, maiddái sii guđet ásset servodagaideaset olggobealde, fidnešedje vejolašvuođaid mielde oahpahusa iežaset kultuvrras ja iežaset gillii.

Artihkal 15

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta sin kultuvrraid, árbevieruid, historjjáid ja figgamušaid árvui ja máŋggabealatvuhtii, mat galget heivvolaččat boahtit ovdán oahpahusas ja almmolaš diehtojuohkimis.

2. Stáhtat galget ráđđálagaid ja ovttasbarggus gullevaš eamiálbmogiiguin bidjat johtui beaktilis doaimmaid hehtten dihte ovdagáttuid, duššindahkan dihte vealaheami ja ovddidan dihte utnolašvuođa, ipmárdusa ja buriid gaskavuođaid eamiálbmogiid ja servodaga buot eará osiid gaskkas.

Artihkal 16

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta vuođđudit iežaset mediaid iežaset gielaide ja geavahit earáid go eamiálbmogiid mediaid buot hámiid almmá vealaheami haga.

2. Stáhtat galget bidjat johtui beaktilis doaimmaid sihkkarastin dihte ahte stáhtalaš mediat áššáigullevaččat čalmmustahttet eamiálbmogiid kultuvrralaš máŋggabealatvuođa. Stáhtat galget, sátnefriddjavuođa dáhkideami soarddekeahttá, movttiidahttit priváhta media albmáláhkái čalmmustahttit eamiálbmogiid kultuvrralaš máŋggabealatvuođa.

Artihkal 17

1. Eamiálbmogiin ja daid oktagas olbmuin lea vuoigatvuohta návddašit ollislaččat buot daid vuoigatvuođaid mat leat ásahuvvon riikkaidgaskasaš ja sisriikkalaš bargodiliide guoskevaš gustojeaddji lágain.

2. Stáhtat galget ráđđálagaid ja ovttasbarggus eamiálbmogiiguin bidjat johtui erenoamáš doaimmaid suodjalan dihte eamiálbmotmánáid ekonomalaš ávkkástallamis ja dahkamis makkárge barggu mii soaitá leat várálaš dahje mii soaitá ráddjet máná oahpahusa, dahje vahágahttit máná dearvvašvuođa dahje su rumašlaš, silolaš, vuoiŋŋalaš, morálalaš dahje sosiála ovdáneami, válddedettiin vuhtii sin erenoamáš hearkivuođa ja oahpahusa dehálašvuođa mánáid ahtanuššamis.

3. Eamiálbmogiid oktagas olbmuin lea vuoigatvuohta leat vásitkeahttá mangelágan vealaheaddji bargodiliid ja -eavttuid, nugo bálvalus- ja bálkáeavttuid.

Artihkal 18

Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta oassálastit mearrádusaid dahkamii ášši̇in mat sáhttet čuohcat sin vuoigatvuođaide, daid ovddasteddjiid bokte maid sii ieža leat válljen gaskaneaset iežaset meannudanvugiid mielde, ja sis lea maiddái vuoigatvuohta doalahit ja gárggiidahttit iežaset mearrideaddji eamiálbmotásahusaid.

Artihkal 19

Stáhtat galget ráđđádallat ja ovttasbargat vearihis dáhtuin guoskevaš eamiálbmogiiguin sin iežaset ovddasteaddji ásahusaid bokte oažžun dihte ovddalgihtii sin miehtama, mii vuođđuduvvá vuđolaš dieđuide ja lea dahkkon bákku haga, ovdal go mearridit ja ollašuhttet lágaid dahje hálddahuslaš doaimmaid mat sáhttet čuohcat sidjiide.

Artihkal 20

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta doalahit ja gárggiidahttit sin politihkalaš, ekonomalaš ja sosiála vuogádagaid ja ásahusaid, oadjebasat návddašit iežaset eallinvuođu ja gárggiidanvuođu, ja friddja váldit oasi buot sin árbevirolaš dahje eará ekonomalaš doaimmaide.

2. Eamiálbmogiin geain leat rivvejuvvon sin eallinvuođđu ja gárggiidanvuođđu lea vuoigatvuohta vuoiggalaš ja govttolaš buhtadussii.

Artihkal 21

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta vealaheami haga buoridit iežaset ekonomalaš ja sosiála diliid, earret earáid oahpahus-, bargo-, fidnooahpahus- ja ođđasisoahpahus-, ássan-, buhtisvuođa-, dearvvašvuođa- ja sosiáladorvosurggiin.

2. Stáhtat galget bidjat johtui beaktilis doaimmaid ja, goas heivvolaš, earenomáš doaimmaid dáhkidan dihte sin ekonomalaš ja sosiála diliid bistevaš buorideami. Erenoamážit galgá váldit vuhtii eamiálbmogiid boarrásiid, nissoniid, nuoraid, mánáid ja lápmásiid vuoigatvuođaid ja sierra dárbbuid.

Artihkal 22

1. Dán julggaštusa ollašuhtedettiin galgá erenomážit váldit vuhtii eamiálbmogiid boarrásiid, nissoniid, nuoraid, mánáid ja lápmásiid vuoigatvuođaid ja sierra dárbbuid.

2. Stáhtat galget ovttasráđiid eamiálbmogiiguin bidjat johtui doaimmaid dáhkidan dihte ahte eamiálbmogiid nissonat ja mánát ožžot ollislaš suodjaleami ja dáhkádusaid buotlágán veahkaválddi ja vealaheami vuostá.

Artihkal 23

Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta mearridit ja ovddidit vuoruhemiid ja strategiijaid maid bokte sii geavahit iežaset vuoigatvuođa ovdáneapmái. Erenomážit lea eamiálbmogiin vuoigatvuohta aktiivvalačča t leat mielde ovddideamen ja mearrideamen daid dearvvašvuođa, ássama ja eará ekonomalaš ja sosiála prográmmaid mat čuhcet sidjiide ja, nu guhkás go vejolaš, hálddašit dákkár prográmmaid iežaset ásahusaid bokte.

Artihkal 24

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta sin iežaset árbevirolaš dálkasiidda ja doalahit iežaset dearvvasvuođavuogádagaid, dasa gullet sin dehálaš dálkkodanšattuid, -elliid ja -minerálaid vurkkodeapmi. Eamiálbmogiid oktagas olbmuin lea maiddái vuoigatvuohta, almmá mange vealaheami haga, fidnet buot sosiála- ja dearvvašvuođabálvalusaid.

2. Eamiálbmogiid oktagas olbmuin lea dássálas vuoigatvuohta buoremus dási rumašlaš ja vuoiŋŋalaš dearvvašvuhtii mii lea olámuttus. Stáhtat galget čađahit dárbbašlaš doaimmaid maid ulbmilin lea juksat dán vuoigatvuođa ollislaš ollašuhttima dađistaga.

Artihkal 25

Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta doalahit ja nanusmahttit sin mihtilmas vuoiŋŋalaš oktavuođaid daiguin sin eatnamiiguin, guovlluiguin, čáziiguin, riddoguovlluiguin ja eará luondduriggodagaiguin maid sii árbevirolaččat leat oamastan dahje muđui ásaiduhttán ja geavahan, ja áimmahuššat sin geatnegasvuođaid boahttevaš buolvvaide dán oktavuođas.

Artihkal 26

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta daidda eatnamiidda, guovlluide ja luondduriggodagaide maid sii árbevirolaččat leat oamastan, ásaiduhttán dahje muđui geavahan dahje háhkan.

2. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta oamastit, geavahit, gárggiidahttit ja stivret daid eatnamiid, guovlluid ja luondduriggodagaid maid sii háldejit árbevirolaš oamasteami vuođul dahje eará árbevirolaš hálddašeami dahje geavaheami vuođul, nugo maiddái daid maid sii muđui leat háhkan.

3. Stáhtat galget addit lágalaš dovddasteami ja suoji dáidda eatnamiidda, guovlluide ja luondduriggodagaide. Dákkár dovddasteami galgá dahkat gudnejahttimiin dohkálaččat guoskevaš eamiálbmogiid dábiid, árbevieruid ja eananhálddašanvuogádagaid.

Artihkal 27

Stáhtat galget ovttasráđiid guoskevaš eamiálbmogiiguin vuođđudit ja ollašuhttit vuoiggalaš, sorjjasmeahttun, bealátkeahtes, rabas ja čađačuovgi proseassa mii dohkálaččat

dovddasta eamiálbmogiid lágaid, árbevieruid, dábiid ja eananhálddašanvuogádagaid, dovddastan ja nannen dihte eamiálbmogiid vuoigatvuođaid mat čatnasit sin eatnamiidda, guovlluide ja luondduriggodagaide, oktan daiguin maid sii árbevirolaččat leat oamastan dahje muđui ásaiduhttán dahje geavahan. Eamiálbmogiin galgá leat vuoigatvuohta oassálastit dán prosessii.

Artihkal 28

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta njulgemii vugiiguin maidda sáhttá gullat máhcaheapmi dahje, juos dat ii leat vejolaš, vuoiggalaš ja govttolaš buhtadus daid eatnamiid, guovlluid ja luondduriggodagaid ovddas maid sii árbevirolaččat leat oamastan dahje muđui ásaiduhttán dahje geavahan ja mat leat konfiskerejuvvon, váldon eret, váldon háldui, geavahuvvon dahje vahágahttojuvvon almmá sin ovddalgihtii miehtama haga, mii lea vuođđu¬duvvan vuđolaš dieđuide ja lea dahkkon bákku haga.

2. Juos guoskevaš álbmogiiguin ii leat bákku haga nuppeláhkái sohppojuvvon, galgá buhtadus leat dakkár eanan, guovlun ja luondduriggodahkan mat leat ovttaveardásaččat šlájaset, viidodagaset ja rievttálaš sajádagaset dáfos, dahje ruđalaš buhtadussan dahje eará heivvolaš njulgemin.

Artihkal 29

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta seailluhit ja suodjalit birrasa ja sin eatnamiid dahje guovlluid ja luondduriggodagaid buvttadannávcca. Stáhtat galget vuođđudit ja ollašuhttit doarjjaprográmmaid eamiálbmogiid váras dákkár seailluheapmái ja suodjaleapmái, almmá vealaheami haga.

2. Stáhtat galget bidjat johtui beaktilis doaimmaid mat dáhkidit ahte makkárge váralaš ávdnasiid vurkkodeapmi dahje loahppavurken ii dahkko eamiálbmogiid eatnamiin dahje guovlluin almmá sin ovddalgihtii miehtama haga, mii lea vuođđu¬duvvan vuđolaš dieđuide ja lea dahkkon bákku haga.

3. Stáhtat galget maiddái bidjat johtui beaktilis doaimmaid mat dáhkidit, dárbbu mielde, ahte eamiálbmogiid dearvvasvuođa vákšuma, doalaheami ja máhcaheami prográmmat, maid leat ovddidan ja ollašuhttán álbmogat geaidda dákkár ávdnasat leat čuohcan, ollašuhttojuvvojit áššáigullevaččat.

Artihkal 30

1. Soahteveaga doaimmaid ii galgga čađahit eamiálbmogiid eatnamiin ja guovlluin, earret juos daid vuoigadahttá mearkkašahtti almmolaš deattu dahje juos dan birra lea bákku haga sohppojuvvon guoskevaš eamiálbmogiiguin dahje sii leat dan bivdán.

2. Stáhtat galget beaktilit ráđđádallat guoskevaš eamiálbmogiiguin áššáigullevaš meannudanvugiiguin ja earenomážit sin ovddasteaddji ásahusaiguin, ovdal go geavahišgohtet sin eatnamiid dahje guovlluid soahteveaga doaimmaide.

Artihkal 31

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta doalahit, stivret, suodjalit ja ovddidit kultuvrralaš árbbiset, árbedieđuset ja árbevirolaš kultuvrralaš olggosbuktimiid, nugo maiddái sin diehtagiid, teknologiijaid ja kultuvrraid ovdanbuktimiid, oktan olmmošlaš ja genehtalaš resurssaiguin, siepmaniiguin, dálkasiiguin, dieđuiguin elliid ja šattuid ieš vuođain, njálmmálaš árbevieruiguin, girjjálašvuođain, hábmemiin, faláštallamiiguin ja árbevirolaš stoahkamiiguin ja govva- ja lávdedáidagiiguin. Sis lea maiddái vuoigatvuohta doalahit, stivret, suodjalit ja ovddidit sin vuoiŋŋalaš opmodaga dakkár kultuvrralaš árbbi, árbedieđu ja árbevirolaš kultuvrralaš olggosbuktimiid hárrái.

2. Ovttasráđiid eamiálbmogiiguin stáhtat galget bidjat johtui beaktilis doaimmaid dovddastan ja suodjalan dihte dáid vuoigatvuođaid geavaheami.

Artihkal 32

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta mearridit ja ovddidit sin eatnamiid dahje guovlluid ja eará luondduriggodagaid gárggiidahttima ja geavahusa vuoruhemiid ja strategiijaid.

2. Stáhtat galget ráđđádallat ja ovttasbargat vearihis dáhtuin guoskevaš eamiálbmogiiguin sin iežaset ovddasteaddji ásahusaid bokte, oažžun dihte sin miehtama, mii vuođđuduvvá vuđolaš dieđuide ja lea dahkkon bákku haga, ovdal go dohkkehuvvo makkárge prošeakta, mii čuohcá sin eatnamiidda dahje guovlluide ja eará luondduriggodagaide, erenomážit sin minerála-, čáhce- dahje eará luondduriggodagaid gárggiidahttima, geavaheami dahje ávkkástallama oktavuođas.

3. Stáhtat galget fuolahit beaktilis skihkáldusaid buot dakkár doaimmaid vuoiggalaš ja govttolaš njulgemii, ja dat galget bidjat johtui heivvolaš doaimmaid láivudan dihte daid vahátlaš biraslaš, ekonomalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš ja vuoiŋŋalaš váikkuhusaid.

Artihkal 33

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta mearridit iežaset identitehta dahje lahttovuođa iežaset dábiid ja árbevieruid mielde. Dát ii gáržžit eamiálbmogiid oktagas olbmuid vuoigatvuođa fidnet riikkalahttovuođa dan riikkas gos sii orrot.

2. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta mearridit iežaset ásahusaid ráhkadusaid ja válljet daid lahtuid iežaset meannudanvugiid mielde.

Artihkal 34

Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta ovddidit, gárggiidahttit ja doalahit iežaset ásahushámádagaid ja sidjiide mihtilmas vieruid, vuoiŋŋalašvuođa, árbevieruid, meannudanvugiid, vuogádagaid ja, juos dakkárat leat, riektevuogádagaid dahje -vieruid, riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođaid standárddaid mielde.

Artihkal 35

Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta mearridit makkár geatnegasvuođat oktagas olbmuin leat sin servodagaid hárrái.

Artihkal 36

1. Eamiálbmogiin, erenoamážit sis geaid riikkaidgaskasaš riikkaráját juhket máŋgga oassái, lea vuoigatvuohta bisuhit ja ovddidit oktavuođaid, gaskavuođaid ja ovttasbarggu iežaset lahtuiguin ja eará olbmuiguin rájiid rastá, daidda gullet maiddái vuoiŋŋalaš, kultuvrralaš, politihkalaš ja sosiála ulbmilis dahkkon doaimmat.

2. Stáhtat galget ráđđálagaid ja ovttasbarggus eamiálbmogiiguin bidjat johtui beaktilis doaimmaid álkidahttin dihte dán vuoigatvuođa geavaheami ja dáhkidan dihte dan ollašuhttima.

Artihkal 37

1. Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta ahte soahpamušat, šiehtadusat ja eará huksejeaddji ordnemat, mat leat dahkkon stáhtaiguin dahje daid maŋisboahttiiguin, dovddastuvvojit, čuvvojuvvojit ja ollašuhttojuvvojit ja ahte stáhtat dollet ja gudnejahttet dakkár soahpamušaid, šiehtadusaid ja eará huksejeaddji ordnemiid.

2. Miige dan julggaštusas ii galgga dulkojuvvot nu ahte dat láivuda dahje duššindahká eamiálbmogiid vuoigatvuođaid mat eamiálbmogiin leat soahpamušaid, šiehtadusaid ja eará huksejeaddji ordnemiid bokte.

Artihkal 38

Stáhtat galget ráđđálagaid ja ovttasbarggus eamiálbmogiiguin bidjat johtui heivvolaš doaimmaid, oktan láhkaásahandoaimmaiguin, juksan dihte dán julggaštusa mihttomeriid.

Artihkal 39

Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta oažžut ruđalaš ja teknihkalaš veahki stáhtain ja riikkaidgaskasaš ovttasbarggu bokte dán julggaštusas oaivvilduvvon vuoigatvuođaid návddašeami várás.

Artihkal 40

Eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta vuoiggalaš ja govttolaš meannudemiide, main čovdojuvvojit sin giččut ja riiddut stáhtaiguin ja eará oasehasaiguin, vuoigatvuohta fidnet áššiid čovdojupmái dakkaviđe ja vuoigatvuohta beaktilis riektedoarjalemiide sin oktagaslaš ja kollektiiva vuoigatvuođaid buotlágan rihkkumiid vuostá. Dákkár čovdojumis galgá dohkálaččat váldit vuhtii guoskevaš eamiálbmogiid dábiid, árbevieruid, njuolggadusaid ja riektevuogádagaid ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođaid.

Artihkal 41

Ovttastuvvan Našuvnnaid vuogádaga orgánat ja sierraorganisašuvnnat ja eará ráđđehusaidgaskasaš organisašuvnnat galget veahkehit dán julggaštusa mearrádusaid ollislaš ollašuhttima earret earáid ekonomalaš ovttasbarggu ja teknihkalaš veahki johtui

bidjama bokte. Galgá váldit atnui vugiid mat dáhkidit eamiálbmogiid oassálastima áššiide mat čuhcet sidjiide.

Artihkal 42

Ovttastuvvan Našuvnnat, dan orgánat, oktan Eamiálbmotáššiid bissovaš forumiin, ja sierraorganisašuvnnat, oktan riikkaid dásiin, ja stáhtat galget ovddidit dán julggaštusa mearrádusaid gudnejahttima ja ollislaš geavaheami ja čuovvut dán julggaštusa doaibmama ja beaktilvuođa.

Artihkal 43

Dán julggaštusas dovddastuvvon vuoigatvuođat ráhkadit vuolimus dási standárddaid máilmmi eamiálbmogiid ceavzimii, árvui ja buresbirgejupmái.

Artihkal 44

Visot dán julggaštusas dovddastuvvon vuoigatvuođat ja friddjavuođat dáhkiduvvojit ovttaveardásačča eamiálbmogiid dievdduide ja nissonolbmuide.

Artihkal 45

Ii miige dán julggaštusas galgga dulkojuvvot geahpedit dahje heaittihit daid vuoigatvuođaid mat eamiálbmogiin leat odne, dahje maid sii boahtteáiggis soitet fidnet.

Artihkal 46

1. Ii miige dán julggaštusas galgga dulkojuvvot buktit mielddis ovttage stáhtii, álbmogii, jovkui dahje oktagas olbmui makkárge vuoigatvuođa váldit oasi mange doibmii dahje doaimmahit mange dagu mii rihkku Ovttastuvvan Našuvnnaid vuođđogirjji dahje dulkojuvvot addit lobi dahje giktalit makkárge doibmii mii cuvkešii dahje geahnohuhtášii, ollislačča dahje oasil, iehčanas ja sorjjasmeahttun stáhtaid guovlolaš guoskatmeahttunvuođa dahje politihkalaš oktilašvuođa.

2. Dán julggaštusas ovdanbuktojuvvon vuoigatvuođaid geavaheamis galgá gudnejahttit buohkaid olmmošvuoigatvuođat ja vuođđofriddjavuođaid. Dán julggaštusas ásahuvvon vuoigatvuođaid geavaheapmái oččot čuohcat dušše lágain mearriduvvon gáržžideamit

riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođaid geatnegasvuođaid mielde. Buot dákkár gáržžideamit galget leat vealatkeahttá ja eandalii vealtameahttumat dušše dan ulbmilis ahte dáhkidit nuppiid vuoigatvuođaid ja friddjavuođaid dohkálaš dovddasteami ja gudnejahttima ja ahte deavdit demokráhtalaš servodaga vuoiggalaš ja eanemus bággejeaddji gáibádusaid.

3. Dán julggaštusas ásahuvvon mearrádusaid galgá dulkot vuoiggalašvuođa, demokratiija, olmmošvuoigatvuođaid gudnejahttima, ovttaveardásašvuođa, vealatkeahtesvuođa, buori hálddašeami ja vearihis dáhtu vuođđojurdagiid mielde.

Ovtâstum Aalmugij julgáštus algâaalmugij vuoigâdvuođâin

Almosčuákkim, mii

tuáimá Ovtâstum Aalmugij vuáđukirje mittomeerij já prinsiipij miäldásávt sehe mieigâst toos, et staatah tevdih reháláin mieláin toid kullee kenigâsvuođâid vuáđukirje miäldásávt,

täähid, et algâaalmugeh láá oovtviärdásiih puohâi eres aalmugijguin, siämmást ko tot tuubdâst puohâi aalmugij vuoigâdvuođâ leđe ereslágán, toollâđ jieijâs ereslágánin já šoddâđ kunnijâttuđ tagarin ko lii,

täähid meid, et puoh aalmugeh vaikutteh jieijâs uásild olmooškode ohtsii ärbivyevi tahhee sivilisaatioi já kulttuurij maaŋgânálásâšvuotân já riggodâhân,

täähid lasseen, et puoh oopah, toimâmprinsiipeh já vuáválâšvuođah, moh vuáđuduveh jurdui motomij aalmugij tâi ohtâgâsâi pyereebvuotân tâi aalmuglii algâpuáttim tâi nálálij, oskoldâhlij, etnisij tâi kulttuurlij iärui vuáđuld tâi tuárjuh taam jurduu, láá rasistiliih, tieđâlávt puástu uáivilist, vuoigâd¬vuođâlávt kiälbuttemeh, mooraallávt tuommiittitteeh já sosiaallávt epivuoigâliih,

naanood, et algâaalmugeh kolgâččii pyehtiđ kevttiđ vuoigâdvuođâidis rijjâ puohlágán olgooštmist,

lii huolâstum tast, et algâaalmugeh láá killám historjállijn verivuođâin eres lasseen tanen, et toi kuávloid láá puáttám siisâvärrejeijeeh já toi enâmeh, kuávluh já luánduriggoduvah láá rievedum já toh láá tanen estum kevttimist eromâšávt jieijâs vuoigâdvuođâ ovdániđ tárbuidis já hiäđuidis miäldásávt,

tuubdâst huápulii táárbu kunnijâttiđ já ovdediđ algâaalmugáid luándulávt kullee vuoigâdvuođâid, moh vuáđuduveh toi poolitlijd, ekonomâlijd já sosiaallijd ráhtusáid sehe kulttuuráid, jiegâlâš ärbivuovvijd, historjáid já filosofiáid, já eromâšávt algâaalmugij vuoigâdvuođâid jieijâs enâmáid, kuávloid já luándu¬riggoduvváid,

tuubdâst lasseen huápulii táárbu kunnijâttiđ já ovdediđ algâaalmugij vuoigâdvuođâid, moh láá nanodum staatâiguin toohum sopâmušâiguin já eres nanodeijee orniistâlmijguin,

lii mietimielâlâš toos, et algâaalmugeh ornijduveh vâi toi poolitliih, ekonomâliih, sosiaalliih já čuovviit¬tâsliih tileh puárániččii sehe jyehimuđusâs olgoštem já suárdim nuvâččij tobbeen, kost tot tiättoo,

lii vises tast, et stivriimáin olssis sehe jieijâs enâmáid, kuávloid já luánduriggoduvváid vaikutteijee ovdánem pyehtih algâaalmugeh paijeentoollâđ já nanodiđ instituutioidis, kulttuurijdis já ärbivuovijdis sehe pyerediđ ovdánmis jieijâs viggâmušâi já tárbuidis miäldásávt,

tuubdâst, et algâaalmugij tiäđu, kulttuurij já ärbivuáválij keevâtlâšvuođâi kunnijâttem oovded jieijâs uásild pirrâs pištee já täsipiälásii ovdánem já ääšimiäldásii tipšom,

tiäddud algâaalmugij enâmij já kuávlui demilitarisistem uási ráávhun, ekonomâlii já sosiaallii pyereedmân já oovdedmân sehe oovtmielâlâšvuotân já ustevlâš koskâvuođáid maailm aalmugjuávhui já aalmugij kooskân,

tuubdâst eromâšávt algâaalmugáid kullee perrui já siärvusij vuoigâdvuođâ siäiluttiđ párnáá vuoigâdvuođâi miäldásii juohum ovdâsvástádâs párnái šoddâdmist, škovliimist já pyereestvajemist,

kiäččá, et staatâi já algâaalmugij koskâsijn sopâmušâin já eres pyeredeijee orniistâlmijn nanodum vuoigâdvuođáid lohtâs motomijn tilálâšvuođâin aalmugijkoskâsâš merhâšume, hiätu, ovdâsvástádâs já luándu,

kiäččá meid, et sopâmušah já eres pyeredeijee orniistâlmeh sehe toi spejâlistem koskâvuotâ taheh vuáđu algâaalmugij já staatâi koskâsii kyeimivuođâ naanoodmân,

lii tiäđulâš tast, et Ovtâstum Aalmugij vuáđukirje, ekonomâlijd, sosiaallijd já čuovviittâslijd vuoigâdvuođâid kyeskee aalmugijkoskâsâš almossopâmuš já aalmuglijd vuoigâdvuođâid já poolitlijd vuoigâdvuođâid kyeskee aalmugijkoskâsâš almossopâmuš sehe Wien julgáštus já toimâmohjelm nanodeh puohâi aalmugij jiešmeridemvuoigâdvuođâ vuáđudeijee merhâšume; taan vuoigâdvuođâ vuáđuld aalmugeh merideh rijjâ poolitlii sajattuvâs já paijeentuálih rijjâ ekonomâlâš, sosiaallâš já čuovviittâslâš ovdánmis,

tuálá mielâst, et mihheen taam julgáštusâst ij uážu kieldiđ oovtâgin aalmugist ton jiešmeridemvuoigâdvuođâ, maid tot kiävttá aalmugijkoskâsii vuoigâdvuođâ miäldásávt,

lii vises tast, et algâaalmugij vuoigâdvuođâi tubdâstem tain julgáštussáin oovded staatâi já algâaalmugij koskâsii čavos oovtâstpargokoskâvuođâid, moh vuáđuduveh vuoigâlâšvuođâ, aalmugvääldi, olmoošvuoigâdvuođâi kunnijâttem, olgooštmettumvuođâ já fälskittis mielâ prinsiippáid,

movtijdit staatâid nuávdittiđ puohâid, eromâšávt olmoošvuoigâdvuođáid lohtâseijee kenigâsvuođâidis, moh aalmugijkoskâsij äššikirjij mield heiviittuvvojeh algâaalmugáid, sehe olášuttiđ taid pehtilávt ráđádâlmáin já toimâmáin oovtâstpargoost áášánkullee aalmugijguin,

tiäddud, et Ovtâstum Aalmugijn lii tehálâš já juátkojeijee pargo oovdeddijn já suoijâldijn algâaalmugij vuoigâdvuođâid,

osko, et taat julgáštus lii uđđâ tehálâš ovdánemlävkki vigâdijn algâaalmugij vuoigâdvuođâi já rijjâvuođâi tuubdâstmân, oovdedmân já suoijâlmân sehe oovdeddijn Ovtâstum Aalmugij vuáháduv áášánkullee toimâm taan syergist,

tuubdâst já naanood, et algâaalmugân kullee ohtâgâsâin lii vuoigâdvuotâ puohháid aalmugijkoskâsii vuoigâdvuođâst tubdâstum olmoošvuoigâdvuođáid olgooštthánnáá já et algâaalmugijn láá kollektiivliih vuoigâdvuođah, moh láá velttidmettumeh toos, et toh láá lemin, toi pyereestvajemân já olesovdánmân aalmugin,

tuubdâst, et algâaalmugij sajattâh muttuustâl kuávluimield já enâmijmield já et aalmuglij já kuávlulij sierânâsjiešvuovij sehe sierâlágán historjállij já kulttuurlij tuávvái merhâšume kolgâččij väldiđ vuotân, já

julgáášt juhlelávt čuávvoo Ovtâstum Aalmugij julgáštus algâaalmugij vuoigâdvuođâin ulmetäässin, moos kalga viggâđ kyeimivuođâ já koskâsii kunnijâttem vuoiŋâst:

1 artikla

Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ siärvusin tâi ohtâgâssân navdâšiđ tievâsmiärálávt puohâin Ovtâstum Aalmugij vuáđukirjeest, olmoošvuoigâdvuođâi almosmaailmlii

julgáštusâst já olmoošvuoigâdvuođâid kyeskee aalmugijkoskâsii vuoigâdvuođâst tubdâstum olmoošvuoigâdvuođâin já vuáđurijjâvuođâin.

2 artikla

Algâaalmugeh já toid kullee ohtâgâsah láá rijjâ já oovtviärdásiih puohâi eres aalmugijguin já ohtâgâsâiguin, já tain lii vuoigâdvuođâidis kevtidijn vuoigâdvuotâ leđe rijjâ jyehimuđužii, eromâšávt algâaalmug tuávváážân tâi identiteettân vuáđuduvvee, olgooštmist.

3 artikla

Algâaalmugijn lii jiešmeridemvuoigâdvuotâ. Taan vuoigâdvuođâ vuáđuld toh merideh rijjâ poolitlii sajattuvâs já ovdedeh rijjâ ekonomâlâš, sosiaallâš já čuovviitâslâš tiilees.

4 artikla

Jiešmeridemvuoigâdvuođâs kevtidijn lii algâaalmugijn vuoigâdvuotâ autonomian já jieshaaldâšmân aašijn, moh lohtâseh toi siskiipiäläid já páihäläid aššijd sehe toi jieshaldâšempargoi ruttâdemvuovvijd.

5 artikla

Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ paijeentoollâđ já nanodiđ sierânâs poolitlijd, vuogâdvuođâlijd, ekonomâlijd, sosiaallijd já čuovviitâslijd instituutioidis, siäilutmáin siämmást vuoigâdvuođâs uásálistiđ tievâsmiärálávt staatâ poolitlâš já sosiaallâš elimân sehe ekonomia- já čuovviittâselimân.

6 artikla

Jyehi algâaalmugân kullee ohtâgâsâst lii vuoigâdvuotâ aalmugjeessânvuotân.

7 artikla

1. Algâaalmugân kullee ohtâgâsâin lii vuoigâdvuotâ elimân sehe persovnlii rumâšlâš já jiegâlâš kuoskâmettumvuotân, rijjâvuotân já torvolâšvuotân.

2. Algâaalmugijn lii kollektiivlâš vuoigâdvuotâ eellið rijjâ, ráávhust já torvolávt sierânâs aalmugin, ige toid uážu čuosâttið juávkkutuššâdem tâi eres viehâvääldi, luhâmáin mieldi párnái pággusirdem juávhust nuubán.

8 artikla

1. Algâaalmugijn já toid kullee ohtâgâsâin lii vuoigâdvuotâ toos, et toh iä pággusuddâluttuu ige toi kulttuur tuššâduu.

2. Staatah fäälih pehtilis vuáháduvâid, moiguin puáhtá estið já pyerettið:

(a) toimâm, mon uáivilin tâi vaikuttâssân lii tot, et algâaalmugijn rieveduvvoo toi kuoskâmettumvuotâ sierânâs aalmugin tâi toi kulttuurliih áárvuh tâi etnisâš identiteet;

(b) toimâm, mon uáivilin tâi vaikuttâssân lii algâaalmugij tâi toid kullee ohtâgâsâi enâmij, kuávlui tâi luánduriggoduvâi rievedem;

(c) jyehimuđusijd aalmug pággusirdemijd, moi uáivilin tâi vaikuttâssân lii monnii algâaalmug já toos kullee ohtâgâsâi vuoigâdvuođâ luávkkám tâi hiäjusmittem;

(d) jyehimuđusii pággusuddâluttem tâi -lahtem;

(e) jyehimuđusii propaganda, mon uáivilin lii ovdedið algâaalmugáid já toid kullee ohtâgâssáid čyeccee näliolgoštem tâi etnisii olgoštem tâi avžut toos.

9 artikla

Algâaalmugijn já toid kullee ohtâgâsâin lii vuoigâdvuotâ kuullâđ algâsiärvusân tâi -aalmugân ääšánkullee siärvus tâi aalmug ärbivuovij já vuovij miäldásávt. Taan vuoigâdvuođâ kevttimist ij uážu šoddâđ maggaargin olgoštem.

10 artikla

Algâaalmugijd ij uážu pággoin sirdeđ enâmijnis tâi kuávluinis. Algâaalmugijd ij uážu asâttið uđđâsist toi rijjâ já tiätun vuáđuduvvee munemietâmâšâttáá ige ovdilgo lii sooppum ääšimiäldásiist já vuoigâliist sajanmáávsust já máhđulâšvuođâi mield maccâmmáhđulâšvuođâst.

11 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ hárjuttiđ já iäläskittiđ kulttuurlijd ärbivuovijdis já vuovijdis. Taas kuleh vuoigâdvuotâ paijeentoollâđ, suojâliđ já ovdediđ toi kulttuurij ovdebijd, tääläid já puátteid tiettumhaamijd, tegu arkeologâlijd já historjállijd čuásáttuvâid, tiiŋgâid, maalijd já seremoniaid, tekniik sehe kovetaiduid já oovdânpyehtee taiduid já kirjálâšvuođâ.

2. Staatah pyeretteh oovtâst algâaalmugijguin ovdedum pehtilis vuáháduvâi vievâst algâaalmugij kulttuurlii, jiegâlii, oskoldâhlii já vuoiŋâlii omâduv, mii lii valdum tain aalmugijn toi rijjâ já tiätun vuáđuduvvee munemietâmâšâttáá tâi luákkáámáin toi laavâid, ärbivuovijd já vuovijd, já taat pyerettemlattim puáhtá toollâđ siste macâttem.

12 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ olgospyehtiđ, hárjuttiđ, ovdediđ já máttáättiđ vuoiŋâlijd já oskoldâhlijd ärbivuovijdis, vuovijdis já seremoniaidis, vuoigâdvuotâ paijeentoollâđ, suojâliđ já kevttiđ ráávhust oskoldâhlijd já kulttuurlijd čuásáttuvâidis, vuoigâdvuotâ kevttiđ seremoniatiŋgâidis já meridiđ toi kevttimist sehe vuoigâdvuotâ jaamišijdis rummâšij tâi toi pasâttâsâi pääikán vuolgâtmist.

2. Staatah viggeh toohâđ máhđulâžžân toi haaldust orroo seremoniatiiŋgâi já jaamišij rummâšij tâi toi pasâttâsâi juksâmvuođâ já/tâi macâttem algâaalmugáid oovtâst ääšánkullee algâaalmugijguin ovdedum vuoigâlij, avus já pehtilis vuáháduvâi vievâst.

13 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ iäläskittiđ, kevttiđ, ovdediđ já sirdeđ puátteid suhâpuolváid historjás, kielâidis, njálmálijd ärbivuovijdis, filosofias, čäällimvuáháduvâidis já kirjálâšvuođâs sehe vuoigâdvuotâ nomâttiđ já siäiluttiđ jieijâs siärvus-, päikki- já olmoošnoomâid.

2. Staatah olášuteh pehtilis tooimâid ton visásmitmân, et taat vuoigâdvuotâ suojâluvvoo já et algâaalmugeh pyehtih iberdiđ poolitlijd, vuogâdvuođâlijd já haaldâtlijd lattiimijd sehe šoddâđ jiejah iberduđ tain, táárbumield tulkkum vievâst tâi eres ääšimiäldásij vuovijguin.

14 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ vuáđudiđ jieijâs škovlâvuáháduvâid já -lájádâsâid, moh adeleh mátttááttâs toi jieijâs kielâiguin toi kulttuurlijd mátttááttâs- já oppâmvuovvijd hiäivuláin vuovvijn, sehe vuoigâdvuotâ stivriđ taid.

2. Algâaalmugáid kullee ohtâgâsâin, eromâšávt párnáin, lii vuoigâdvuotâ finniđ áášánkullee staatâ škovlim olgoosthánnáá ton puohâin taasijn já puohâin haamijn.

3. Staatah olášuteh oovtâst algâaalmugijguin pehtilis tooimâid, vâi algâaalmugáid kullee ohtâgâsah, eromâšávt párnááh, meid toi siärvusij ulguubeln ellee párnááh, pyehtih finniđ jieijâs kulttuur mátttááttâs já jiejâskielâlâš mátttááttâs máhđulâšvuođâi mield.

15 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ kulttuuris, ärbivuovijdis, historjás já viggâmušâidis áárvustanemân já maaŋgânálásâšvuotân, moh kalgeh ääšimiäldásávt spejâlistiđ škovliimist já almolii viestâdmist.

2. Staatah olášuteh áášánkullee algâaalmugijguin ráđádâlmáin já oovtâstpargoost toimâmáin pehtilis tooimâid, moiguin tuástojeh munekáääduh, meddâlistojeh olgooštmeh já ovdeduvvojeh soováášvuotâ, oovtmielâlâšvuotâ já šiev koskâvuođah algâaalmugij já puohâi eres ohtsâškoddejuávhui kooskâ.

16 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ vuáđudiđ jieijâs já jieijâskielâlijd viestâdemriäiduid, sehe kevttiđ iärásij ko algâaalmugij viestâdemriäidui puoh haamijd olgoosthánnáá.

2. Staatah olášuteh pehtilis tooimâid, moiguin visásmittoo, et toi omâstem viestâdemriäiduh spejâlisteh ääšimiäldásávt algâaalmugij kulttuurlâš maaŋgânálásâšvuođâ. Staatah avžuutteh priivaatomâstusâst orroo viestâdemriäiduid spejâlistiđ ääšimiäldásávt algâaalmugij kulttuurlâš maaŋgânálásâšvuođâ, raijiihánnáá kuittâg oles sänirijjâvuođâ visásmittem.

17 artikla

1. Algâaalmugijn já toid kullee ohtâgâsâin lii vuoigâdvuotâ navdâšiđ tievâsmiärálávt puohâin heiviittum aalmugijkoskâsâš já aalmuglâš pargovuoigâdvuođâst nanodum vuoigâdvuođâin.

2. Staatah olášuteh algâaalmugijguin ráđádâlmáin já oovtâstpargoost toimâmáin sierânâstooimâid, moiguin suojâluvvojeh algâaalmugij párnááh ekonomâlii ávhástâlmist já pargoost, mii puáhtá leđe párnážân varâlâš tâi hemâdiđ suu škovlim tâi häittidiđ párnáá tiervâsvuođâ tâi rumâšâlâš, jiegâlâš, vuoiŋâlâš, mooraallâš tâi sosiaallâš ovdánem, väldimáin vuotân tai párnái eromâš háváduvvâsvuođâ já škovlim merhâšume sii kiävrumân.

3. Algâaalmugáid kullee ohtâgâsâin lii vuoigâdvuotâ toos, et sijjân iä heiviittuu olgošteijee pargoiävtuh já -tile, eres lasseen palvâluskoskâvuođâ tâi pálkkáättem iävtuh.

18 artikla

Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ uásálistiđ jieijâs toimâmprinsiipij miäldásávt väljejum ovdâsteijeidis pehti miärádâstohâmân aašijn, moh pyehtih vaikuttiđ tai aalmugij vuoigâdvuođáid, sehe vuoigâdvuotâ paijeentoollâđ já ovdediđ jieijâs miärádâstoohâmorgaanâid.

19 artikla

Staatah ráđádeleh rehálâš mieláin já tuáimih oovtâstpargoost áášánkullee algâaalmugijguin tai jieijâs ovdâstemorgaanij pehti vâi finnejeh toi rijjâ já tiätun vuáđuduvvee munemietâmâš ovdilgo staatah tuhhiitteh já olášuteh lahâaasâtlijd tâi haaldâtlijd tooimâid, moh pyehtih vaikuttiđ algâaalmugáid.

20 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ paijeentoollâđ já ovdediđ poolitlijd, ekonomâlijd já sosiaallijd vuáháduvâidis tâi instituutioidis, kevttiđ torvolávt jieijâs áigápuátu- já ovdedemvuovijd sehe hárjuttiđ rijjâ puoh ärbivuáválijd toimâidis já eres ekonomâlijd toimâidis.

2. Algâaalmugeh, main láá rievedum toi iäláttâsah já áigápuátu- já ovdedemvyevih, láá vuoigâdvuođâ¬liih ääšimiäldásii já vuoigâlii puáráttâsân.

21 artikla

1. Algâaalmugijn lii olgooštmettum vuoigâdvuotâ ekonomâlii já sosiaallii tiles pyereedmân eres lasseen škovlim, pargolâšvuođâ, áámmátlii škovlim já uđđâsistškovlim, aassâm, putesintoollâm, tiervâsvuođâ já sosiaaltorvo suorgijn.

2. Staatah olášuteh pehtilis tooimâid já táárbumield sierânâstooimâid, moiguin puáhtá visásmittiđ algâaalmugij ekonomâlii já sosiaallii tile juátkojeijee pyeredem. Eromâš huámášume kalga kiddiđ algâaalmugáid kullee puárásij, nisonij, nuorâi, párnái já vádulâš ulmui vuoigâdvuođáid já sierânâstárboid.

22 artikla

1. Taam julgáštus olášuttem ohtâvuođâst kalga kiddiđ eromâš huámášume algâaalmugij puárásij, nisonij, nuorâi, párnái já vádulâš ulmui vuoigâdvuođáid já sierânâstárboid.

2. Staatah olášuteh oovtâst algâaalmugijguin tooimâid, moiguin visásmittoo, et algâaalmugij nisoneh já párnááh navdâšeh tievâsmiärálávt suojâlem já táhádâsâid jyehimuđušii viehâvääldi já olgoštem vuástá.

23 artikla

Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ meridiđ já ovdediđ vuosâsajasijd uulmijd já strategiaid, moh kyeskih toi ovdánemvuoigâdvuođâ kevttim. Algâaalmugijn lii eromâšávt vuoigâdvuotâ uásálistiđ aktiivlávt toid vaikutteijee tiervâsvuođâhuolâttâs- já aassâmviäsuohjelmij sehe eres ekonomâlij já sosiaallij ohjelmij oovdedmân já tain meerridmân sehe vuoigâdvuotâ máhđulâšvuođâi mield haldâšiđ taid ohjelmijd jieijâs toimâorgaanâi pehti.

24 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ hárjuttiđ ärbivuáválii tálhudemes já paijeentoollâđ tiervâsvuođâ¬tipšovuovijdis, fáárun luhâmáin táálhudmân kevttum eellimtehálij šadoi,

ellei já mineraalâi siäiluttem. Algâaalmugáid kullee ohtâgâsâin lii meiddei olgooštmettum vuoigâdvuotâ finniđ puoh sosiaal- já tiervâsvuođâhuolâttâspalvâlusâid.

2. Algâaalmugáid kullee ohtâgâsâin lii siämmáálágán vuoigâdvuotâ alemuu rumâšlâš já jiegâlâš tiervâsvuođâ táásán, mii lii finniimist. Staatah olášuteh tárbulijd tooimâid, moiguin lii viggâmuš juksâđ ceehijmield taan vuoigâdvuođâ olesmiärásii olášume.

25 artikla

Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ paijeentoollâđ já nanodiđ tijpâlii vuoiŋâlâš koskâvuođâs ärbivuáválávt omâstâm tâi mudoi haaldust toollâm já kiävttám enâmáid, kuávloid, čácáduvváid, riddomeeráid já eres luánduriggoduvváid sehe siäiluttiđ taas lohtâseijee ovdâsvástádâsâidis puátteid suhâpuolváid.

26 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ ärbivuáválávt omâstâm, haaldust toollâm tâi mudoi kiävttám tâi haahâm enâmáid, kuávloid já luánduriggoduvváid.

2. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ omâstiđ, kevttiđ, ovdediđ já haldâšiđ taid enâmijd, kuávluid já luánduriggoduvâid, moh láá toi haaldust ärbivuáválii omâstus tâi eres ärbivuáválii haaldusttoollâm tâi kevttim vuáđuld tâi maid toh láá mudoi haahâm.

3. Staatah tubdâsteh täid enâmijd, kuávluid já luánduriggoduvâid laavâst já suojâleh taid lavváin. Taam tuubdâstmist kalga ääšimiäldásávt kunnijâttiđ ášášánkullee algâaalmugij vuovijd, ärbivuovijd já eennâmhaldâsemvuáháduvâid.

27 artikla

Staatah vuáđudeh já olášuteh oovtâst ášášánkullee algâaalmugijguin vuoigâlii, hiäŋgáámet¬tum, pelettemes, ávus já čoođâuáinojeijee sehe algâaalmugij laavâid, ärbivuovijd, vuovijd já eennâm¬haldâsemvuáháduvâid ääšimiäldásávt tubdâsteijee lattim vâi pyehtih tubdâstiđ já čuávdiđ algâaalmugij vuoigâdvuođâid, moh kyeskih toi enâmijd, kuávluid já luánduriggoduvâid, fáárun luhâmáin meiddei toi ärbivuáválávt omâstem tâi mudoi haaldust toollâm tâi kiävttám enâmijd, kuávluid já luánduriggodu¬vâid. Algâaalmugijn kalga leđe vuoigâdvuotâ uásálistiđ taan lattiimân.

28 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ puáráttâsân tagaráin vuovvijn, mii puáhtá toollâđ siste eres lasseen macâttem, tâi jis macâttem ij lah máhđulâš, te ääšimiäldásii, vuoigâlii já kohtulii sajanmáávsun ärbivuáválávt omâstem tâi mudoi haaldust toollâm tâi kiävttám enâmijn, kuávluin já luánduriggoduvâin, moh láá tyemmejum monâttemnáál tâi tuáhánvaldum, valdum haaldun tâi väldidum tâi moh láá kevttum tâi vahâgittum tai aalmugij rijjâ já tiätun vuáđuduvvee munemietâmâšâttáá.

2. Jis ášášánkullee aalmugijguin ij rijjâ soppuu nubenáál, čođâldittoo sajamnáksu kvaliteetâs, stuárudu¬vâs já vuoigâdvuođâlâš sajattuvâs peeleest västideijee enâmin, kuávlun já luánduriggodâhhân tâi ruđâlâš sajanmáksun tâi eres ääšimiäldásâžžân puáráttâssân.

29 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ siäiluttiđ já suojâliđ pirrâs sehe jieijâs enâmij tâi kuávlui já luánduriggoduvâi pyevtittâsnaavcâ. Staatah väldih kiävtun já olášuteh algâaalmugáid toi siäiluttem já suojâlem várás uáivildum toorjâohjelmijd olgoošthánnáá.

2. Staatah olášuteh pehtilis tooimâid visásmitmân, et algâaalmugij enâmáid tâi kuávloid iä vyerkkejuu ige loppâsajostittuu varâliih amnâseh toi rijjâ já tiätun vuáđuduvvee munemietâmâšâttáá.

3. Staatah olášuteh meid pehtilis tooimâid visásmitmân táárbumield tom, et algâaalmugij tiervâsvuođâ čuávumân, paijeentolâmân já maaccâtmân uáivildum ohjelmeh, maid varâlij amnâsij vaikuttâsâi vuá¬lásâžžân šoddâm aalmugeh ovdedeh já olášuteh, piäijojeh ääšimiäldásávt olášuttemnáál.

30 artikla

1. Algâaalmugij enâmijn tâi kuávluin ij uážu hárjuttiđ suáldátlâš tooimâ, jis tot ij lah agâstâllum ášášán lohtâseijee almolii hiäđu keežild, jis tast ij lah mudoi rijjâ sooppum ášášánkullee algâaalmugijguin tâi jis toh iä lah tom táttum.

2. Staatah ráđádeleh pehtilávt áášánkullee algâaalmugijguin ääšimiäldásij vuovijguin já eromâšávt tai aalmugij ovdâstemorgaanij pehti ovdil toi enâmij tâi kuávlui kevttim suáldátlâš tooimân.

31 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ paijeentoollâđ, haldâšiđ, suojâliđ já ovdediđ kulttuuräärbis, ärbitiä¬đus já ärbivuáválijd kulttuurolgospyehtimijdis sehe tiettuus, teknologias já kulttuurijdis jieškote-uv tiettumhaamijd, fáárun luhâmáin meid olmoošlijd já geneettisijd naavcâid, siemânijd, talkkâsijd, tiäđu ellei já šadoi jiešvuođâin, njálmálii ärbivyevi, kirjálâšvuođâ, hammiimijd, valastâllâm sehe ärbivuává¬lijd speelâid já sierâid sehe kovetaiduid já oovdânpyehtee taiduid. Tain lii meiddei vuoigâdvuotâ paijeentoollâđ, haldâšiđ, suojâliđ já ovdediđ taan kulttuuráárbán, ärbitiätun já ärbivuáválij kulttuur¬olgospyehtimáid lohâseijee jiegâlâš omâduvâs.

2. Staatah olášuteh oovtâst algâaalmugijguin pehtilis tooimâid, moiguin tubdâstuvvoo tai vuoigâd¬vuođâi kevttim já suojâluvvoo tot.

32 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ meridiđ já ovdediđ vuosâsajasijd uulmijd já strategiaid enâmijdis tâi kuávluidis já eres luánduriggoduvâidis ovdedem tâi kevttim várás.

2. Staatah ráđádeleh rehálâš mieláin já tuáimih oovtâstpargoost áášánkullee algâaalmugijguin toi jieijâs ovdâstemorgaanij pehti vâi finnejeh toi rijjâ já tiätun vuáđuduvvee munemietâmâš ovdilgo staatah tuhhiitteh haavâid, moh vaikutteh algâaalmugij enâmáid tâi kuávloid já eres luánduriggoduvváid, ero¬mâšávt oovdeddijn tâi kevtidijn mineraal- tâi čäciriggoduvâid tâi eres luánduriggoduvâid.

3. Staatah fäällih pehtilis vuáháduvâid, moi vievâst pyerettuvvoo ääšimiäldásávt já vuoigâlávt ovdeláá mainâšum toimâm, já toh kalgeh olášuttiđ ääšimiäldásijd tooimâid, moiguin linásmittojeh pirrâsân čyeccee, ekonomâliih, sosiaalliih, čuovviitâsliih já vuoiŋâliih hemâdâsvaikuttâsah.

33 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ meridiđ jieijâs identiteetâst tâi jeessânvuođâst vuovijdis já ärbi¬vuovijdis miäldásávt. Taat ij hiäjusmit algâaalmugáid kullee ohtâgâsâi vuoigâdvuođâ finniđ aassâm¬statâidis aalmugjeessânvuođâ.

2. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ meridiđ jieijâs toimâorgaanij ráhtusijd já valjiđ toi jesânijd nuáv¬ditmáin jieijâs lattimvuovijd.

34 artikla

Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ ovdediđ já paijeentoollâđ jieijâs toimâorgaanij ráhtusijd sehe tijpâlijd vuovijdis, vuoiŋâlâšvuođâs, ärbivuovijdis, lattiimijdis já vuávâlâšvuođâidis sehe máhđulijd vuoigâd¬vuođâvuáháduvâidis tâi -vuovijdis aalmugijkoskâsij olmoošvuoigâdvuođnoormâi miäldásávt.

35 artikla

Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ meridiđ toid kullee ohtâgâsâi kenigâsvuođâin siärvusijdis kuáttá.

36 artikla

1. Algâaalmugijn, eromâšávt aalmugijkoskâsij raajij juáhám aalmugijn, lii vuoigâdvuotâ paijeentoollâđ já ovdediđ raajijd rastaldittee ohtâvuođâid, koskâvuođâid já oovtâstpargo, fáárun luhâmáin meid vuoi¬ŋâlâš, čuovviittâslâš, poolitlâš, ekonomâlâš já sosiaallâš toimâm, sehe toid kullee ohtâgâsâiguin et eres aalmugijguin.

2. Staatah olášuteh algâaalmugijguin ráđádâlmáin já oovtâstpargoost toimâmáin pehtilis tooimâid, moiguin helppejuvvoo taan vuoigâdvuođâ kevttim já visásmittoo ton olášume.

37 artikla

1. Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ toos, et toi ääšiomâhij staatâiguin tâi tai čuávvoostaatâiguin toohum sopâmušah já eres pyeredeijee orniistâlmeh tubdâstuvvojeh, toh nuávdittuvvojeh já toh jođettuvvojeh vuáimán, sehe toos, et staatah kunnijâtteh já nuávditteh täid sopâmušâid já eres pyeredeijee orniistâl¬mijd.

2. Moonnân ääši taam julgáštusâst ij pyevti tulkkuđ, et tot keeppid tâi koomeet algâaalmugij vuoigâd¬vuođâid, main lii meridum sopâmušâin já eres pyeredeijee orniistâl¬mijn.

38 artikla

Staatah olášuteh algâaalmugijguin ráđádâlmáin já oovtâstpargoost toimâmáin ääšimiäldásijd tooimâid, fáárun luhâmáin meid lahâasâttâstooimâid, taan julgáštus uulmij juksâmân.

39 artikla

Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ uážžuđ staatâin já aalmugijkoskâsii oovtâstpargo pehti ekonomâlii já teknisii iše, vâi toh pyehtih navdâšiđ taan julgáštusân kullee vuoigâdvuođâin.

40 artikla

Algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ ääšimiäldásáid já vuoigâláid lattiimáid, main čuávdojeh toi nááguh já riijdoh staatâiguin tâi eres uásipelijguin, vuoigâdvuotâ uážžuđ ääši kyeskee miärádâs ájáttâlhánnáá já vuoigâdvuotâ pehtilis riehtisyejivuovvijd puohâi ohtâgâslij já kollektiivlij vuoigâdvuođâi luávkkáámij vuástá. Tággáár miärádâsâst kalgeh valduđ ääšimiäldásávt vuotân áášánkullee algâaalmugij vyevih, ärbivyevih, njuolgâdusah já riehtivuáháduvah sehe aalmugijkoskâsiih olmoošvuoigâdvuođah.

41 artikla

Ovtâstum Aalmugij vuáháduv orgaaneh já sierânâsornijdumeh sehe eres staatâikoskâsiih ornijdumeh kalgeh jieijâs uásild ovdediđ taam julgáštus olesmiärásii olášume eres lasseen orniimáin ruttâdemoov¬tâstpargo já teknisii iše. Kalga väldiđ kiävtun vuovijd, moiguin visásmittoo algâaalmugij uásálistem toid vaikutteijee aššijd.

42 artikla

Ovtâstum Aalmugeh, ton orgaaneh, fáárun luhâmáin meid algâaalmugij aašijd kieđâvuššee pissoo foo¬rum, sehe sierânâsornijdumeh, meid riijkâtääsist, já jeessânstaatah ovdedeh taam julgáštus kunnijâttem já olesmiärálâš heiviittem sehe čuávvuh taam julgáštus vaikuttâsvuođâ.

43 artikla

Taam julgáštusâst tubdâstum vuoigâdvuođah taheh maailm algâaalmugij siäilum, áárvu já pyereest¬vaijeem turviimân tarbâšeijee ucemustääsi.

44 artikla

Puoh taam julgáštusâst tubdâstum vuoigâdvuođah já rijjâvuođah tähiduvvojeh algâaalmugáid kullee almaid já nisonáid oovtviärdásávt.

45 artikla

Moonnân ääši taam julgáštusâst ij uážu tulkkuđ nuuvt, et tot raijiiččij tâi lopâttičij algâaalmugij tääláid tâi máhđulijd puátteid vuoigâdvuođâid.

46 artikla

1. Moonnân ääši taam julgáštusâst ij uážu tulkkuđ nuuvt, et tot merhâšičij moonnân staatâ, aalmug, juávhu tâi ulmuu vuoigâdvuođâ uásálistiđ tooimân tâi čođâldittiđ tavo, mii lii Ovtâstum Aalmugij vuáđukirje vuástásâš, ige tulkkuđ nuuvt, et tot suovâččij tooimâ, mii ollásávt tâi uásild pieđgiiččij olesváldálij já jiečânâs staatâi kuávlulii čavosvuođâ tâi poolitlii jiečânâsvuođâ tâi hiäjusmitáččij taid, ige movtijdittiđ tággáár tooimân.

2. Kevtidijn taam julgáštusâst olgospuohtum vuoigâdvuođâid kalga kunnijâttiđ puohâi olmoošvuoi¬gâdvuođâid já vuáđurijjâvuođâid. Taam julgáštusâst olgospuohtum vuoigâdvuođâi kevttimân uážžu čuosâttiđ tuše lavváin asâttum raijiittâsâid aalmugijkoskâsij olmoošvuoigâdvuođâid kenigittee aašij miäl¬dásávt. Tah raijiittâsah kalgeh leđe olgooštmettumeh já iävtuittáá velttidmettumeh tuše ton visás¬mitmân, et iärásij vuoigâdvuođah já rijjâvuođah tubdâstuvvojeh já toh kunnijâttuvvojeh ääšimiäldásávt já et demokraattisii ohtsâškode vuoigâdvuođâliih já págulumoseh vátámâšah tievih.

3. Taam julgáštus kalga tulkkuđ nuávditmáin vuoigâlâšvuođâ, aalmugvääldi, olmoošvuoigâdvuođâi kunnijâttem, täsiáárvu, oovtviärdásâšvuođâ, šiev haldâšem já rehálii mielâ prinsiipijd.

Õhttõõvvâm Meerkoo′ddi čõõđtõs alggmeerai vuõiggâdvuõđin

Õõlmâs-sååbbar, kåå′tt

tuåimmai Õhttõõvvâm Meerkoo′ddi vuâđđǩee′rj täävtõõzzi da vuâđđjurddji mie′ldd di nuäjjâått tõõzz, što riikk teäu′dde vuõiggmiõlâst tõid vuâđđǩee′rj mie′ldd kuulli õõlgtõõzzeez,

ååskat, što alggmeer liâ õõutverddsa puki jee′res meeraivui′m, seämmast ko tõt toobdast puki meerai vuõiggâdvuõđ lee′d jee′resnallšem, ââ′nned jiijjâz jee′resnallšmen da šõddâd slävvõttum nåkkmen,

ååskat še, što puk meer vaaikte peä′lsteez ooumažkåå′dd õhttsaž preddan tuejjee′ji sivilisaatioi da kulttuuri määŋgnallšemvuõ′tte da ree′ğğesvuõ′tte,

ååskat lâå′ssen, što puk määtt, tuåimmjemvuâđđjurddi da vue′jj, kook vuâđđâ′vve jorddmõ′šše måttmi meerai le′be persooni pue′rabvuõđâst täi meerlaž alggvuâđ le′be nääl'laž, ååskvaž, etnlaž le′be kulttuursaž jeä′rdõõzzi vuâđald le′be peälšte tän jorddmõõžž, liâ rasiistla, tiõđlânji puästtad, vuõiggâdvuõđlânji pâå′st'te′m, moraal'lânji suudâmnallšem da sosiaal'lânji pannvuõiggvuõđmeâldla,

nâânad tõn, što alggmeer õõlgče vuei′tted ââ′nned vuõiggâdvuõđeez nu′tt, što le′čče juõ′ǩǩnallšem čårstummšest frijjân,

lij pe′cclõõttâm tõ′st, što alggmeer liâ ǩiõrddâm historiaal'laž puästtadvuõđin jeä′rbi mie′ldd tõn diõtt, što tõi vuu′did lij aalgtum serddaazztummuš da tõi jânnam, vuu′d da luâttree′ğğesvuõđ lie ä′nstum da tõid lie tõnnalla cõggâm ââ′nnmest jeä′rben vuõiggâdvuõđâz ouddned jiijjâz taarbi da ouddõõzzi meâldlânji,

toobdast ǩirrsaž taarb slävvõõttâd da oou′deed alggmeeraid luâđlânji kuulli vuõiggâdvuõđid, kook vuâđđâ′vve tõi poliittlaž, ekonoomlaž da sosiaal'laž rajjsid

di kulttuurid, jiõglvaž ä′rbbvuõđid, historiaid da filosofiaid, da jeä′rben alggmeerai vuõiggâdvuõđid jânnmeez, vuu′deez, da luâttree′ğğesvuõđeez,

toobdast lââ′ssen Ǩirrsaž taarb slävvõõttâd da oou′deed alggmeerai vuõiggâdvuõđid, kook liâ ra′vvjum riikkivui′m tuejjuum suåppmõõžživui′m da jee′res nââneei riâššmõõžživui′m,

fi′ttjâått miõđâld tõõzz, što alggmeer jä′rjstâ′tte pue′reed poliittlaž, ekonoomlaž, sosiaal’laž da čuõvtõõzzlaž åårrmõõžžeez di looppted juõ′Ǩǩnallšem cårstummuž da suärddmõõžž tå′ben, ko′st tõk očndâ′tte,

lij ååsktõõttâm tõ′st, što vuä′pstee′l jiõccseez di jânnmeez, vuu′deez da luâttree′ğğesvuõđeez vaaikteei ouddnummuž, alggmeer vuäi′tte âå′nned da raaveed pue′rben instituutteez, kulttuureez da ä′rbbvuõđeez di oou′deed šõddmõõžžeez jiijjâz põrggmõõžžeez da taarbeez mie′ldd,

toobdast, što alggmeerai teâđ, kulttuuri da ä′rbbvuõđi vuõ′jji slävvõõttmõš oou′dad peä′lstes pirrõõzz ǩeâll’jeei da õõutnallšem ouddnummuž da ää′šš meâldlaž hååid,

teä′ddad alggmeerai jânnmi da vuu′di demilitarisâsttmõõžž vuässõõzz rääuha, ekonoomlaž da sosiaal’laž ouddnummša da ooudâsviikkmõ′šše di õhttsažfi′ttjõ′sse da ǩe′nnvõs kõskkvuõđid maai′lm meerkoo′ddi da meerai kõõskâst,

toobdast jeä′rben alggmeeraid kuulli piârrji da õõutstõõzzi vuõiggâdvuõđ seeilted päärna vuõiggâdvuõđi meâldlaž juõkkum vasttõõzz päärneez peâmm’mõõžžâst, škooultõõzzâst da pue′rrjie′llmest,

Ǩeäčč, što riikki da alggmeerai kõskksaž suåppmõõžžin da jee′res nââneei riâššmõõžžin raavuum vuõiggâdvuõđid ko′lle koin-ne vuõ′jjin meeraikõskksaž miârktõs, ouddõs, vasttõs da luândd,

Ǩeäčč še, što suåppmõõžž da jee′res nââneei riâššmõõžž di tõi očndõõttâm kõskkvuõtt rä′jje vuâđ sǨeâpparvuõđ raavummša alggmeerai da riikki kõõskâst,

lij tõn teâđast tõ′st, što Õhttõõvvâm Meerkoo′ddi vuâđđǨe′rjj, ekonoomlaž da sosiaal’laž da čuõvtõõzzlaž vuõiggâdvuõđid kuõskki meeraikõskksaž õõlmâs-suåppmõš da meerlažvuõiggâdvuõđid da poliittlaž vuõiggâdvuõđid kuõskki meeraikõskksaž

õõlmâs-suåppmõš di Wien čõõđtõs da tuåimmjemprogramm raavee puki meerai jiõččmie′rreemvuõiggâdvuõđ vuâđđeei miârktõõzz; tän vuõiggâdvuõđ vuâđald meer mie′rree friijâld poliittlaž sââ′jez da pâ′jjentuõ′ll’je friijâld ekonoomlaž, sosiaal’laž da čuõvtõõzzlaž ouddnummšeez,

âânn miõlâst, što ij ni mii tän čõõđtõõzzâst vuäžž vä′ldded ni koon meerast tõn jiõččmie′rreemvuõiggâdvuõđ, koon tõt âânn meeraikõskksaž vuõiggâdvuõđ meâldlânji,

lij ååsktõõttâm tõ′st, što alggmeerai vuõiggâdvuõđi tobdstummuš täin čõõđtõõzzin oou′dad riikki da alggmeerai kõskksaž rääuhlõs õhttsažtuâjjkõskkvuõđid, kook vuâđđå′vve vuõiggvuõđmeâldlažvuõđ, meervää′ld, ooumažvuõiggâdvuõđi slävvõõttmõõžž, čårste′mesvuõđ da vuõiggmiõl vuâđđjurddjid,

sme′llkått riikkid jää′ǩǩted pukid, jeä′rben ooumažvuõiggâdvuõđid kuulli õõlgtummšeez, koid meeraikõskksaž ä′šš ǩii′rji mie′ldd suåvldet alggmeeraid, di piijjâd tõid viõkkšânji tiu′dde saaggstõõlee′l da tuåimmjee′l õhttsažtuâjast kõõččmõõžžâst åårrai meeraivui′m,

teä′ddad, što Õhttõõvvâm Meerkoo′ddin lij vääžnai da juätkkjeei tuâjj, ko oou′deet da suõjjlet alggmeerai vuõiggâdvuõđid,

åskk, što tät čõõđtõs lij ođđ da vääžnai ouddnemläu′ǩǩ, ko põõrgât alggmeerai vuõiggâdvuõđi da frijjvuõđi tobdstummša, oou′dnummša da suõjjlummša di ko oou′deet Õhttõõvvâm Meerkoo′ddi äššakuulli tuåimmjummuž tän sue′rjest,

toobdast da raavad, što alggmeera kuulli persoonin lij vuõiggâdvuõtt pukid meeraikõskksaž vuõiggâdvuõđâst tobdstum ooumažvuõiggâdvuõđid čårstummužtää da tõn, što alggmeerain liâ kollektiivlaž vuõiggâdvuõđ, kook liâ vääžnai tõi åårrmõ′šše, pue′rrjie′llma da obbouddnummša meeran,

toobdast tõn, što alggmeerai sââ′jj muttstâåll vuu′di da jânnmi mie′ldd da što meerlaž da vooudlaž jiijjâsnallšemvuõđi di jee′resnallšem historiaal’laž da kulttuursaž tuâggai miârktõõzz õõlgči vä′ldded lokku, da

čõõđat präázkjeld puõ′tti Õhttõõvvâm Meerkoo′ddi čõõđtõõzz alggmeerai vuõiggâdvuõđin täävtõstää′ssen, koozz âlgg põrggâd kuei′mmvuõđ da kõskksaž slävvõõttmõõžž jiõggâst:

1 artikla

Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt õõutstõssân le′be persoonân piâssâd vuäzzli′žžen tiuddmeärrsânji pukid vuõiggâdvuõđid da vuâđđfrijjvuõđid, kook liâ tobdstum Õhttõõvvâm Meerkoo′ddi vuâđđǩee′rjest, ooumažvuõiggâdvuõđi õõlmâsmaailmlaž čõõđtõõzzâst da ooumažvuõiggâdvuõđid kuõskki meeraikõskksaž vuõiggâdvuõđâst.

2 artikla

Alggmeer da tõid kuulli persoon liâ friij da õõutverddsa puki jee′res meeraivui′m da persoonivui′m, da tõin lij vuõiggâdvuõtt, ko â′nne vuõiggâdvuõđeez, lee′d frijjân juõ′ǩǩnallšem čårstummšest, kåå′tt vuâđđââvv jeä′rben alggmeer tuâggže le′be identitetta.

3 artikla

Alggmeerain lij jiõččmie′rreemvuõiggâdvuõtt. Tän vuõiggâdvuõđ vuâđald tõk mie′rree friijâld poliittlaž sââ′jez da oou′dee friijâld ekonoomlaž, sosiaal'laž da čuõvtõõzzlaž åårrmõõžžeez.

4 artikla

Ko alggmeer â′nne jiõččmie′rreemvuõiggâdvuõđeez, tõin lij vuõiggâdvuõtt autonomiaa′je da jiõččvaldšma aa′ššin, kook ko′lle tõi siisklaž da pääiklaž aa′ššid di tõi jiõččvaaldâšmtuâjai teäggtemkuånstid.

5 artikla

Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt pâ′jjentuõ′ll'jed da raaveed pååđ poliittlaž, vuõiggâdvuõđlaž, ekonoomlaž, sosiaal'laž da čuõvtõõzzlaž instituutteez, seeiltee′l seämmast vuõiggâdvuõđeez vuässõõttâd te′l, ko haa′lee, tiuddmeârrsânji riikk poliittlaž da sosiaal'laž jie′llma di tällõs- da čuõvtõsjie′llma.

6 artikla

Juõ′ǩǩ persoonâst, kåå′tt kooll alggmeera, lij vuõiggâdvuõtt meerlažvuõ′tte.

7 artikla

1. Alggmeera kuulli persoonin lij vuõiggâdvuõtt jie′llma di persoonlaž råpplaž da jiõggsaž kuõskte′mesvuõ′tte, frijjvuõ′tte da staanvuõ′tte.

2. Alggmeerain lij kollektiivlaž vuõiggâdvuõtt jie′lled friijåld, rääuhast da staanåld påådmeeran, ij-ga si′jjid vuäžž tillõõvvâd joukkhiâvtummuž le′be jee′res pâi′lviõgg, mie′ldd looggee′l päärnai see′rdtummuž pääkkain jooukâst nobba.

8 artikla

1. Alggmeerain da tõid kuulli persoonin lij vuõiggâdvuõtt tõõzz, što tõid jeät päkkassimilõsttu, jeät-ga tõi kulttuur hiâvtuku.

2. Riikk ta′rjjee viõkkšõs riâššmõõžžid, kooivui′m cõõggât da suåvtet:

(a) tuåimmjummuž, koon jurddjen le′be vaaiktõssân lij tõt, što alggmeerain ä′nsted tõi kuõskte′mesvuõd påådnmeeran le′be tõi kulttuursaž äärvaid le′be etnlaž identitee′tt;

(b) tuåimmjummuž, koon jurddjen le′be vaaiktõssân lij alggmeerai le′be tõid kuulli persooni jânnmi, vuu′di le′be luâttree′ğğesvuõđi ä′nstummuš;

(c) juõ′ǩǩnallšem narood päkkseerdaid, kooi jurddjen le′be vaaiktõssân lij koon-ne alggmeerai da tõid kuulli persooni vuõiggâdvuõđ neu′rrummuš da hue′nummuš;

(d) juõ′ǩǩnallšem päkkassimilâsttmõõžž le′be päkkõhttummuž;

(e) juõ′ǩǩnallšem propaganda, koon jurddjen lij oou′deed alggmeeraid da tõid kuulli persoonid tillõõvvi nää′llčårstummuž le′be etnlaž čårstummuž le′be au′ʒʒjed tõõzz.

9 artikla

Alggmeerain da tõid kuulli persoonin lij vuõiggâdvuõtt kuullâd alggveârlažõõutstõ′sse le′be -meerkådda kõõččmõõžžâst åårrai õõutstõõzz le′be meerkåå′dd ä′rbbvuõđi da vuõ′jji mie′ldd. Tän vuõiggâdvuõđ ââannmõõžžâst ij vuäžž seu′rrjed ni mõõnnallšem čårstummuš.

10 artikla

Alggmeeraid ij vuäžž se′rdded pääkkain jânnme′stez le′be vuu′dineez. Alggmeeraid ij vuäžž aazzted o′đđest tõi luõvâs da tiõttu vuâđđõõvvi ouddmiâsttmõõžžtää ij-ga ouddâl ko lij suåppum ää′šš meâldlaž da vuõiggvuõđmeâldlaž ko′rvvõõzzâst da vuäittmõõžži mie′ldd mååusat mä′ccemvuäittmõõžžâst.

11 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt spraavdõõttâd da jeällted kulttuursaž ä′rbbvuõđeez da vuõ′jjeez. Täázz kooll vuõiggâdvuõtt pâ′jjentuõ′ll’jed, suõjjled da oou′deed tõi kulttuuri äiggsab, ânn’jõž da puõ′tti očndõõttâmåå′blǩid, mâ′te arkeolooglaž da historiaal’laž paai′ǩid, käälvaid, maallid da seremoniaid, tekniikk di karttčeäppõõzzid da čuä′jteei čeäppõõzzid da ǩeerjlažvuõđ.

2. Riikk suåvte viõkkšõs, õõutveäkka alggmeeraivui′m oou′duum riâššmõõžži veäkka alggmeerai kulttuursaž, jiõggsaž, ååskvaž da jiõglvaž jeällmõõžž, kåå′tt lij valddum täin meerain tõi luõvâs da tiõttu vuâđđõõvvi ouddmiâsttmõõžžtää le′be neu′rree′l tõi laa′jjid, ä′rbbvuõđid da vuõ′jjid, da tät suåvtõsmõõntõõllmõš vuäitt ââ′nned se′st maacctummuž.

12 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt pu′htted õlmmsa, spraavdõõttâd, oou′deed da mätt’ted jiõglvaž da ååskvaž ä′rbbvuõđeez, vuõ′jjeez da sij seremoniaid, vuõiggâdvuõtt ooudâsjuä′tǩǩed, suõjjled da ââ′nned rääuhast ååskvaž da kulttuurpääi′ǩeez, vuõiggâdvuõtt ââ′nned seremonia käälveez da mie′rreed tõi ââ nnmõõžžâst di vuõiggâdvuõtt pokainee′ǩǩeez le′be tõi paaʒʒtõõzzi päi′ǩǩâttmõ′šše.

2. Riikk pâ′rgge ainsmâ′tted huâđsteez åårrai seremoniakäälvai da pokainii′ǩǩi le′be tõi paaʒʒtõõzzi õsttâmvuõđ da/le′be maacctummuž alggmeeraid õõutveäkka kõõččmõõžžâst åårrai alggmeeraivui′m oou′duum vuõiggvuõđmeâldlaž, äävai da viõkkšõs riâššmõõžži veäkka.

13 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt jeällted, ââ′nned, oou′deed da se′rdded puõ′tti puõlvvõõggid tõi historia, ǩiõlid, njäälmlaž ä′rbbvuõđid, filosofia, ǩee′rjtemriâššmõõžžid

da ǩeerjlažvuđ di vuõiggâdvuõtt nõõmted da seeilted jiijjâz õõutstõs-, päi′ǩǩ- da person-nõõmid.

2. Riikk čõõđte viõkkšõs tuåimid ainsmâ′ttem diõtt, što tän vuõiggâdvuõđ suõjjlet da tõn, što alggmeer vuäi′tte fi′ttjed poliittlaž, vuõiggâdvuõđlaž da vaaldšemvuõđlaž mõõntõõllmõõžžid di alggmeer vuäi′tte šõddâd jiijj fi′ttjum tõin aa′ššin, taarb mie′ldd tu′lǩǩeem veäkka le′be jee′res ää′šš meâldlaž kuånstivui′m.

14 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt aalgted jiijjâz škooulriâššmõõžžid da -stroi′ttlid, kook ou′dde mätt’tõõzz tõi jiijjâz ǩiõlivui′m tõi kulttuursaž mätt’tõs- da mättjem-mõõntõõllmõõžžid suåvldeei nalla, di vuõiggâdvuõtt stu′vrrjed tõid.

2. Alggmeeraid kuulli persoonin, jeä′rben päärnain, lij vuõiggâdvuõtt vuäʒʒad kõõččmõõžžâst åårrai riikk škooultõõzz tõn pukin taa′zzin da pukin vuõ′jjin čårstummužtää.

3. Riikk čõõđte õõutveäkka alggmeeraivui′m viõkkšõs tuåimid, što alggmeeraid kuulli persoon, jeä′rben päärna, še tõi õõutstõõzzi åålgbeä′lnn jie′lli päärna, vuäi′tte vuäʒʒad jiijjâz kulttuur mätt’tõõzz da jiijjâsǩiõllsaž mätt’tõõzz vuäittmõõžži mie′ldd.

15 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt sij kulttuur, ä′rbbvuõđi, historia da põrggmõõžži äärvouddmõ′šše da määŋgnallšemvuõ′tte, kook â′lǧǧe ää′šš meâldlânji suei′mkrâ′stted škooultõõzzâst da õlmmsaž saakkummšest.

2. Riikk čõõđte kõõččmõõžžâst åårrai alggmeeraivui′m saaggstõõlee′l da õhttsažtuâjast tuåimmjee′l viõkkšõs tuåimid, kooivui′m cõõggât ouddkäddmõõžžid, jaukkeet čårstummuž da oou′deet soovšemvuõđ, õhttsažfi′ttjõõzz da šiõgg kõskkvuõđid alggmeerai da puki jee′res õõutstõsjoouki kõõskâst.

16 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt aalgted jiijjâz, jiijjâsǩiõllsaž teâđtemneävvaid da ––âå′nned jee′res ko alggmeerai teâđtemneävvai pukid maallid čårstummužtää.

2. Riikk čõõđte viõkkšõš tuåimid, kooivui′m ainsmâå′ttet, što tõi vuä′mstem teâđtemneävv suei′mkrâ′stte ää′šš meâldlânji alggmeerai kulttuursaž määŋgnallšemvuõđ. Riikk au′ʒʒje privattvuä′mstemnallšem teâđtemneävvaid suei′mkrâ′stted ää′šš meâldlânji alggmeerai kulttuursaž määŋgnallšemvuõđ nu′tt, što tät ij seârvvna rää′jet tiudd sää′nnfrijjvuõđ ainsmâttmõõžž.

17 artikla

1. Alggmeerain da tõõzz kuulli persoonin lij vuõiggâdvuõtt piâssâd vuäzzli′žžen tiuddmeârrsânji pukid staanuum vuõiggâdvuõđid, koid suåvtet meeraikõskksaž da meerlaž tuâjjvuõiggõõzzâst.

2. Riikk čõõđte alggmeeraivui′m saaggstõõlee’l da õhttsažtuâjast tuåimmjee′l spesiaaltuåimid, kooivui′m suõjjlet alggmeerai päärnaid ekonoomlaž äu′ǩǩenâânnmõõžžâst da tuâjast, kåå′tt vuäitt lee′d päärnže vaarlaž le′be heâmmõõllâd suu škooultõõzz le′be heâmmeed päärna tiõrvâsvuõđ le′be råpplaž, jiõggsaž, moraal’laž le′be sosiaal’laž ouddnummuž, lokku vää′ldee′l täi päärnai jiijjâsnallšem neu′rreemvuõđ da škooultõõzz miârktõõzz sij viõkkšõõvvmõõžžeez.

3. Alggmeeraid kuulli persoonin lij vuõiggâdvuõtt tõõzz, što si′jjid jeät suåvtuku čårsteei tuâjjmääinaid da -jeällmõõžžid, jeä′rbi mie′ldd kääzzkâ′sttemkõskkvuõđ le′be pa′lǩǩummuž määinaid.

18 artikla

Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt vuässõõttâd jiijjâz tuåimmjemvuâđđjurddji meâldlânji va′ll’juum võboršii′ǩǩi pääi′ǩ tu′mmjemtuõjju aa′šš in, kook vuäi′tte vaaikted täi meerai vuõiggâdvuõđid, di vuõiggâdvuõtt pâ′jjentuõ′ll’jed da oou′deed jiijjâz tu′mmjemtuâjjorgaaneez.

19 artikla

Riikk saaggstâ′lle vuõiggmiõlâst da tuåimmje õhttsažtuâjast kõõčč mõõžžâst åårrai alggmeeraivui′m täi jiijjâz ee′ttǩemorgaani pääi′ǩ, što vuäžža tõi friij da tiõttu vuâđđõõvvi ouddmiâsttmõõžž ouddâl ko riikk pre′mme da pe′jje tiu′dde lää′jjšeâttmõõžžlaž le′be vaaldšemvuõđlaž tuåimid, kook vuäi′tte vaaikted alggmeeraid.

20 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt pâ′jjentuõ′lljed da oou′deed poliittlaž, ekonoomlaž, sosiaal’laž riâššmõõžžeez le′be instituutteez, ââ′nned staanâld jiijjâz pi′rğğeem- da oou′deemkuånstid di spraavdõõttâd friijâld pukid ää′rbvuâlaž tuåimmjummšeez da jee′res ekonoomlaž tuåimmjummšeez.

2. Alggmeer, koin liâ ä′nstum tõi jie′llemvue′jj da pi′rğğeem- da oou′deemkuånst, liâ vuõigg’gõttum ää′šš meâldlaž da vuõiggvuõđmeâldlaž pue′rõ′sse.

21 artikla

1. Alggmeerain lij čårsteǩâni vuõiggâdvuõtt ekonoomlaž da sosiaal’laž jeällmõõžži pue′rummša jeä′rbi mie′ldd škooultõõzz, tuâjjvuõđ, ämmtallaš škooultõõzz da o′đđest škooultõõzz, jälstummuž, pottsânja ââ nnmõõžž, tiõrvâsvuõđ da sosiaalstaan sue′rjin.

2. Riikk čõõđte viõkkšõs tuåimid da taarb mie′ldd spesiaaltuåimid, kooivui′m ainsmââ′ttet alggmeerai ekonoomlaž da sosiaal’laž jeällmõõžži juätkkjeei pue′rummuž. Jeä′rben âlgg vä′ldded lokku alggmeeraid kuulli ââ′ǩǩoummi, neezzni, nuõri, päärnai da vâkksaž persooni vuõiggâdvuõđid da spesiaaltaarbid.

22 artikla

1. Tän čõõđtõõzz tiu′ddepiijjmõõžžâst âlgg vä′ldded jeä′rben lokku alggmeerai ââ′ǩǩoummi, neezzni, nuõri, päärnai da vâkksaž persooni vuõiggâdvuõđid da spesiaaltaarbid.

2. Riikk čõõđte õõutveäkka alggmeeraivui′m tuåimid, kooivui′m ainsmââ′ttet, što alggmeerai neezzan da päärna peä′sse vuäzzli′žžen tiuddmeârrsânji suõjjlummšest da staanmõõžžâst juõ′ǩǩnallšem pâi′lviõgg da čårstummuž vuâstta.

23 artikla

Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt mie′rreed da oou′deed vuõss-sâjjsaž täävtõõzzid da strategiaid, kook kue′sǩǩe tõi ouddnemvuõiggâdvuõđ ââ nnmõõžž. Alggmeerain lij jeä′rben vuõiggâdvuõtt vuässõõttâd aktiivlânji tõid vaaikteei tiõrvâsvuõđhuõll- da aassâmpõrttprograammi di jee′res ekonoomlaž da sosiaal’laž prograammi oou′dummša

da tõin mie′rrummša di vuõiggâdvuõtt vuäittmõõžži mie′ldd vaaldšed täid prograammid jiijjâz tuåimmorgaaneez pääi′ǩ.

24 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt spraavdõõttâd ää′rbvuâlaž talkstõõllmõõžžâz da pâ′jjentuõ′ll’jed tiõrvâsvuõđhåiddvuõ′jjeez, mie′ldd looggee′l väážnai šââddai, jie′ll’ji da mineraali ruõkkmõõžž. Alggmeeraid kuulli persoonin lij še čârste′mes vuõiggâdvuõtt vuäžžad pukid sosiaal- da tiõrvâsvuõđhuõllkäázzkõõzzid.

2. Alggmeeraid kuulli persoonin lij seämmanallšem vuõiggâdvuõtt ââ′lmõs vuäžžamnalla åårrai rååpplaž da jiõggsaž tiõrvâsvuõđ tässa. Riikk čõõđte taarbšum tuåimid, kooivui′m põõrgât vuäžžad siõmmnai siõmmnai tän vuõiggâdvuõđ tiuddmeärrsaž teâuddjummuž.

25 artikla

Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt pâ′jjentuõ′ll’jed da raaveed alggmeernallšem jiõglvaž kõskkvuõđ jânnmid, vuu′did, čaa′ʒʒid, reddmiârid da jee′res luâttree′ğğesvuõđid, koid alggmeer liâ ää′rbvuâlželd vuä′mstam le′be muđoi huâđsteez âânnam, di seeilted täázz kuulli vasttõõzzeez puõ′tti puõlvvõõggid.

26 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt jânnmid, vuu′did da luâttree′ğğesvuõđid, koid alggmeer liâ ää′rbvuâlželd vuä′mstam, huâđsteez âânnam le′be muđoi âânnam le′be ha′ŋǩǩääm.

2. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt vuä′msted, ââ′nned, oou′deed da vaaldšed tõid jânnmid, vuu′did da luâttree′ğğesvuõđid, kook liâ tõi huâđast ää′rbvuâlaž vuä′mstummuž le′be jee′res ää′rbvuâlaž huâđastâânnmõõžž le′be âânnmõõžž vuâđald le′be koid tõk liâ muđoi ha′ŋǩǩääm.

3. Riikk tobdste täid jânnmid, vuu′did da luâttree′ğğesvuõđid lää′jjest da suõjjle tõid laa′jjin. Tän tobdstummšest âlgg ää′šš meâldlânji slävvõõttâd kõõččmõõžžâst åårrai alggmeerai vuõ′jjid, ä′rbbvuõđid da jânnamvaaldšemriâššmõõžžid.

27 artikla

Riikk vuâđđee da pe′jje tiu′dde õõutveäkka ää′ššvuä′msteei alggmeeraivui′m mõõntõõllmõõžž, kåå′tt lij vuõiggvuõđmeâldlaž, vää′ldest friijte′m, objektiivlaž, äävai da čõõđkuâsttjeei, di kåå′tt toobdast ää′šš meâldlânji alggmeerai laa′jjid, ä′rbbvuõđid, vuõ′jjid da jânnamvaaldšemriâššmõõžžid, tobdstem diõtt da rä′tǩǩeem diõtt alggmeerai vuõiggâdvuõđid, kook kue′sǩǩe tõi jânnmid, vuu′did da luâttree′ğğesvuõdid, mie′ldd looggee′l tõi jânnmid, vuu′did da luâttree′ğğesvuõđid, koid alggmeer liâ ää′rbvuâlželd vuä′mstam le′be muđoi huâđsteez âânnam le′be âânnam. Alggmeerain âlgg lee′d vuõiggâdvuõtt vuässõõttâd tän mõõntõõllmõ′šše.

28 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt pue′rummša vuõ′jjin, kåå′tt vuäitt ââ′nned se′st jeä′rbi mie′ldd maacctummuž, le′be jõs maacctummuš ij leäkku vuei′tlvaž, alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt ää′šš meâldlaž, vuõiggvuõđmeâldlaž da måå žna suåvlaž ko′rvvõ′sse jânnmin, vuu′din da luâttree′ğğesvuõđin, koid alggmeer liâ vuä′mstam le′be muđoi huâđteez âânnam le′be âânnam da kook liâ suudum mõõntummuž vuâlla le′be valddum tuâkka, valddum huõđđu le′be ä′nstum le′be koid liâ âânnam le′be pä′rttääm täi meerai luõvâs da tiõttu vuâđđõõvvi ouddmiâsttmõõžžtää.

2. Te′l ko jeät kõõččmõõžžâst åårrai meeraivui′m friijâld muđoi jee′resnalla suåppu, ko′rvvõõzz spraavdõõđât šlaaj mie′ldd, šõrrâdvuõđ mie′ldd da vuõiggâdvuõđlaž sââ′j mie′ldd va′stteei jânnmen, vu′vdden da luâttree′ğğesvuõttân le′be teä′ğğko′rvvõssân le′be jee′res ää′šš meâldlaž pue′rummšen.

29 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt ruõkkâd da suõjjled pirrõõzz di jânnmeez le′be vuu′deez da luâttree′ğğesvuõđeez puu′t’temoodd. Riikk vä′ldde ââ nnmõ′šše da pe′jje tiu′dde alggmeeraid tän ruõkkâm da suõjjlem diõtt jurddum veä′ǩǩtemprograammid čårstummužtää.

2. Riikk čõõđte viõkkšõs tuåimid ainsmâ′ttem diõtt, što alggmeerai jânnmid le′be vuu′did jeät ruõkku jeät-ga ni õnnu loppruõkkâmsââ′jjen vaarlaž kuânaid tõi luõvâs da tiõttu vuâđđõõvvi ouddmiâsttmõõžžtää,

3. Riikk čõõđte še viõkkšõs tuåimid ainsmâ′ttem diõtt taarb mie′ldd, što alggmeerai tiõrvâsvuõđ praavjummša, pâ′jjentuõ′ll’jummša da maacctummša jurddum prograammid, koid vaarlaž kuânai vaaiktõõzzid vuâlla šõddi meer oou′dee da čõõđte, piijât ää′šš meâldlânji tiu′dde.

30 artikla

1. Alggmeerai jânnmin da vuu′din ij vuäžž spraavdõõttâd sääldtallaš tuåimmjummuž, jõs tõt ij leäkku vuâđđõõvvâm äšša kuulli takai ouddõõzz diõtt, le′be jõs tõ′st ij leäkku muđoi friijâld suåppum kõõččmõõžžâst åårrai alggmeeraivui′m le′be jõs tõk jiâ leäkku tõn raukkâm.

2. Riikk saaggstâ′lle viõkkšânji kõõččmõõžžâst åårrai alggmeeraivui′m ää′šš meâldlaž mõõntõõllmõõžžin da jeä′rben täi meerai ee′ttǩemorgaan pääi′ǩ ouddâl tõi jânnmi le′be vuu′di âânnmõõžž sääldtallaš tuåimmjummša.

31 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt pâ′jjentuõ′ll’jed, vaaldšed, suõjjled da oou′deed kulttuurpreeddneez, ä′rbbvuõtt-teâđeez da ää′rbvuâlaž kulttuurõõlmtummšeez di tiõđeez, si teknologia da kulttuureez jee′res očndõõttâmåå′blǩid, mie′ldd looggee′l oummunallšem da geneettlaž resuursid, siõmmnid, talkksid, teâđ jie′ll’ji da šââddai jiijjâsnallšemvuõđin, njäälmlaž ä′rbbvuõđ, ǩeerjlažvuõđ, åå′blǩummšid, spoort di ää′rbvuâlaž speâlaid da siõrid di karttčeäppõõzzid da čuä′jteei čeäppõõzzid. Tõin lij še vuõiggâdvuõtt pâ′jjentuõ′ll’jed, vaaldšed, suõjjled da oou′deed tän kulttuurpreeddna, ä′rbbvuõtt-tiõttu da ää′rbvuâlaž kulttuurõõlmtummšid kuõskki jiõggsaž jeällmõõžžâz.

2. Riikk čõõđte õõutveäkka alggmeeraivui′m viõkkšõs tuåimid, kooivui′m tobdstet täi vuõiggâdvuõđi âânnmõõžž da suõjjlet tõn.

32 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt mie′rreed da oou′deed vuõss-sâjjsaž täävtõõzzid da strategiaid jânnmeez le′be vuu′deez da jee′res luâttree′ğğesvuõđeez oou′deem le′be åå′nnem vääras.

2. Riikk saaggstâ′lle vuõiggmiõlâst da tuåimmje õhttsažtuâjast kõõččmõõžžâst åårrai alggmeeraivui′m täi jiijjâz ee′ttǩemorgaani pääi′ǩ vuäžžam diõtt tõi luõvâs da tiõttu vuâđđõõvvi ouddmiâsttmõõžž ouddâl ko riikk pre′mme ha′ŋǩǩõõzzid, kook vaaikte alggmeerai jânnmid le′be vuu′did da jee′res luâttree′ğğesvuõđid, jeä′rben te′l ko leät oou′de′mmen, ââ′nnmen le′be äu′ǩǩe′mmen mineraal- le′be čää′ccvääraid le′be jee′res luâttree′ğğesvuõđid.

3. Riikk ta′rjjee viõkkšõs riâššmõõžžid, kooivui′m suåvtet ää′ššmeâldlânji da vuõiggvuõđmeâldlânji ooudbeä′lnn peäggtum tuåimmjummuž, da tõin âlgg čõõđted ää′ššmeâldlaž tuåimid, kooivui′m uu′cceet pirrõ′sse tillõõvvi, ekonoomlaž, sosiaal’laž, čuõvtõõzzlaž da jiõglvaž häittvaaiktõõzzid.

33 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt mie′rreed jiijjâz idenditee′ttest le′be vuäzzlažvuõđâst vuõ′jjeez da ä′rbbvuõđeez meâldlânji. Tät ij hue′ned alggmeeraid kuulli persooni vuõiggâdvuõđ vuäžžad jeällriikkeez meerlažvuõđ.

2. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt mie′rreed tuåimmorgaaneez rajjsid da va′lljeed tõi vuäzzlaid jiijjâz mõõntõõllmõõžžeez jää′ǩǩtee′l.

34 artikla

Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt oou′deed, ooudâsviikkâd da pâ′jjentuõ′ll’jed tuåimmorgaaneez rajjsid di jiijjâsnallšem naa′leez, jiõglvažvuõđâz, ä′rbbvuõđeez, mõõntõõllmõõžžeez di vuõ′jjeez di vuei′tlvaž vuõiggâdvuõttriâššmõõžžeez le′be -vuõ′jjeez meeraikõskksaž ooumažvuõiggâdvuõttnoormi meâldlânji.

35 artikla

Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt mie′rreed tõõzz kuulli persooni õõlgtummšin õõutstõõzzeez årra.

36 artikla

1. Alggmeerain, jeä′rben meeraikõskksaž raaji juâkkam meerain, lij vuõiggâdvuõtt pâ′jjentuõ′ll’jed da oou′deed pâ′jjel raaji mõõnni õhttvuõđid, kõskkvuõđid da õhttsažtuâj,

mie′ldd looggee′l jiõglvaž, čuõvtõõzzlaž, poliittlaž, ekonoomlaž da sosiaal’laž tuåimmjummuž, di tõid kuulli persoonivui′m da jee′res meeraivui′m.

2. Riikk čõõđte alggmeeraivui′m saaggstõõlee′l da õhttsažtuâjast tuåimmjee′l viõkkšõs tuåimid, kooivui′m hiâlpeet tän vuõiggâdvuõđ âânnmõõžž da ainsmâå′ttet tõn teâuddjummuž.

37 artikla

1. Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt tõõzz, što tõi ää′šsvuä′msteei riikkivui′m le′be täi čuâvvairiikkivui′m tuejjuum suåppmõõžžid da jee′res nââneei riâššmõõžžid tobdstet, tõid jää′ǩǩtet da tõid viiggât viõ′ǩǩe, di tõõzz, što riikk slävvâ′tte da jää′ǩǩte täid suåppmõõžžid da jee′res ouddneei riâššmõõžžid.

2. Ij ni mõõn tän čõõđtõõzzâst vuei′t tu′lǩǩeed nu′tt, što tõk ǩie′ppee le′be jaukkee alggmeerai vuõiggâdvuõđid, kook liâ mie′rruum suåppmõõžživui′m da jee′res nââneei riâššmõõžživui′m.

38 artikla

Riikk čõõđte alggmeeraivui′m saaggstõõlee′l da õhttsažtuâjast tuåimmjee′l viõkkšõs ää′šš meâldlaž tuåimid, mie′ldd looggee′l lää′jjšeâtteemtuåimid, tän čõõđtõõzz täävtõõzzi õsttâm diõtt.

39 artikla

Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt vuäžžad riikkin da meeraikõskksaž õhttsažtuâj pääi′ǩ ekonoomlaž da teknlaž vie′ǩǩ, što tõk vuäi′tte piâssâd vuäzzli′žžen tän čõõđtõõzzâst åårrai vuõiggâdvuõđin.

40 artikla

Alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt ää′šš meâldlaž da vuõiggvuõđmeâldlaž mõõntõõllmõõžžid, koin rää′tǩet tõi konfliiktid da reeidaid riikki le′be jee′res vuä′ssbie′livui′m, vuõiggâdvuõtt vuäžžad ää′šš kuõskki tu′mmstõõgg mâå′jeeǩâni da vuõiggâdvuõtt viõkkšõs vuõiggâdvuõttsuõjjlemkuånstid pukid o′dinaknallšem da kollektiivlaž vuõiggâdvuõđeez neu′rreem vuâstta. Näkam tu′mmstõõggâst âlgg

vä′ldded ää′šš meâldlânji lokku kõõččmõõžžâst åårrai alggmeerai vuõ′jjid, ä′rbbvuõđid, šeâttmõõžžid da vuõiggâdvuõttriâššmõõžžid di meeraikõskksaž ooumažvuõiggâdvuõđid.

41 artikla

Õhttõõvvâm Meerkoo′ddi riâššmõõžž orgaan da spesiaalorganisaatio di jee′res halltõõzzi kõskksaž organisaatio â′lğğe peä′lsteez oou′deed tän čõõđtummuž tiuddmeärrsaž teâuddjummuž jeä′rbi mie′ldd riâžžee′l teäggtemõhttsažtuâj da teknlaž vie′ǩǩ. Âlgg vä′ldded ââ′nnem vuâlla kuånstid, kooivui′m ainsmââ′ttet alggmeerai vuässõõttmõõžž tõid vaaikteei aa′šš id.

42 artikla

Õhttõõvvâm Meerkåå′dd, tõn orgaan, mie′ldd looggee′l alggmeerai aa′šš id ǩiõtt’tõõlli põõšši fooruum, di spesiaalorganisaatio, še mäddtää′zzest, da vuäzzlažriikk oou′dee tän čõõđtõõzz slävvõõttmõõžž da tiuddmeärrsaž suåvldummuž di seu′rrje tän čõõđtõõzz vaaikteeivuõđ.

43 artikla

Tän čõõđtõõzzâst tobdstum vuõiggâdvuõđ rä′jje uu′ccmõstää′zz, koon taarbšet maai′lm alggmeerai seillmõõžž, äärv da pue′rrjie′llem staanâm diõtt.

44 artikla

Pukid tän čõõđtõõzzâst tobdstum vuõiggâdvuõđid da frijjvuõđid staanât alggmeeraid kuulli åummaid da neezznid õõut’tää′zzeld.

45 artikla

Ij ni mõõn tän čõõđtõõzzâst vuäžž tu′lǩǩeed nu′tt, što tõk rää′jte le′be looppte alggmeerai ânn’jõž le′be vuei′tlvaž puõ′tti vuõiggâdvuõđid.

46 artikla

1. Ij ni mõõn tän čõõđtõõzzâst vuäžž tu′lǩǩeed nu′tt, što tõt miârksõõvči tõn, što mõõn-ne riikkâst, meerast, jooukâst le′be persoonâst le′čči vuõiggâdvuõtt vuässõõttâd

tuåimmjummša le′be spraavdõõttâd tuâj, kåå′tt lij Õhttõõvvâm Meerkoo′ddi vuâđđǩee′rj vuâsttsaž, ij-ga tu′lǩǩeed nu′tt, što tõt soovše′či tuåimmjummuž, kåå′tt obbnes le′be bie′ǩǩ pi′ğğe′čči/tiuddvälddsaž da jiõččnaž riikki vooudlaž čââppvuõđ le′be poliittlaž õhttnažvuõđ le′be hue′ne′či tõid, ij-ga maazzlââstče näkam tuåimmjummša.

2. Âå′nnmen tän čõõđtõõzzâst õõlmtõttum vuõiggâdvuõđid âlgg slävvõõttâd puki ooumažvuõiggâdvuõđid da vuâđđfrijjvuõđid. Tän čõõđtõõzzâst õõlmtõttum vuõiggâdvuõđi âânnmõ′šše vuäžž tillâvvad tå′lǩ laa′jjin šiõttuum rää′jtõõzzid meeraikõskksaž ooumažvuõiggâdvuõttõõlgtõõzzi meâldlânji. Täk rää′jtõõzz â′lğğe lee′d čårste′m da aainâs väážnai tå′lǩ tõn ainsmâ′ttem diõtt, što jeärrsi vuõiggâdvuõđid da frijjvuõđid tobdstet da tõid slävvõõđât ää′šš mielddsânji da što demokraattlaž õhttsažkåå′dd vuõigg’gõttum da väážnmõs õõlgtõõzz teâuddje.

3. Tän čõõđtõõzz âlgg tu′lǩǩeed nu′tt, što jää′ǩǩtee′l vuõiggvuõđmeâldlažvuõđ, meervää′ld, oumâžvuõiggâdvuõđi slävvõõttmõõžž, tää′ssäärv, õõutverddsažvuõđ, šiõgg vaaldâšm da vuõiggmiõl vuâđđjurddjid.

Alkuperäiskansojen maailmankonferenssina tunnetun yleiskokouksen korkean tason täysistunnon loppuasiakirja

1. Me, jäsenvaltioiden valtion- ja hallitusten päämiehet, ministerit ja edustajat, jotka vahvistamme vakavan sitoutumisemme Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan päämääriin ja periaatteisiin, maailman alkuperäiskansojen kanssa tehtävän yhteistyön hengessä, olemme 22. ja 23. syyskuuta 2014 kokoontuneet Yhdistyneiden kansakuntien päämajaan New Yorkiin alkuperäiskansojen maailmankonferenssina tunnettuun yleiskokouksen korkean tason täysistuntoon todetaksemme jälleen, että Yhdistyneillä kansakunnilla on tärkeä ja jatkuva tehtävä edistettäessä ja suojeltaessa alkuperäiskansojen oikeuksia.

2. Pidämme myönteisinä maailmankonferenssia valmistelleita alkuperäiskansojen toimia, kuten Norjan Altassa kesäkuussa 2013 pidettyä alkuperäiskansojen maailmanlaajuista valmistelukonferenssia. Panemme merkille Altan konferenssin loppuasiakirjan ja muut alkuperäiskansojen työpanokset. Pidämme myönteisinä myös korkean tason täysistunnon osallistavia valmistelutoimia, erityisesti alkuperäiskansojen edustajien kattavaa osallistamista.

3. Vahvistamme tukevamme Yhdistyneiden kansakuntien julistusta alkuperäiskansojen oikeuksista, jonka yleiskokous hyväksyi 13. syyskuuta 2007. Vahvistamme sitoutuneemme julistuksen mukaisesti, sovellettavia julistuksen periaatteita noudattaen, neuvottelemaan ja toimimaan yhteistyössä vilpittömässä mielessä kyseisten alkuperäiskansojen kanssa näiden omien edustuselinten kautta saadaksemme niiden vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen ennen kuin hyväksymme ja panemme täytäntöön lainsäädännöllisiä tai hallinnollisia toimia, jotka voivat vaikuttaa alkuperäiskansoihin.

4. Vahvistamme sitoutuneemme vakavasti kunnioittamaan, tukemaan ja edistämään sekä pidättymään millään tavoin rajoittamasta alkuperäiskansojen oikeuksia sekä tukemaan julistuksen periaatteita.

5. Julistuksen lisäksi palautamme mieliin muut merkittävät tulokset, jotka on saavutettu kahtena viime vuosikymmenenä rakennettaessa kansainvälistä kehystä maailman alkuperäiskansojen oikeuksien ja pyrkimysten edistämiselle. Näitä tuloksia ovat muun muassa alkuperäiskansojen pysyvän foorumin perustaminen, alkuperäiskansojen oikeuksia

käsittelevän asiantuntijamekanismin luominen ja alkuperäiskansojen oikeuksien erityisraportoijan tehtävän perustaminen. Sitoudumme ottamaan kyseisten elinten antamat suositukset ja neuvot asianmukaisesti huomioon yhteistyössä alkuperäiskansojen kanssa.

6. Kannustamme niitä valtioita, jotka eivät vielä ole ratifioineet Kansainvälisen työjärjestön vuoden 1989 yleissopimusta itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoista (nro 169) tai liittyneet siihen, harkitsemaan yleissopimuksen ratifioimista tai siihen liittymistä. Palautamme mieliin, että yleissopimus velvoittaa sen ratifioineet valtiot kehittämään yhteensovitettuja ja järjestelmällisiä toimia alkuperäiskansojen oikeuksien suojelemiseksi.

7. Sitoudumme toteuttamaan alkuperäiskansojen kanssa neuvotellen ja yhteistyössä toimien asianmukaiset kansallisen tason toimet, mukaan lukien lainsäädännölliset, poliittiset ja hallinnolliset toimet, joilla pyritään saavuttamaan alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan Yhdistyneiden kansakuntien julistuksen tavoitteet ja edistämään tietoisuutta julistuksesta kaikilla yhteiskunnan aloilla, mukaan lukien lainsäädäntöelinten, oikeuslaitoksen ja julkisen hallinnon toimijat.

8. Sitoudumme toimimaan yhteistyössä alkuperäiskansojen kanssa niiden omien edustuselinten kautta tarkoituksena kehittää ja toteuttaa tarvittaessa kansallisia toimintasuunnitelmia, strategioita tai muita toimia julistuksen tavoitteiden saavuttamiseksi.

9. Sitoudumme edistämään ja suojelemaan alkuperäiskansoihin kuuluvien vammaisten henkilöiden oikeuksia sekä parantamaan edelleen näiden henkilöiden sosiaalisia ja taloudellisia oloja yhteistyössä heidän kanssaan, muun muassa kehittämällä kohdennettuja toimia edellä mainittuja toimintasuunnitelmia, strategioita tai toimia varten. Lisäksi sitoudumme varmistamaan, että alkuperäiskansoihin kuuluvat vammaiset henkilöt osallistetaan alkuperäiskansoihin liittyviin kansallisiin lainsäädäntö- ja instituutiorakenteisiin sekä poliittisiin rakenteisiin ja että näillä rakenteilla osaltaan edistetään kyseisten henkilöiden oikeuksia.

10. Sitoudumme työskentelemään alkuperäiskansojen kanssa eriyttääksemme tarvittaessa tietoja tai tehdäksemme tutkimuksia, ja sitoudumme käyttämään kokonaisvaltaisia alkuperäiskansojen hyvinvointia kuvaavia indikaattoreita parantaaksemme näiden kansojen ja niihin kuuluvien yksilöiden, erityisesti iäkkäiden, naisten, nuorten ja lasten sekä vammaisten henkilöiden, tilannetta ja vastataksemme näiden tarpeisiin.

11. Sitoudumme varmistamaan yhtäläisen pääsyn korkeatasoiseen koulutukseen, jossa tunnustetaan alkuperäiskansojen kulttuurin moninaisuus, sekä terveys-, asumis-, vesi-, puhtaanapito- ja muihin talous- ja sosiaaliohjelmiin, joiden tarkoituksena on parantaa hyvinvointia, muun muassa laatimalla aloitteita ja toimintaperiaatteita ja järjestämällä voimavaroja. Pyrimme tekemään alkuperäiskansoille mahdolliseksi toteuttaa tällaisia ohjelmia mahdollisuuksien mukaan.

12. Tunnustamme alkuperäiskansojen terveydenhoitokäytäntöjen, perinnelääkinnän ja perinnetiedon merkityksen.

13. Sitoudumme varmistamaan, että alkuperäiskansoihin kuuluvilla yksilöillä on yhtäläinen mahdollisuus korkeimpaan saavutettavissa olevaan ruumiillisen ja henkisen terveyden tasoon. Sitoudumme myös tehostamaan pyrkimyksiä alentaa hivin, aidsin, malarian, tuberkuloosin ja muiden kuin tartuntatautien esiintyvyyttä keskittymällä ehkäisemään niitä muun muassa asianmukaisten alkuperäiskansoihin kuuluville yksilöille tarkoitettujen ohjelmien, toimintaperiaatteiden ja voimavarojen avulla. Lisäksi sitoudumme tehostamaan pyrkimyksiä varmistaa näiden yksilöiden mahdollisuus nauttia seksuaali- ja lisääntymisterveydestä ja lisääntymisoikeuksista kansainvälisen väestö- ja kehityskonferenssin toimintaohjelman, Pekingin toimintaohjelman ja niiden tarkistuskonferenssien loppuasiakirjojen mukaisesti.

14. Sitoudumme edistämään kaikkien alkuperäiskansoihin kuuluvien lasten oikeutta yhdessä ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omaa kulttuuriaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan sekä käyttää omaa kieltään.

15. Tuemme alkuperäiskansoihin kuuluvien nuorten voimaannuttamista ja valmiuksien kehittämistä, mukaan lukien heidän täysimittainen ja tehokas osallistumisensa päätöksentekoon heitä koskevissa asioissa. Sitoudumme laatimaan alkuperäiskansojen kanssa neuvotellen toimintaperiaatteita ja ohjelmia sekä antamaan tarpeen mukaan voimavaroja alkuperäiskansoihin kuuluvien nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi, erityisesti terveyden, koulutuksen, työllisyyden sekä perinnetiedon, kielten ja käytäntöjen siirtämisen alalla, ja toteuttamaan toimia, joilla edistetään tietoisuutta heidän oikeuksistaan ja niiden ymmärtämistä.

16. Tunnustamme, että alkuperäiskansojen oikeuslaitoksilla voi olla myönteinen merkitys varmistettaessa oikeussuojan saatavuutta ja mahdollisuutta riitojen ratkaisemiseen ja että ne voivat osaltaan edistää tasapainoisia suhteita alkuperäiskansojen yhteisöissä ja

yhteiskunnassa. Sitoudumme koordinoimaan toimintamme tällaisten olemassa olevien laitosten kanssa ja käymään vuoropuhelua niiden kanssa.

17. Sitoudumme tukemaan alkuperäiskansoihin kuuluvien naisten voimaantumista sekä laatimaan ja toteuttamaan yhteistyössä alkuperäiskansojen kanssa, erityisesti niihin kuuluvien naisten ja heidän järjestöjensä kanssa, toimintaperiaatteita ja ohjelmia, jotka on tarkoitettu edistämään alkuperäiskansojen naisten valmiuksien kehittämistä ja vahvistamaan heidän johtajuuttaan. Tuemme toimia, joilla varmistetaan alkuperäiskansoihin kuuluvien naisten täysimittainen ja tehokas osallistuminen kaikkien tasojen ja kaikkien alojen päätöksentekoon ja poistetaan esteet heidän osallistumiseltaan poliittiseen ja sosiaaliseen sekä talous- ja kulttuurielämään.

18. Sitoudumme tehostamaan pyrkimyksiämme estää ja poistaa yhteistyössä alkuperäiskansojen kanssa kaikenlainen väkivalta ja syrjintä, joka kohdistuu alkuperäiskansoihin ja niihin kuuluviin yksilöihin, erityisesti naisiin, lapsiin ja nuoriin sekä iäkkäisiin ja vammaisiin henkilöihin. Tätä varten vahvistamme oikeudellisia, poliittisia ja institutionaalisia kehyksiä.

19. Kutsumme ihmisoikeusneuvostoa harkitsemaan, että se selvittäisi alkuperäiskansoihin kuuluviin naisiin ja tyttöihin kohdistuvan väkivallan syitä ja seurauksia, neuvotellen naisiin kohdistuvan väkivallan sekä sen syiden ja seurausten erityisraportoijan, alkuperäiskansojen oikeuksien erityisraportoijan ja muiden erityismekanismien tehtävien haltijoiden kanssa näiden tehtävien mukaisesti. Lisäksi kutsumme naisten asemaa käsittelevää toimikuntaa käsittelemään tulevassa istunnossaan alkuperäiskansanaisten voimaannuttamista.

20. Tunnustamme alkuperäiskansojen oikeuksia koskevaan Yhdistyneiden kansakuntien julistukseen liittyvät sitoumukset, joiden mukaan valtiot neuvottelevat ja toimivat yhteistyössä vilpittömässä mielessä kyseisten alkuperäiskansojen kanssa näiden omien edustuselinten kautta saadakseen niiden vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen ennen kuin hyväksyvät hankkeita, jotka vaikuttavat alkuperäiskansojen maihin, alueisiin ja muihin luonnonvaroihin.

21. Tunnustamme myös julistukseen liittyvät sitoumukset, joiden mukaan valtiot perustavat kansallisella tasolla yhdessä asianomaisten alkuperäiskansojen kanssa oikeudenmukaiset, riippumattomat, puolueettomat, avoimet ja läpinäkyvät menettelyt tunnustaak-

seen, edistääkseen ja ratkaistakseen alkuperäiskansojen oikeudet, jotka koskevat maita, alueita ja luonnonvaroja, sekä edistääkseen näitä oikeuksia.

22. Tunnustamme, että alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen perinnetieto sekä perinteiset keksinnöt ja käytännöt edistävät osaltaan merkittävästi luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä ja kestävää käyttöä. Tunnustamme tärkeäksi, että alkuperäiskansat pääsevät mahdollisuuksien mukaan osallisiksi tietonsa, keksintöjensä ja käytäntöjensä tuomista hyödyistä.

23. Pyrimme toimimaan yhdessä alkuperäiskansojen kanssa käsitelläksemme merkittävien kehityshankkeiden, kuten kaivannaisteollisuuden toimintaa sisältävien hankkeiden, tosiasialliset tai mahdolliset vaikutukset näihin kansoihin, myös hallitaksemme riskejä asianmukaisesti.

24. Palautamme mieliin, että ylikansallisilla ja muilla yrityksillä on vastuu kunnioittaa kaikkia sovellettavia säädöksiä ja kansainvälisiä periaatteita, mukaan lukien yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat Yhdistyneiden kansakuntien ohjaavat periaatteet, joilla pannaan täytäntöön suojeluun, kunnioitukseen ja korjaamiseen perustuva Yhdistyneiden kansakuntien toimintakehys, sekä toimia avoimesti ja yhteiskunnan ja ympäristön kannalta vastuullisesti. Tältä osin sitoudumme toteuttamaan tarvittaessa lisätoimia alkuperäiskansojen oikeuksien väärinkäytön estämiseksi.

25. Sitoudumme kehittämään yhdessä asianomaisten alkuperäiskansojen kanssa tarvittaessa toimintaperiaatteita, ohjelmia ja voimavaroja, joilla tuetaan alkuperäiskansojen ammatteja, perinteistä elinkeinotoimintaa, taloutta, toimeentulokeinoja, elintarviketurvallisuutta ja ravitsemusta.

26. Tunnustamme, että alkuperäiskansoilla voi olla tärkeä merkitys talouden, sosiaalisten olojen ja ympäristön kehittämisessä, kun sovelletaan perinteisiä kestäviä maanviljelyskäytäntöjä, kuten perinteisiä siemenjakelujärjestelmiä, ja kun näille kansoille varmistetaan luotto- ja muiden rahoituspalvelujen saatavuus, pääsy markkinoille, turvatut maankäyttöoikeudet, terveydenhuolto, sosiaalipalvelut, koulutus, tieto ja niiden tarpeita vastaava ja kohtuuhintainen teknologia, kuten kasteluun sekä veden talteenottoon ja varastointiin tarkoitettu teknologia.

27. Vahvistamme ja tunnustamme alkuperäiskansojen uskonnollisten ja kulttuuristen paikkojen tärkeyden sekä sen, että on tärkeää mahdollistaa alkuperäiskansojen seremo-

niaesineiden ja vainajien jäännösten saavutettavuus ja palauttaminen alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan Yhdistyneiden kansakuntien julistuksen tavoitteiden mukaisesti. Sitoudumme kehittämään yhdessä asianomaisten alkuperäiskansojen kanssa oikeudenmukaiset, avoimet ja tehokkaat järjestelmät, joiden avulla seremoniaesineet ja vainajien jäännökset tehdään saavutettaviksi ja palautetaan kansallisesti ja kansainvälisesti.

28. Kutsumme ihmisoikeusneuvostoa alkuperäiskansojen näkemykset huomioon ottaen arvioimaan uudelleen yleiskokouksen 69. istunnossa olemassa olevien järjestelmiensä, erityisesti alkuperäiskansojen oikeuksien asiantuntijamekanismin, tehtäviä muuttaakseen ja tehostaakseen asiantuntijamekanismia siten, että se voi nykyistä tehokkaammin edistää julistuksen noudattamista, muun muassa auttamalla jäsenvaltioita nykyistä paremmin seuraamaan, arvioimaan ja tehostamaan julistuksen tavoitteiden saavuttamista.

29. Kutsumme kutakin ihmisoikeussopimusten valvontaelintä ottamaan julistuksen huomioon oman tehtävänsä mukaisesti. Kannustamme jäsenvaltioita antamaan tarpeen mukaan tietoja alkuperäiskansojen oikeuksien tilanteesta, myös toteutetuista toimista julistuksen tavoitteiden täytäntöön panemiseksi, näille valvontaelimille toimitettavissa raporteissa sekä yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa.

30. Pidämme myönteisenä sitä, että kansalliset ja alueelliset ihmisoikeusinstituutiot ovat yhä tärkeämmässä osassa edistettäessä julistuksen tavoitteiden saavuttamista. Kannustamme yksityistä sektoria, kansalaisyhteiskuntaa ja akateemisia instituutioita omaksumaan aktiivisen osan edistettäessä ja suojeltaessa alkuperäiskansojen oikeuksia.

31. Pyydämme, että pääsihteeri ryhtyy alkuperäiskansojen, alkuperäiskansojen asioita käsittelevän erityisjärjestöjen välisen tukiryhmän ja jäsenvaltioiden kanssa neuvotellen ja yhteistyössä toimien kehittämään olemassa olevien voimavarojen rajoissa järjestelmänlaajuista toimintasuunnitelmaa, jolla voidaan varmistaa johdonmukainen lähestymistapa julistuksen tavoitteiden saavuttamiseen, ja raportoi saavutetusta edistyksestä yleiskokoukselle sen 70. istunnossa talous- ja sosiaalineuvoston välityksellä. Kutsumme pääsihteeriä antamaan 70. istunnon loppuun mennessä sellaiselle Yhdistyneiden kansakuntien järjestelmän korkean tason virkamiehelle, joka voi osallistua järjestelmän korkeimpien tasojen päätöksentekoon, tehtäväksi koordinoida toimintasuunnitelmaa, lisätä tietoisuutta alkuperäiskansojen oikeuksista mahdollisimman korkealla tasolla sekä parantaa järjestelmän toimintojen johdonmukaisuutta tältä osin.

32. Kutsumme Yhdistyneiden kansakuntien erityisjärjestöjä, rahastoja ja ohjelmia – tarvittaessa maakoordinaattorien lisäksi – tukemaan pyydettäessä kansallisten toimintasuunnitelmien, strategioiden tai muiden sellaisten toimien toteuttamista, joilla pyritään saavuttamaan julistuksen tavoitteet, sekä noudattamaan tällöin kansallisia prioriteetteja ja mahdollisia Yhdistyneiden kansakuntien kehityskehyksiä ja samalla tehostamaan koordinointia ja yhteistyötä.

33. Sitoudumme käsittelemään yleiskokouksen 70. istunnossa tapoja, joilla voidaan mahdollistaa alkuperäiskansojen edustajien ja instituutioiden osallistuminen Yhdistyneiden kansakuntien asianomaisten elinten kokouksiin näitä kansoja koskevissa asioissa, mukaan lukien mahdolliset erityiset ehdotukset, jotka pääsihteeri tekee jäljempänä 40. kohdassa esitetyn pyynnön johdosta.

34. Kehotamme hallituksia tunnustamaan alkuperäiskansojen merkittävän panoksen kestävän kehityksen edistämisessä, jotta saavutettaisiin oikeudenmukainen tasapaino nykyisten ja tulevien sukupolvien taloudellisten, sosiaalisten ja ympäristötarpeiden välillä, sekä tunnustamaan tarpeen edistää sopusointua luonnon kanssa, jotta pystymme suojelemaan planeettaamme ja sen ekosysteemejä, joita useissa maissa ja useilla alueilla nimitetään maaäidiksi.

35. Sitoudumme kunnioittamaan alkuperäiskansojen osuutta ekosysteemin hallinnassa ja kestävässä kehityksessä, erityisesti näiden kansojen kokemustietoa metsästyksestä, keräilystä, kalastuksesta, laidunnuksesta ja maataloudesta sekä niiden tiedettä, teknologiaa ja kulttuuria.

36. Vahvistamme, että alkuperäiskansojen tietoa ja strategioita ympäristön säilyttämiseksi olisi kunnioitettava ja että ne olisi otettava huomioon, kun kehitämme kansallisia ja kansainvälisiä lähestymistapoja ilmastonmuutoksen lieventämiseen ja siihen sopeutumiseen.

37. Panemme merkille, että alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä ja kehittää prioriteetteja ja strategioita käyttääkseen oikeuttaan kehitykseen. Tältä osin sitoudumme ottamaan asianmukaisesti huomioon kaikki alkuperäiskansojen oikeudet laadittaessa vuoden 2015 jälkeistä kehitysagendaa.

38. Kutsumme jäsenvaltioita ja kannustamme aktiivisesti yksityistä sektoria ja muita instituutioita antamaan panoksensa Yhdistyneiden kansakuntien vapaaehtoiseen alku-

peräiskansarahastoon, alkuperäiskansojen asioiden erityisrahastoon, alkuperäiskansojen avustusohjelmaan ja Yhdistyneiden kansakuntien alkuperäiskansojen kumppanuusohjelmaan, keinona kunnioittaa ja edistää alkuperäiskansojen oikeuksia maailmanlaajuisesti.

39. Pyydämme pääsihteeriä sisällyttämään asianmukaiset tiedot alkuperäiskansoista vuosituhannen kehitystavoitteiden saavuttamista koskevaan loppuraporttiinsa.

40. Pyydämme, että pääsihteeri alkuperäiskansojen asioita käsittelevän erityisjärjestöjen välisen tukiryhmän ja jäsenvaltioiden kanssa neuvotellen sekä alkuperäiskansojen ilmaisemat näkemykset huomioon ottaen raportoi yleiskokoukselle sen 70. istunnossa tämän loppuasiakirjan täytäntöönpanosta ja antaa samassa istunnossa talous- ja sosiaalineuvoston välityksellä suositukset siitä, miten olemassa olevia Yhdistyneiden kansakuntien järjestelmiä olisi käytettävä, muutettava ja parannettava, jotta alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan Yhdistyneiden kansakuntien julistuksen tavoitteet saavutettaisiin. Pyydämme, että pääsihteeri samalla antaa suositukset keinoista luoda järjestelmänlaajuisesti nykyistä johdonmukaisempi lähestymistapa julistuksen tavoitteiden saavuttamiseen ja tekee erityiset ehdotukset, joilla pyritään mahdollistamaan alkuperäiskansojen edustajien ja instituutioiden osallistuminen ja jotka perustuvat pääsihteerin raporttiin tavoista ja keinoista edistää alkuperäiskansojen edustajien osallistumista Yhdistyneiden kansakuntien toimintaan näitä kansoja koskevissa asioissa.

Outcome document of the high-level plenary meeting of the General Assembly known as the World Conference on Indigenous Peoples

1. We, the Heads of State and Government, ministers and representatives of Member States, reaffirming our solemn commitment to the purposes and principles of the Charter of the United Nations, in a spirit of cooperation with the indigenous peoples of the world, are assembled at United Nations Headquarters in New York on 22 and 23 September 2014, on the occasion of the high-level plenary meeting of the General Assembly known as the World Conference on Indigenous Peoples, to reiterate the important and continuing role of the United Nations in promoting and protecting the rights of indigenous peoples.

2. We welcome the indigenous peoples' preparatory processes for the World Conference, including the Global Indigenous Preparatory Conference held in Alta, Norway, in June 2013. We take note of the outcome document of the Alta Conference and other contributions made by indigenous peoples. We also welcome the inclusive preparatory process for the high-level plenary meeting, including the comprehensive engagement of the representatives of indigenous peoples.

3. We reaffirm our support for the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, adopted by the General Assembly on 13 September 2007, and our commitments made in this respect to consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free, prior and informed consent before adopting and implementing legislative or administrative measures that may affect them, in accordance with the applicable principles of the Declaration.

4. We reaffirm our solemn commitment to respect, promote and advance and in no way diminish the rights of indigenous peoples and to uphold the principles of the Declaration.

5. In addition to the Declaration, we recall the other major achievements of the past two decades in building an international framework for the advancement of the rights and aspirations of the world's indigenous peoples, including the establishment of the Permanent Forum on Indigenous Issues, the creation of the Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples and the establishment of the mandate of the Special

Rapporteur on the rights of indigenous peoples. We commit ourselves to giving due consideration to recommendations and advice issued by those bodies in cooperation with indigenous peoples.

6. We encourage those States that have not yet ratified or acceded to the International Labour Organization Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169), to consider doing so. We recall the obligation of ratifying States under the Convention to develop coordinated and systematic action to protect the rights of indigenous peoples.

7. We commit ourselves to taking, in consultation and cooperation with indigenous peoples, appropriate measures at the national level, including legislative, policy and administrative measures, to achieve the ends of the Declaration and to promote awareness of it among all sectors of society, including members of legislatures, the judiciary and the civil service.

8. We commit ourselves to cooperating with indigenous peoples, through their own representative institutions, to develop and implement national action plans, strategies or other measures, where relevant, to achieve the ends of the Declaration.

9. We commit ourselves to promoting and protecting the rights of indigenous persons with disabilities and to continuing to improve their social and economic conditions, including by developing targeted measures for the aforementioned action plans, strategies or measures, in collaboration with indigenous persons with disabilities. We also commit ourselves to ensuring that national legislative, policy and institutional structures relating to indigenous peoples are inclusive of indigenous persons with disabilities and contribute to the advancement of their rights.

10. We commit ourselves to working with indigenous peoples to disaggregate data, as appropriate, or conduct surveys and to utilizing holistic indicators of indigenous peoples' well-being to address the situation and needs of indigenous peoples and individuals, in particular older persons, women, youth, children and persons with disabilities.

11. We commit ourselves to ensuring equal access to high-quality education that recognizes the diversity of the cultures of indigenous peoples and to health, housing, water, sanitation and other economic and social programmes to improve well-being, including through initiatives, policies and the provision of resources. We intend to empower indigenous peoples to deliver such programmes as far as possible.

12. We recognize the importance of indigenous peoples' health practices and their traditional medicine and knowledge.

13. We commit ourselves to ensuring that indigenous individuals have equal access to the highest attainable standard of physical and mental health. We also commit ourselves to intensifying efforts to reduce rates of HIV and AIDS, malaria, tuberculosis and non-communicable diseases by focusing on prevention, including through appropriate programmes, policies and resources for indigenous individuals, and to ensure their access to sexual and reproductive health and reproductive rights in accordance with the Programme of Action of the International Conference on Population and Development, the Beijing Platform for Action and the outcome documents of their review conferences.

14. We commit ourselves to promoting the right of every indigenous child, in community with members of his or her group, to enjoy his or her own culture, to profess and practise his or her own religion or to use his or her own language.

15. We support the empowerment and capacity-building of indigenous youth, including their full and effective participation in decision-making processes in matters that affect them. We commit ourselves to developing, in consultation with indigenous peoples, policies, programmes and resources, where relevant, that target the well-being of indigenous youth, in particular in the areas of health, education, employment and the transmission of traditional knowledge, languages and practices, and to taking measures to promote awareness and understanding of their rights.

16. We acknowledge that indigenous peoples' justice institutions can play a positive role in providing access to justice and dispute resolution and contribute to harmonious relationships within indigenous peoples' communities and within society. We commit ourselves to coordinating and conducting dialogue with those institutions, where they exist.

17. We commit ourselves to supporting the empowerment of indigenous women and to formulating and implementing, in collaboration with indigenous peoples, in particular indigenous women and their organizations, policies and programmes designed to promote capacity-building and strengthen their leadership. We support measures that will ensure the full and effective participation of indigenous women in decision-making processes at all levels and in all areas and eliminate barriers to their participation in political, economic, social and cultural life.

18. We commit ourselves to intensifying our efforts, in cooperation with indigenous peoples, to prevent and eliminate all forms of violence and discrimination against indigenous peoples and individuals, in particular women, children, youth, older persons and persons with disabilities, by strengthening legal, policy and institutional frameworks.

19. We invite the Human Rights Council to consider examining the causes and consequences of violence against indigenous women and girls, in consultation with the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples and other special procedures mandate holders within their respective mandates. We also invite the Commission on the Status of Women to consider the issue of the empowerment of indigenous women at a future session.

20. We recognize commitments made by States, with regard to the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, to consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free and informed consent prior to the approval of any project affecting their lands or territories and other resources.

21. We also recognize commitments made by States, with regard to the Declaration, to establish at the national level, in conjunction with the indigenous peoples concerned, fair, independent, impartial, open and transparent processes to acknowledge, advance and adjudicate the rights of indigenous peoples pertaining to lands, territories and resources.

22. We recognize that the traditional knowledge, innovations and practices of indigenous peoples and local communities make an important contribution to the conservation and sustainable use of biodiversity. We acknowledge the importance of the participation of indigenous peoples, wherever possible, in the benefits of their knowledge, innovations and practices.

23. We intend to work with indigenous peoples to address the impact or potential impact on them of major development projects, including those involving the activities of extractive industries, including with the aim of managing risks appropriately.

24. We recall the responsibility of transnational corporations and other business enterprises to respect all applicable laws and international principles, including the Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations

"Protect, Respect and Remedy" Framework and to operate transparently and in a socially and environmentally responsible manner. In this regard, we commit ourselves to taking further steps, as appropriate, to prevent abuses of the rights of indigenous peoples.

25. We commit ourselves to developing, in conjunction with the indigenous peoples concerned, and where appropriate, policies, programmes and resources to support indigenous peoples' occupations, traditional subsistence activities, economies, livelihoods, food security and nutrition.

26. We recognize the importance of the role that indigenous peoples can play in economic, social and environmental development through traditional sustainable agricultural practices, including traditional seed supply systems, and access to credit and other financial services, markets, secure land tenure, health care, social services, education, training, knowledge and appropriate and affordable technologies, including for irrigation and water harvesting and storage.

27. We affirm and recognize the importance of indigenous peoples' religious and cultural sites and of providing access to and repatriation of their ceremonial objects and human remains in accordance with the ends of the Declaration. We commit ourselves to developing, in conjunction with the indigenous peoples concerned, fair, transparent and effective mechanisms for access to and repatriation of ceremonial objects and human remains at the national and international levels.

28. We invite the Human Rights Council, taking into account the views of indigenous peoples, to review the mandates of its existing mechanisms, in particular the Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples, during the sixty-ninth session of the General Assembly, with a view to modifying and improving the Expert Mechanism so that it can more effectively promote respect for the Declaration, including by better assisting Member States to monitor, evaluate and improve the achievement of the ends of the Declaration.

29. We invite the human rights treaty bodies to consider the Declaration in accordance with their respective mandates. We encourage Member States to include, as appropriate, information on the situation of the rights of indigenous peoples, including measures taken to pursue the objectives of the Declaration, in reports to those bodies and during the universal periodic review process.

30. We welcome the increasingly important role of national and regional human rights institutions in contributing to the achievement of the ends of the Declaration. We encourage the private sector, civil society and academic institutions to take an active role in promoting and protecting the rights of indigenous peoples.

31. We request the Secretary-General, in consultation and cooperation with indigenous peoples, the Inter-Agency Support Group on Indigenous Peoples' Issues and Member States, to begin the development, within existing resources, of a system-wide action plan to ensure a coherent approach to achieving the ends of the Declaration and to report to the General Assembly at its seventieth session, through the Economic and Social Council, on progress made. We invite the Secretary-General to accord, by the end of the seventieth session of the Assembly, an existing senior official of the United Nations system, with access to the highest levels of decision-making within the system, responsibility for coordinating the action plan, raising awareness of the rights of indigenous peoples at the highest possible level and increasing the coherence of the activities of the system in this regard.

32. We invite United Nations agencies, funds and programmes, in addition to resident coordinators, where appropriate, to support the implementation, upon request, of national action plans, strategies or other measures to achieve the ends of the Declaration, in accordance with national priorities and United Nations Development Assistance Frameworks, where they exist, through better coordination and cooperation.

33. We commit ourselves to considering, at the seventieth session of the General Assembly, ways to enable the participation of indigenous peoples' representatives and institutions in meetings of relevant United Nations bodies on issues affecting them, including any specific proposals made by the Secretary-General in response to the request made in paragraph 40 below.

34. We encourage Governments to recognize the significant contribution of indigenous peoples to the promotion of sustainable development, in order to achieve a just balance among the economic, social and environmental needs of present and future generations, and the need to promote harmony with nature to protect our planet and its ecosystems, known as Mother Earth in a number of countries and regions.

35. We commit ourselves to respecting the contributions of indigenous peoples to ecosystem management and sustainable development, including knowledge acquired

through experience in hunting, gathering, fishing, pastoralism and agriculture, as well as their sciences, technologies and cultures.

36. We confirm that indigenous peoples' knowledge and strategies to sustain their environment should be respected and taken into account when we develop national and international approaches to climate change mitigation and adaptation.

37. We note that indigenous peoples have the right to determine and develop priorities and strategies for exercising their right to development. In this regard, we commit ourselves to giving due consideration to all the rights of indigenous peoples in the elaboration of the post 2015 development agenda.

38. We invite Member States and actively encourage the private sector and other institutions to contribute to the United Nations Voluntary Fund for Indigenous Peoples, the Trust Fund on Indigenous Issues, the Indigenous Peoples Assistance Facility and the United Nations Indigenous Peoples' Partnership as a means of respecting and promoting the rights of indigenous peoples worldwide.

39. We request the Secretary-General to include relevant information on indigenous peoples in his final report on the achievement of the Millennium Development Goals.

40. We request the Secretary-General, in consultation with the Inter-Agency Support Group on Indigenous Peoples' Issues and Member States, taking into account the views expressed by indigenous peoples, to report to the General Assembly at its seventieth session on the implementation of the present outcome document, and to submit at the same session, through the Economic and Social Council, recommendations regarding how to use, modify and improve existing United Nations mechanisms to achieve the ends of the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, ways to enhance a coherent, system-wide approach to achieving the ends of the Declaration and specific proposals to enable the participation of indigenous peoples' representatives and institutions, building on the report of the Secretary-General on ways and means of promoting participation at the United Nations of indigenous peoples' representatives on the issues affecting them.

Eamiálbmogiid máilmmikonfereansan dovddus váldočoahkkima alla dási dievasčoahkkima loahppaáššebábir

1. Mii lahttoriikkaid stáhtaid ja ráđđehusaid oaivámuccat, ministarat ja ovddasteaddjit, geat nannet min duođalaš čatnaseami Ovttastuvvan Našuvnnaid vuođđogirjji ulbmiliidda ja prinsihpaide, ovttasbargovuoiŋŋas máilmmi eamiálbmogiiguin, leat 22. ja 23. čakčamánus 2014 čoahkkanan Ovttastuvvan Našuvnnaid váldodoaimmahahkii New Yorkii eami¬álbmo¬giid máilmmikonfereansan dovddus váldočoahkkima dievasčoahkkimii gearddu han dihte ahte Ovttastuvvan Našuvnnain lea dehálaš ja oktilis doaibma eamiálbmogiid vuoigat¬vuo¬đaid ovddideamis ja suodjaleamis.

2. Mii atnit buorrin eamiálbmogiid válmmaštallandoaimmaid máilmmikonfereanssa várás, nu go Álaheajus Norggas geassemánus 2013 dollojuvvon eamiálbmogiid máilmmi¬viidosaš válmmaštallankonfereanssa. Mii váldit vuhtii Álaheaju konfereanssa loahppaášše¬báhpára ja eamiálbmogiid eará veahkeheaddji doaimmaid. Mii atnit buorrin maiddái alla dási die¬vas-čoahkkima searvvaheaddji válmmaštallandoaimmaid, masa gullá maiddái eami¬álbmo¬giid ovddasteddjiid viiddis oassálastin.

3. Mii nannet, ahte mii doarjut Ovttastuvvan Našuvnnaid eamiálbmotvuoigatvuođaid julg¬gaštusa, man váldočoahkkin dohkkehii 13. čakčamánus 2007, ja ahte mii leat čatnasan dan mielde ráđđádallat ja bargat ovttas dáid eamiálbmogiiguin sin iežaset ovddasteaddji ásahu¬said bokte vearihis dáhtuin ulbmiliin fidnet sis ovddalgihtii sin miehtama, mii vuođ¬đu¬duv¬vá vuđolaš dieđuide ja lea dahkkon bákku haga, ovdal go mearridat ja ollašuhttit lágaid dahje hálddahuslaš doaimmaid mat sáhttet čuohcat sidjiide, julggaštusa geavahahtti prin¬sihpaid mielde.

4. Mii nannet iežamet duođalaš čatnasumi gudnejahttit, doarjut ja ovddidit sihke leat mange láhkái láivutkeahttá eamiálbmogiid vuoigatvuođaid ja áimmahuššat julggaštusa prin-sihpaid.

5. Julggaštusa lassin mii atnit mielas eará mearkkašahtti bohtosiid, mat leat jukson guovtti maŋimuš logijagis huksedettiin riikkaidgaskasaš rámma máilmmi eamiálbmogiid vuoigat-vuođaid ja figgamušaid ovddideapmái. Daidda gullet earret earáid eamiálbmot¬áššiid bisso¬vaš foruma ásaheapmi, eamiálbmogiid vuoigatvuođaid

gieđahalli áššedovdi¬meka¬nismma ásaheapmi ja eamiálbmogiid vuoigatvuođaid spesiálaraporterejeaddji doaim¬ma vuođđu¬deapmi. Mii čatnasat váldit áššálaččat vuhtii dáid orgánaid addin ávžžuhusaid ja rávvagiid ovttasbarggus eamiálbmogiiguin.

6. Mii giktalat daid stáhtaid, mat eai leat velá ratifiseren Riikkaidgaskasaš bargoor¬ganisašuvnna jagi 1989 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid konvenšuvnna (nr 169) dahje guorrasan dasa, vihkkehallat dan ratifiserema dahje dasa guorraseami. Mii atnit mielas, ahte konvenšuvdna geatnegahttá dan ratifiseren stáhtaid ovddidit oktiiheivehuvvon ja sys-temáhtalaš doaimmaid eamiálbmogiid vuoigatvuođaid suodjaleami várás.

7. Mii čatnasat ollašuhttit ráđđálagaid ja veahkkálagaid eami¬álbmogiiguin dárbbašlaš doaim¬maid sisriikkalaš dásis, daid siste láhkaásahandoaimmat sihke politihkalaš ja háldda-huslaš doaimmat, juksan dihte eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa mihttomeriid ja ovd-didan dihte diđolašvuođa dan birra servodaga buot surggiin, daid gaskkas láhkaásahan¬orgá-naid, riektelágádusa ja almmolaš hálddahusa doaibmit.

8. Mii čatnasat bargat ovttas eamiálbmogiiguin sin iežaset ovddasteaddji orgánaid bokti ovddidan dihte ja ollašuhttin dihte dárbbu mielde sisriikkalaš doaibmaplánaid, strate¬giijaid ja eará doaimmaid julggaštusa mihttomeriid juksama várás.

9. Mii čatnasat ovddidit ja suodjalit eamiálbmotlápmásiid vuoigatvuođaid ja ain buo¬ridit sin sosiála ja ekonomalaš diliid ovttasrádiid eamiálbmotlápmásiiguin, daid gaskkas ovddidemiin ulbmillaš doaimmaid ovdalis máinnašuvvon doaibmaplánaid, strategiijaid ja doaim-maid várás. Mii maiddái čatnasat dáhkidit, ahte eamiálbmotlápmásat searvvahuvvojit eamiálbmogiidda guoski sisriikkalaš láhkaásaheami, politihkalaš ja institušuvnnalaš ráhkadusaide, ja ahte dát ráhkadusat leat dehálaš oassin sin vuoigatvuođaid ovdáneamis.

10. Mii čatnasat bargat eamiálbmogiiguin sierranahttin dihte dárbbu mielde dieđuid dahje dahkan dihte čielggadusaid, ja ávkkástallat ollislaš indikáhtoriiguin eamiálbmogiid bures-birgejumis gallehan dihte eamiálbmogiid ja -olbmuid, eandalii boarrásiid, nissoniid, nuo¬raid, mánáid ja lápmásiid, diliid ja dárbbuid

11. Mii čatnasat dáhkidit ovttaveardásaš beassama alladását oahpahussii, mii dovddasta eamiálbmogiid kultuvrraid máŋggabealatvuođa, ja dearvvasvuođa-, ássan-, čáhce-, hygi¬ena- ja eará ekonomalaš ja sosiála prográmmaide buoridan dihte buresbirgejumi,

earret earáid álgagiid, doaibmaplánaid ja resurssaid háhkama bokte. Mii áigut addit eamiálbmo¬giidda vejolašvuođa čađahit dákkár prográmmaid nu guhkás go vejolaš.

12. Mii dovddastat eamiálbmogiid dearvvasvuođavuogádagaid ja árbevirolaš dálkko¬deami ja sin árbedieđu mearkkašumi.

13. Mii čatnasat dáhkidit, ahte eamiolbmot sáhttet ovttaveardásaččat juksat bajimus vejolaš fysalaš ja vuoiŋŋalaš dearvvasvuođa dási. Mii maiddái čatnasat beavttálmahttit fig-gamu¬šaid vuolidit HIV ja AIDS, málariija, tuberkulosa ja njoamokeahtes dávddaid meari vuoru¬hemiin ovdaeastadeami earret earáid eamiolbmuide čujuhuvvon dárbbašlaš prográm-maid, doaibmaplánaid ja resurssaid bokte, sihke dáhkidit sin beassama seksuála ja sahka¬nan-dearvvasvuođa bálvalusaide ja dáhkidit sahkananvuoigatvuođaid riikkaidgaskasaš álbmot- ja ovddidankonfereanssa doaibmaplána, Beijinga doaibmaprográmma ja daid čuovvun-konfereanssaid loahppaáššebáhpáriid mielde.

14. Mii čatnasat ovddidit buot eamiálbmotmánáid vuoigatvuođa návddašit ovttas joavk¬ku eará lahtuiguin iežaset kultuvrras, dovddastit ja hárjehit iežaset oskkoldaga ja geavahit iežaset giela.

15. Mii doarjut eamiálbmotnuoraid ahtanuššama ja gelbbolašvuođa háhkama, earret earáid sin dievaslaš ja beaktilis oassálastima mearrádusaid dahkamii sidjiide čuohcci áššiin. Mii čatnasat ovddidit ráđđálagaid eamiálbmogiiguin doaibmaplánaid, prográmmaid ja dárbbu mielde resurssaid, maid ulbmilin lea eamiálbmotnuoraid buresbirgejumi ovddi¬deapmi ere-noamážit dearvvasvuođa, oahpahusa, barggolašvuođa ja árbedieđuid, gielaid ja vieruid sirdima surggiin, ja čađahit doaimmaid ovddidan dihte diđolašvuođa ja ipmárdusa sin vuoi¬gatvuođaid birra.

16. Mii dovddastat, ahte eamiálbmogiid riektelágádusain sáhttá leat positiiva mearkka-šupmi riektesuoji fidnema ja riidduid čoavdima dorvvasteamis ja ahte dat lea dehálaš oas¬sin eamiálbmotservodagaid gaskasaš ja daid siskkáldas harmonalaš gaskavuođain. Mii čatnasat heivehit oktii ja čađahit gulahallama dákkár institušuvnnaiguin go dakkárat leat.

17. Mii čatnasat doarjut eamiálbmotnissoniid ahtanuššama ja ráhkadit ja ollašuhttit ovt¬tas-rádiid eamiálbmogiiguin, eandalii eamiálbmotnissoniiguin ja sin organisašuvn¬naiguin, doaibmaplánaid ja prográmmaid ovddidan várás sin gelbbolašvuođa háhkama ja nannen várás sin jođiheami. Mii doarjut doaimmaid, mat dáhkidit eamiálbmotnissoniid dievas

ja beaktilis oassálastima mearrádusaid dahkamii buot dásiin ja buot surggiin, ja mat jávkadit hehttehusaid sin oassálastimis politihkalaš, sosiála ja kultuvrralaš eallimii.

18. Mii čatnasat beavttálmahttit iežamet figgamušaid veahkkálagaid eamiálbmogiiguin eastadit ja jávkadit buotlágan veahkaválddi ja vealaheami eamiálbmogiid ja -olbmuid vuostá, eandalii nissoniid, mánáid, nuoraid, boarrásiid ja lápmásiid vuostá, nannemiin vuoi-gatvuođalaš, politihkalaš ja institušuvnnalaš rámmaid.

19. Mii bivdit olmmošvuoigatvuođaid ráđi vihkkehallat eamiálbmotnissoniidda ja -nieid-daide čuohcci veahkaválddi sivaid ja váikkuhusaid guorahallama ráđđálagaid nisso¬niidda čuohcci veahkaválddi, dan sivaid ja váikkuhusaid spesiálaraporterejeddjiin ja eami¬álbmot-vuoigatvuođaid spesiálaraporterejeddjiin ja eará spesiálamekanismmaid doaimmaid háld¬da-šeddjiiguin daid doaibmaviidodaga olis. Mii maiddái bivdit nissoniid sajádaga kom¬mi¬šuvnna gieđahallat boahtte čoahkkaneamis eamiálbmotnissoniid ahtanuššama.

20. Mii dovddastat stáhtaid čatnasemiid Ovttastuvvan Našuvnnaid eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa oktavuođas ráđđádallat ja ovttasbargat vearihis dáhtuin guoskevaš eami-álbmogiiguin sin iežaset ovddasteaddji ásahusaid bokte oažžun dihte sin miehtama, mii vuođđuduvvá vuđolaš dieđuide ja lea dahkkon bákku haga, ovdal go dohkkehuvvo makkárge prošeakta, mii čuohcá sin eatnamiidda dahje guovlluide ja eará luondduriggo¬dagaide.

21. Mii dovddastat maiddái stáhtaid čatnasemiid julggaštusa oktavuođas vuođđudit sisriikkalaš dásis ovttasráđiid guoskevaš eamiálbmogiiguin vuoiggalaš, sorjjasmeahttun, bea¬lát-keahtes, rabas ja čađačuovgi proseassaid dovddastan, ovddidan ja nannen dihte eami-álbmogiid vuoigatvuođaid mat čatnasit sin eatnamiidda, guovlluide ja luondduriggo¬da¬gaide.

22. Mii dovddastat, ahte eamiálbmogiid ja báikkálaš servodagaid árbediehtu, árbeviro¬laš hutkosat ja geavadat leat mearkkašahtti oassin luonddu máŋggabealatvuođa várjaleamis ja suvdilis anus. Mii dovddastat dehálažžan, ahte eamiálbmogat besset osolažžan sin die¬đuid, hutkosiid ja geavadiid buktin ávkkis go dat lea vejolaš.

23. Mii áigut bargat ovttas eamiálbmogiiguin dávistan dihte mearkkašahtti ovddidan¬fidnuid, nu go ruvkeindustriija doaimmaide guoski fidnuid, sidjiide čuohcci váikkuhusaide dahje vejolaš váikkuhusaide, ja dasa gullá máiddái ulbmil hálddašit riskkaid heivvolačča t.

24. Mii atnit mielas máŋggariikkalaš ja eará fitnodagaid vástu gudnejahttit gustojeaddji lágaid ja riikkaidgaskasaš prinsihpaid, daid siste fitnodatdoaimma ja olmmošvuoigat¬vuo¬đaid rávaprinsihpat: Ovttastuvvan Našuvnnaid suodjaleami, gudnejahttima ja divvuma doaibmarámma ollašuhttin, sihke vástu doaibmat čađačuovgi vugiin ja sosiálalaččat ja birrasa dáfos vásttolaččat. Dán olis mii čatnasat čađahit dárbbu mielde lassedoaimmaid eastadit eamiálbmogiid vuoigatvuođaid boasttoatnima.

25. Mii čatnasat ovddidit ovttasráđiid gullevaš eamiálbmogiiguin dárbbu mielde doaibmaplánaid, prográmmaid ja resurssaid eamiálbmogiid ámmáhiid, árbevirolaš ealáhusaid, ekonomiija, áigáiboađu, borramušgálvodorvvu ja biebmodili doarjuma várás.

26. Mii dovddastat, ahte eamiálbmogiin sáhttá leat dehálaš mearkkašupmi ekonomiija, sosiála ja birrasa ovddideamis árbevirolaš suvdilis eanandoalu geavadiid bokte, maidda gullet maiddái árbevirolaš siepmanjuogadanortnegat, ja dan bokte, ahte sii fidnejit loatna- ja eará ruhtadanbálvalusaid, besset márkanii, fidnejit oadjebas eananhálddašeami, dearv¬vas-vuođabálvalusaid, sosiála bálvalusaid, oahpahusa, skuvlejumi, dieđuid ja heivvolaš tek¬nologiija govttolaš haddái, nu go njuoskadeapmái, čázi háhkamii ja vurkkodeapmái.

27. Mii nannet ja dovddastat eami¬álbmogiid vuoiŋŋalaš ja kultuvrralaš báikkiid dehá¬laš-vuođa ja dan, ahte lea dehálaš dorvvastit sin beassama atnit ráfis ja máhcahit ruovtto¬luotta iežaset bassi áđaid ja máttuid liikkaid ja bázahusaid eamiálbmotvuoigatvuođaid julg¬gaštusa ulbmiliid mielde. Mii čatnasat ovddidit guoskevaš eamiálbmogiiguin ovttasráđiid vuoig¬galaš, čađačuovgi ja beaktilis vuogádagaid, maid bokte eamiálbmogat besset daid bassi áđaide ja máttuid liikkaide ja bázahusaide ja máhcahit ruovttoluotta daid sihke sis¬riikkalaš ja riikkaidgaskasaš dásis.

28. Mii bivdit olmmošvuoigatvuođaid ráđi eamiálbmogiid oaiviliid vuhtii válddedettiin guorahallat dan dálá vuogádagaid doaibmaviidodagaid, erenoamážit eamiálbmotvuoigatvuođaid áššedovdivuogádaga, váldočoahkkima 69. čoahkkaneamis ulbmiliin rievdadit ja buoridit áššedovdivuogádaga nu ahte dat sáhttá beaktilabbot ovddidit julggaštusa gudne-jahttima, dan siste lahttoriikkaid buoret veahkeheapmi vákšut, árvvoštallat ja buoridit julg-gaštusa ulbmiliid juksama.

29. Mii bivdit olmmošvuoigatvuo¬đaid soahpamušorgánaid váldit julggaštusa vuhtii iežaset doaibmaviidodaga olis. Mii giktalat lahttoriikkaid addit raporttain dáidda orgánaide ja oppa-máilmmálaš jeavddalaš dárkkistanproseassas dárbbu mielde dieđuid

eamiálbmogiid vuoigatvuođaid dilis, daid siste dahkkon doaimmain julggaštusa ulbmiliidda figgamis.

30. Mii atnit buorrin sisriikkalaš ja guovlludási olmmošvuoigatvuođaid institušuvnnaid ain dehálut rolla julggaštusa ulbmiliid juksama ovddideamis. Mii giktalat priváhtta suorggi, siviila servodaga ja akademalaš institušuvnnaid váldit aktiivvalaš rolla eamiálbmogiid vuoi-gatvuođaid ovddideamis ja suodjaleamis.

31. Mii bivdit váldočálli ovddidišgoahtit ráđđálagaid ja veahkkálagaid eamiálbmogii¬guin, eamiálbmotáššiid orgánaidgaskasaš doarjjajoavkkuin ja lahttoriikkaiguin dálá resurs¬said olis vuogádatviidosaš doaibmaplána dáhkidan dihte oktilaš lahkonanvuogi julggaštusa ulbmiliid juksamii, ja raporteret ekonomiija ja sosiálaráđi bokte váldočoahkkimii dan 70. čoahkkaneamis olahuvvon ovdáneamis. Mii bivdit váldočálli addit váldočoahkkima 70. čoahkkaneami áiggis Ovttastuvvan Našuvnnaid vuogádaga dálá alla dási virgeolbmo, guhte sáhttá oassálastit alimus dási mearrádusaid dahkamii vuogádagas, bargun koor¬dineret doaibmaplána, bajidit diđolašvuođa eamiálbmogiid vuoigatvuođain buot bajimus vejolaš dásis ja lasihit vuogádaga doaimmaid jearggalašvuođa dán hárrái.

32. Mii bivdit Ovttastuvvan Našuvnnaid organisašuvnnaid, ruhtarájuid ja prográmmaid, riikkaguovdasaš koordináhtoriid lassin, dárbbu mielde bivdagis doarjut sisriikkalaš doaib¬ma-plánaid, strategiijaid ja eará doaimmaid ollašuhttima julggaštusa ulbmiliid juksama várás sisriikkalaš vuoruhemiid ja Ovttastuvvan Našuvnnaid vejolaš ovddidanrámmaid mielde buoret oktiiheiveheami ja ovttasbarggu bokte.

33. Mii čatnasat gieđahallat váldočoahkkima 70. čoahkkaneamis vugiid, mo eami¬álbmo¬giid ovddasteddjiid ja institušuvnnaid oassálastima dahkat vejolažžan Ovttastuvvan Na¬šuvn¬naid áššáigullevaš orgánaid čoahkkimiidda sidjiide guoski áššiin, ja maiddái vejolaš sierranas evttohusaid, maid váldočálli lea dahkan maŋŋelis 40. čuoggá bivdaga geažil.

34. Mii giktalat ráđđehusaid dovddastit eami¬álbmogiid mearkkašahtti oasi suvdilis ovdá-neami ovddideamis ulbmiliin juksat vuoiggalaš dássedeattu dálá ja boahttevaš buolv¬vaid ekonomalaš, sosiála ja birasdárbbuid gaskkas, ja dovddastit dárbbu ovddidit soabalaš¬vuođa luondduin suodjalan dihte min planehta ja dan ekosystemaid, mii lea dovddus Eadni Eanan máŋggain riikkain ja guovlluin.

35. Mii čatnasat gudnejahttit eamiálbmogiid dehálaš oasi ekosystema hálddašeamis ja suvdilis ovdáneamis, masa gullet maiddái meahccebivddu, omardeami, guollebivddu, guo¬đo-heami ja eanandoalu dovddiidusaid bokti fidnašuvvan dieđut, nu go maiddái sin diehta¬gat, teknologiijat ja kultuvrrat.

36. Mii nannet, ahte eamiálbmogiid dieđuid ja strategiijaid birrasa bisuheamis galggašii gudnejahttit ja váldit vuhtii go mii ovddidat sisriikkalaš ja riikkaidgaskasaš lahkonanvugiid dálkkádatrievdama láivudeapmái ja dasa heiveheapmái.

37. Mii váldit vára das, ahte eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta mearridit ja ovddidit vuoru-hemiid ja strategiijaid sin ovdáneami vuoigatvuođa hárjeheamis. Dán hárrái mii čatnasat váldit áššálaččat vuhtii eamiálbmogiid buot vuoigatvuođaid válmmaštaladettiin ovddidan¬agenda jagis 2015 ovddosguvlui.

38. Mii bivdit lahttoriikkaid ja aktiivvalaččat giktalat priváhtta suorggi ja eará institu¬šuvn-naid addit doarjaga Ovttastuvvan Našuvnnaid eaktodáhtolaš fondii eamiálbmogiid várás, eamiálbmotáššiid ruhtarádjosii, eamiálbmogiid veahkkeprográmmii ja Ovttastuvvan Na¬šuvn-naid eamiálbmogiid verddevuođaprográmmii vuohkin gudnejahttit ja ovddidit eami¬álbmogiid vuoigatvuođaid máilmmiviidosaččat.

39. Mii bivdit váldočálli bidjat áššáigullevaš dieđuid eamiálbmogiid birra iežas loahp¬pa-raportii jahkeduháha ovdánanmihttomeriid juksamis.

40. Mii bivdit váldočálli raporteret, ráđđálagaid eamiálbmotáššiid orgánaidgaskasaš doarj-ja¬joavkkuin ja lahttoriikkaiguin ja váldimiin vuhtii eamiálbmogiid ovdanbuktin oain¬nuid, váldočoahkkimii dan 70. čoahkkaneamis dán loahppaáššebáhpára ollašuhttimis, ja addit seammá čoahkkaneamis ekonomiija ja sosiálaráđi bokte ávžžuhusaid das, mo geava¬hit, riev-dadit ja buoridit Ovttastuvvan Našuvnnaid dálá mekanismmaid Ovttastuvvan Našuvn¬naid eamiálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa ulbmiliid juksamis, sihke addit ávž¬žuhusaid vugiin buoridit oktilaš systemaviidosaš lahkonanvuogi julggaštusa ulbmiliid juksamii ja addit sierranas evttohusaid eamiálbmogiid ovddasteddjiid ja institušuvnnaid oassálastima vejolažžan dahkama várás, mii vuođđuduvvá váldočálli raportii vugiin, mo ovddidit eami¬álbmogiid ovddasteddjiid oassálastima Ovttastuvvan Našuvnnain áššiin, mat gusket sidjiide.

Algâaalmugij maailmkonferenssin tubdum almosčuákkim ollâ tääsi tievâsčuákkim loppâääššikirje

1. Mij, jeessânstaatâi staatâ- já haldâttâsâi njunošeh, ministereh já ovdâsteijeeh, naanoodmáin tuotâ čonâdâttâm Ovtâstum aalmugij vuáđukirje ulmijd já prinsiipáid, oovtâstpargovuoiŋâst maailm algâaalmugijguin, lep čokkânâm Ovtâstum aalmugij váldutoimâsajan New Yorkân čohčâmáánu 22. já 23. peeivi 2014 algâaalmugij maailmkonferenssin tubdum almosčuákkim ollâ tääsi tievâsčuákkimân pahudiđ oppeet Ovtâstum aalmugij tehálii já juátkojeijee rooli algâaalmugij vuoigâdvuođâi oovdedmist já suoijâlmist.

2. Mij lep mietâmielâliih algâaalmugij vuáđusteijee toimáid maailmkonferens várás, tego maailmvijđosii algâaalmugij valmâštâllâmkonferensân, mii tollui Altaast, Taažâst, kesimáánust 2013. Mij merkkup Alta konferens loppâääššikirje já eres pargoid, maid algâaalmugeh láá porgâm. Lep meid mietâmielâliih ollâ tääsi tievâsčuákkim valmâštâllâmprosessân, mast algâaalmugij ovdâsteijeeh lijjii vijđáht mieldi.

3. Mij nanodep mii torjuu Ovtâstum aalmugij algâaalmugij vuoigâdvuođâi julgáštušân, mon almosčuákkim tuhhiittij čohčâmáánu 13. peeivi 2007, já mii čonâdâtmijd, moh láá tohhum taan ohtâvuođâst konsultistiđ já toimâđ oovtâstpargoost pyeri oskoost tai algâaalmugijguin sii jieijâs ovdâsteijeeorgaanij peht, ko lii tárguttâs finniđ sii rijjâ já tiätun vuáđuduvvee munemietâmâš ovdil ko tuhhiittep já olášuttep lahâaasâtlijd teikâ haaldâtlijd tooimâid moh sättih vaikuttiđ sijjân, julgáštuš hiäivulij prinsiipij vuáđuld.

4. Mij nanodep mii tuotâ čonâdâttâm kunnijâttiđ, ovdediđ já tuálvuđ ovdâskulij ige mahten kepidiđ algâaalmugij vuoigâdvuođâid já kattiđ julgáštuš prinsiipijd.

5. Julgáštuš lasseen mij muštottep eres merhâšittee puátusijd majemui kyevti ihelove ääigi, ko láá huksim aalmugijkoskâsijd raamijd maailm algâaalmugij vuoigâdvuođâi já uulmij oovdedmân. Taah aneh sistees algâaalmugij pissoo foorum vuáđudem, algâaalmugij vuoigâdvuođâi ääšitobdeemekanism rähtim já algâaalmugij vuoigâdvuođâi spesiaalraportistee tooimâ vuáđudem. Mij čonâdâttâp adeliđ áášánkullee huámmášume avžuttâssáid já ravvuid, maid taah orgaaneh adeleh oovtâstpargoost algâaalmugijguin.

6. Mij movtijdittep taid staatâid, moh iä lah vala ratifisistâm teikâ siärvám Aalmugijkoskâsii pargo-oornig jiečânâs enâmij algâ- já hiäimuaalmugij almossopâmušân, 1989 (nr 169), suogârdiđ tom rähtim. Mij muštottep sopâmuš ratifisistâm staatâi kenigâsvuođâ sopâmuš vuálásâžžân lääččiđ koordinistum já systemaatlijd tooimâid algâaalmugij vuoigâdvuođâi suojâlem várás.

7. Mij čonâdâttâp olášuttiđ ráđádâlmáin já oovtâstpargoost algâaalmugijguin taarbâšlijd aalmuglii tääsi tooimâid, mieldiluhâmáin lavâlijd, poolitlijd já haaldâtlijd tooimâid, moiguin juksâđ OA algâaalmugij vuoigâdvuođáid kyeskee julgáštuš uulmijd já ovdediđ tiäđulâšvuođâ julgáštušâst puoh ohtsâškode suorgijn, mieldiluhâmáin lahâasâttemorgaanij, riehtilájádâs já almos haldâttuv tuáimeid.

8. Mij čonâdâttâp oovtâstpargoost algâaalmugijguin, sii jieijâs ovdâstemorgaanij peht, ovdediđ já olášuttiđ aalmuglijd toimâvuáváámijd, strategiaid já eres tárbulijd tooimâid julgáštuš uulmij olášuttem várás.

9. Mij čonâdâttâp ovdediđ já suojâliđ algâaalmugáid kullee vádulij ulmui vuoigâdvuođâid já ain pyerediđ sii sosiaallijd já ekonomâlijd tiilijd, oovdedmáin čuosâttum tooimâid ovdiibeln mainâšum toimâvuáváámij, strategiai teikâ tooimâi várás, oovtâstpargoost algâaalmugij vádulij ulmuiguin. Mij meid čonâdâttâp visásmittiđ, ete aalmugliih lahâasâttem, instituutio já poolitliih ráhtuseh, moh kyeskih algâaalmugáid, siskálmiteh algâaalmugij vádulijd ulmuid já pargeh sii vuoigâdvuođâi oovdedmân.

10. Mij čonâdâttâp porgâđ algâaalmugijguin smavâdiđ tiäđu, nuuvtgo hiäivulâš, teikâ toohâđ tutkâmušâid já kevttiđ oleslijd algâaalmugij pyereestvaijeemindikaattorijd vâi pyehtip pieijâđ huámmášume algâaalmugij já tai ovtâskâs ulmui, eromâšávt elilâm ulmui, nisonij, nuorâi, párnái já vádulij ulmui tilán já tarboid.

11. Mij čonâdâttâp visásmittiđ oovtviärdásii peessâm ollâ tääsi škovliimân, mii tuubdâst algâaalmugij kulttuurij maaŋgânálásâšvuođâ, já tiervâsvuođâ-, aassâm-, čäci- já hygieniaohjelmáid sehe eres ekonomâlijd já sosiaallijd ohjelmáid, moiguin ovdeduvvoo pyereestvaijeem. Taah siskálmiteh alguid, toimâvuovijd já resurssij jyehim. Mij viggâp váldásmittiđ algâaalmugijd olášuttiđ tagarijd ohjelmijd nuuvt kuhás ko mahđulâš.

12. Mij tubdâstep algâaalmugij tiervâsvuođâvuovij tehálâšvuođâ já sii ärbivuáválii tálhudem já tiäđu.

13. Mij čonâdâttâp visásmittiđ, ete algâaalmugulmuin lii oovtlágán máhđulâšvuotâ alemuu rumâšlii já jiegâlii tiervâsvuođâ táásán. Mij meid čonâdâttâp pehtilittiđ viggâmušâid kepidiđ HIV já AIDS, malaria, tuberkuloosi já eres ko njuámmootaavdâi mere nuuvt, ete piejâp tiädu estimân, algâaalmugulmuid tárguttum hiäivulij ohjelmij, toimâvuovij já vyeimivaarij vievâst, sehe visásmittiđ sii vuoigâdvuođâ seksuaal- já lasânemtiervâsvuotân já sii lasânemvuoigâvuođâ aalmugijkoskâsii aalmug- já ovdedemkonferens toimâohjelm, Peking toimâohjelm já tai árvuštâllâmkonferensij loppâäššikiirjij miäldásávt.

14. Mij čonâdâttâp ovdediđ jyehi algâaalmugpárnáá vuoigâdvuođâ, oovtâst suu jieijâs juávhu jesânijguin, navdâšiđ suu jieijâs kulttuurist, tubdâstiđ já hárjuttiđ suu jieijâs oskolduv sehe kevttiđ suu jieijâs kielâ.

15. Mij tuárjup algâaalmugnuorâi vuáimásmittem já naavcâi ovdedem, mieldiluhâmáin sii tievâs já pehtilis uásálistem miärádâsrähtimân aašijn, moh kyeskih sijjân. Mij čonâdâttâp lääččiđ ráđádâlmáin algâaalmugijguin toimâvuovijd, ohjelmijd já resurssijd, kost hiäivulâš, moi ulmen lii algâaalmugnuorâi pyereestvaijeem, eromâšávt suorgijn, moh kyeskih tiervâsvuotân, škovliimân, pargolâšvuotân sehe ärbivuáválii tiädu, kielâi já vuáháduvâi sirdemân, já olášuttiđ tooimâid, moiguin ovdedeh tom, ete nuorah tiettih já iberdeh sii vuoigâdvuođâid.

16. Mij tubdâstep, ete algâaalmugij riehtilájádâsâin sáttá leđe positiivlâš uási riehtisyeje addelmist já riijdoi čuávdimist já ete toh pyehtih ovdediđ harmoonlijd koskâvuođâid algâaalmugij siärvusij siste já ohtsâškoddeest. Mij čonâdâttâp koordinistiđ já olášuttiđ vuárusavâstâllâm tai lájádâsâiguin, kost toh láá.

17. Mij čonâdâttâp tuárjuđ algâaalmugnisonij vuáimásmittem já hammiđ já olášuttiđ, oovtâstpargoost algâaalmugijguin, eromâšávt algâaalmugnisonijguin já sii servijguin, toimâvuovijd já ohjelmijd, moh láá uáivildum ovdediđ naavcâi ovdedem já nanodiđ sii jođetteijeevuođâ. Mij tuárjup tooimâid, moh visásmiteh algâaalmugnisonij oles já pehtilis uásálistem miärádâstoohâmprosessáid puoh taasijn já puoh suorgijn já moh meddâlisteh iästuid sii uásálistmân poolitlii, ekonomâlii, sosiaallii já kulttuurlii elimân.

18. Mij čonâdâttâp pehtilittiđ mii viggâmušâid, oovtâstpargoost algâaalmugijguin, estiđ já meddâlistiđ puoh viehâvääldi haamijd já olgoštem algâaalmugij já sij jesânij kuáttá, eromâšávt nisonij, párnái, nuorâi, elilâm ulmui já vádulij ulmui kuáttá, nuuvt ete nanodep riävtálijd, poolitlijd já instituutionaallijd raamijd.

19. Mij pivdep olmoošvuoigâdvuođâräđi suogârdiđ, ete tot totká algâaalmugnisonáid já nieidáid čuosâttum viehâvääldi suujâid já čuávumušâid, ráđádâlmáin nisonáid čuosâttum viehâvääldi sehe ton suujâi já čuávumušâi sierânâsraportistein, algâaalmugij vuoigâdvuođâi sierânâsraportistein já eres sierânâsprosessij tooimâi haldâšeijeiguin tai tooimâi miäldásávt. Mij meid pivdep nisonij sajattuv kieđâvuššee toimâkode kieđâvuššâđ algâaalmugnisonij vuáimásmittem ton čuávuváá čuákkimist.

20. Mij tubdâstep čonâdâtmijd, OA algâaalmugij vuoigâdvuođâi julgáštuš uásild, ete staatah ráđádâleh já tuáimih rehálâš mieláin oovtâstpargoost áášánkullee algâaalmugijguin sii jieijâs ovdâstemorgaanij peht vâi finnejeh sii rijjâ já tiätun vuáđuduvvee munemietâmâš ovdilgo staatah tuhhiitteh haavâid, moh vaikutteh algâaalmugij enâmáid, kuávloid já eres luánduriggoduvváid.

21. Mij tubdâstep meid čonâdâtmijd, julgáštuš uásild, ete staatah vuáđudeh aalmuglii tääsist oovtâst áášánkullee algâaalmugijguin vuoigâlijd, hiäŋgáámet¬tum, pelettemes, ávus já čoođâuáinojeijee lattiimijd vâi pyehtih tubdâstiđ, ovdediđ já čuávdiđ algâaalmugij vuoigâdvuođâid, moh kyeskih enâmáid, kuávloid já luánduriggoduvváid

22. Mij tubdâstep, ete algâaalmugij já páihálij seervij ärbivuávâlâš tiätu, innovaatioh já vuáháduveh ovdedeh merhâšitteht luándu maaŋgâhámásâšvuođâ suojâlem já killeel kevttim. Mij tubdâstep tehálâžžân, ete algâaalmugeh peessih uásálistiđ, kost máhđulâš, sii tiäđui, innovaatioi já vuáháduvâi hiäđoid.

23. Mij viggâp toimâđ oovtâst algâaalmugijguin ton oovdân, ete stuorrâ ovdedemprojektij, tego kuáivuttâhtooimâ, vaikuttâsah teikâ mahđuliih vaikuttâsah sijjân váldojeh vuotân, já toin uulmijn ete riiskah haldâšuvvojeh ääšimiäldásávt.

24. Mij macâttep mieláid maaŋgâaalmuglij já eres finnoduvâi ovdâsvástádâs anneeđ áárvust puoh hiäivulijd laavâid já aalmugijkoskâsijd prinsiipijd, tego finnodâhtooimân já olmoošvuoigâdvuođáid kyeskee Ovtâstum aalmugij stivrejeijee prinsiipeh, moiguin olášuteh suojâlmân, kunnijâtmân já tivomân vuáđuduvvee Ovtâstum aalmugij toimâraami, sehe toimâđ čoođâuáinojeijee vuovijn já sosiaallávt já pirrâs täähust ovdâsvástádâslávt. Taan uásild mij čonâdâttâp olášuttiđ táárbu mield lasetoimâid vâi estip algâaalmugij vuoigâdvuođâiguin ávhástâllâm.

25. Mij čonâdâttâp ovdediđ oovtâst áášánkullee algâaalmugijguin táárbu mield toimâvuovijd, ohjelmijd já vyeimivaarijd, moiguin puáhtá tuárjuđ algâaalmugij ámáttijd,

ärbivuáválijd iälátttâsâid, ekonomia, áigápuáđuid, purrâmâšverkkitorvolâšvuođâ já piämmu.

26. Mij tubdâstep ete lii tehálâš, ete algâaalmugijn lii rooli ekonomâlii, sosiaallii já pirrâs oovdedmist ärbivuáválij killeel eennâmtuáluvuáháduvâi kevttimáin, tego ärbivuáváliih siemmânjyehimvuáháduvah, já ete sist láá lovnâ- já eres ruttâdempalvâlusâi finnimvuotâ, peessâm markkânáid, torvejum eennâmkevttimvuoigâdvuođah, tiervâsvuođâhuolâttâs, sosiaalpalvâlusah, škovlim, tiätu já hiävulâš já kuáhtulii haddetääsi teknologia, tego njuoskâdmân já čääsi väldimân já vyerkkimân uáivildum teknologia.

27. Mij nanodep já tubdâstep algâaalmugij oskoldâhlij já kulttuurlij soojij tehálâšvuođâ já tom, et sij kalgeh peessâđ uáiniđ já sijjân kalga macâttiđ sii seremoniatiiŋgâid já uámikkâsâi pasâttâsâid OA algâaalmugij vuoigâdvuođáid kyeskee julgáštuš uulmij mield. Mij čonâdâttâp ovdediđ oovtâst tai algâaalmugijguin vuoigâdvuođâlijd, čoođâuáinojeijee já pehtilis vuáháduvâid moiguin sij peessih uáiniđ já finniđ maasâd seremoniatiiŋgâid já uámikkâsâi pasâttâsâid aalmuglii já aalmugijkoskâsii tääsist.

28. Mij pivdep olmoošvuoigâdvuođâräđi, nuuvt ete váldá vuotân algâaalmugij uáinuid, árvuštâllâđ uđđâsist táálái vuáháduvâidis tooimâid, eromâšávt algâaalmugij vuoigâdvuođâi äššitobdeemekanism, almosčuákkim 69. čuákkimist, vâi puáhtá mutteđ já pyerediđ äššitobdeemekanism tienuuvt, ete tot puáhtá tááláást pehtilubboht ovdediđ julgáštuš áárvustanneem, eres lasseen nuuvt, ete iššeed jeessânstaatâid tááláást pyerebeht čuávvuđ, árvuštâllâđ já pyerediđ julgáštuš uulmij juksâm.

29. Mij pivdep jieškote-uv olmoošvuoigâdvuođâi kocceemorgaan väldiđ julgâštuš vuotân jieijâs tooimâ miäldásávt. Mij movtijdittep jeessânstaatâid siskálmittiđ, ko máhđulâš, tiäđuid algâaalmugij vuoigâdvuođâi tiileest, mieldiluhâmáin olášuttum tooimâid julgâštuš uulmij juksâmân, raportijn maid toimâtteh tääid kocceemorgaanáid sehe maailmvijđosii meriääigitarkkuumist.

30. Mij lep mietâmielâliih aalmuglij já kuávlulij olmoošvuoigâdvuođâinstituutioi ain tehálub roolin julgáštuš uulmij olášuttem oovdedmist. Movtijdittep priivaat sektor, aalmuglâšohtsâškode já akateemlijd instituutioid väldiđ aktiivlii uási ko ovdedeh já suojâleh algâaalmugij vuoigâdvuođâid.

31. Mij pivdep, ete uáivičállee ovdeedškuát ráđádâlmáin já oovtâstpargoost algâaalmugijguin, algâaalmugij aašijd kieđâvuššee sierânâsseervij koskâsii

toorjâjuávhuin já jeessânstaatâiguin tááláá resursijguin oles vuáháduv vijđosii toimâvuávám, main puáhtá visásmittiđ systemaatlii aldânemvyevi julgáštuš uulmij olášutmân, já raportist ovdánmist almosčuákkimân ton 70. čuákkimist ekonomia- já sosiaalrääđi peht. Mij pivdep uáivičállee mieđettiđ, 70. čuákkim loopâ räi, tááláá Ovtâstum aalmugij vuáháduv ollâ tääsi virgeulmui, kote pasta uásálistiđ vuáháduv alemui taasij miärádâstohâmân, ovdâsvástádâs koordinistiđ toimâvuávám, lasettiđ tiäđulâšvuođâ algâaalmugij vuoigâdvuođâin alemuu máhđulâš tääsist já lasettiđ vuáháduv tooimâi systemaatlâšvuođâ taan uásild.

32. Mij pivdep Ovtâstum aalmugij toimâttuvâid, ruttâráájuid já ohjelmijd, táárbu mield eennâmkoordinistei lasseen, tuárjuđ pivdemist aalmuglij toimâvuáváámij, strategiai teikâ eres tagarij tooimâi olášuttem, julgáštuš uulmij olášuttem várás, väldimáin vuotân aalmuglijd prioriteetijd já máhđulijd Ovtâstum aalmugij ovdedemraamijd, pyereeb koordinistem já oovtâstpargo peht.

33. Mij čonâdâttâp kieđâvuššâđ almosčuákkim 70. čuákkimist vuovijd, main toohâđ máhđulâžžân algâaalmugij ovdâsteijei já instituutioi uásálistem Ovtâstum aalmugij ääšánkullee orgaanij čuákkimáid tääid aalmugáid kyeskee aašijn, mieldiluhâmáin máhđulijd eromâš iävtuttâsâid, maid uáivičállee taha maŋeláá 40. saajeest oovdânpuohtum táttum keežild.

34. Mij movtijdittep haldâttâsâid tubdâstiđ algâaalmugij merhâšittee uási killeel ovdánem oovdedmist, vâi puáhtá juksâđ vuoigâdvuođâlii täsitiäddu tääláá já puáttee suhâpuolvâi ekonomâlij, sosiaallij já pirâstáárbui kooskâst, sehe táárbu ovdediđ täsitiädu luánduin vâi pyehtip suojâlid mii plaaneet já ton ekosysteemijd, mii kočoduvvoo maaŋgâ enâmist já kuávluin ”eennâm mii enni”.

35. Mij čonâdâttâp kunnijâttiđ algâaalmugij uási ekosysteem haaldâšmist já killeel ovdánmist, sehe tiäđu, mii lii finnejum meccipivdo, nuurrâm, kyelipivdo, kuáđuttem já eennâmtuálu háárjutmist já sii tiettuu, teknologia já kulttuur.

36. Mij nanodep, ete algâaalmugij tiäđu já strategiaid pirrâs siälutmân kolgâččij kunnijâttiđ já väldiđ vuotân ko ovdedep aalmuglijd já aalmugijkoskâsijd aldânemvuovijd šoŋŋâdâhnubástus keeppidmân já toos vuáhádumán.

37. Mij merkkup, ete algâaalmugijn lii vuoigâdvuotâ meridiđ já ovdediđ prioriteetijd já strategiaid vâi pyehtih kevttiđ sii vuoigâdvuođâ ovdánmân. Taan uásild mij čonâdâttâp

väldiđ ääšimiäldásávt vuotân puoh algâaalmugij vuoigâdvuođâid ko rähtip ive 2015 maŋasii ovdedemtoimâvuávám.

38. Mij koččop jeessânstaatâid já movtijdittep aktiivlávt priivaat sektor já eres instituutioid tuárjuđ Ovtâstum aalmugij rijjâtátulii algâaalmugruttârääju, algâaalmugij aašij sierânâsruttârääju, algâaalmugij išedemohjelm já Ovtâstum aalmugij kyeimivuođâohjelm, vyehhin kunnijâttiđ já ovdediđ algâaalmugij vuoigâdvuođâid maailmvijđosávt.

39. Mij pivdep uáivičállee siskálmittiđ ääšimiäldásijd tiäđuid algâaalmugijn suu loppâraportân, mii kuáská ihetuhhát ovdedemuulmij olášumân.

40. Mij pivdep uáivičállee, ráđádâlmáin algâaalmugij aašijd kieđâvuššee sierânâsseervij koskâsii tuárjujuávkuin já jeessânstaatâiguin sehe väldimáin vuotân algâaalmugij uáinuid, raportistiđ almosčuákkimân ton 70. čuákkimist taan loppâääšikirje olášutmist já adeliđ siämmáá čuákkimist ekonomia- já sosiaalrääđi peht avžuuttâsâid tast, maht Ovtâstum aalmugij tääláid vuáháduvâid kolgâččij kevttiđ, mutteđ já pyerediđ vâi algâaalmugij vuoigâdvuođâid kyeskee Ovtâstum aalmugij julgáštuš ulmeh olášuttuuččii já vuovijd pyerediđ ääšimiäldásii, oles vuáháduv vijđosii aldânemvyevi julgáštuš uulmij olášutmân já ete sun taha eromâš iävtuttâsâid, moiguin máhđulisteh algâaalmugij ovdâsteijei já instituutio uásálistem, vuáđuduumáin uáivičállee raportân vuovijn ovdediđ algâaalmugij ovdâsteijei uásálistem Ovtâstum aalmugij tooimân tääid aalmugáid kyeskee aašijn.

Alggmeerai maai′lmkonfere′nssen tobddum õõlmâs-såbbar õll tää′zz tiuddsåbbar loppä′šš̌ke′rjj

1. Mij, vue′ssbie′llriikki riikk- da halltõõzzi jåå′đteeinee′ǩǩ, mini′stter da võboršee′ǩǩ, kook raaveep tuõttšõs čõnnõõttmõõžž Õhttõõvvâm meerkoo′ddi vuâđđǩee′rj täävtõõzzid da vuâđđjurddjid, maai′lm alggmeeraivui′m tuejjuum õhttsažtuâj jiõggâst, leä′p čõhččmannu 22. da 23. peei′v 2014 noorõõttâm Õhttõõvvâm meerkoo′ddi jåå′đtemkõõskõ′sse New York -gåårda alggmeerai maai′lmkonfere′nssen tobddum õõlmâs-såbbar õll tää′zz tiuddsåbbra tuõttâd e′pet, što Õhttõõvvâm meerkoo′ddin lij väážnai da juätkkjeei tuâjj, ko oou′deet da suõjjlet alggmeerai vuõiggâdvuõđid.

2. Ââ′nnep miõttlõssân maai′lmkonferee′ns valmštõõllâm alggmeerai tuåimid, mâ′te Taarr Altast ǩie′ssmannust 2013 õnnum alggmeerai maai′lmveiddsõs valmštõõllâmkonferee′ns. Primmtõõššâp Alta konferee′ns loppä′šš̌kee′rj da jee′res alggmeerai tuâjaid. Ââ′nnep miõttlõssân še õll tää′zz tiuddsåbbar vuässõ′tti valmštõõllâmtuåimid, jeä′rben alggmeerai võboršii′ǩǩi ka′tti vuässâttmõõžž.

3. Raaveep, što tuärjjeep Õhttõõvvâm meerkoo′ddi alggmeerai čõõđtõõzz alggmeerai vuõiggâdvuõđin, koon õõlmâs-sååbbar priimi čõhččmannu 13. peei′v 2007. Raaveep, što leä′p čõnnõõttâm čõõđtõõzz meâldlânji, suåvldeei čõõđtõõzz vuâđđjurddjid jää′ǩǩtee′l, saaggstõõllâd da tuåimmjed õhttsažtuâjast vuõiggmiõlâst kõõččmõõžžâst åårrai alggmeeraivui′m täi jiijjâz ee′ttǩemorgaani pääi′ǩ, što vuäžžap tõi luõvâs da tiõttu vuâđđõõvvi ouddmiâsttâm ouddâl ko priimmâp da piijjâp tiu′dde lää′jjšeâttmõõžžlaž le′be vaaldšemvuõđlaž tuåimid, kook vuäi′tte vaaikted alggmeeraid.

4. Raaveep, što čõnnõõttâp tuõttsânji slävvõõttâd, tuärjjeed da oou′deed di lee′d ni mä′htt rää′jteǩani alggmeerai vuõiggâdvuõđid di tuärjjeed čõõđtõõzz vuâđđjurddjid.

5. Čõõđtõõzz lâå′ssen maacctep miõlid jee′res miârkteei puåđõõzzid, kook liâ õsttum čiislo ääi′j, ko ra′jje meeraikõskksaž raam maai′lm alggmeerai vuõiggâdvuõđi da põrggmi oou′dummša. Täk puåđõõzz liâ jeä′rbi mie′ldd alggmeerai põõšši fooruum vuâđđummuš, alggmeerai vuõiggâdvuõđid ǩiõtt’tõõlli ä′šštobddimekaniism raajjmõš da alggmeerai vuõiggâdvuõđi spesiaalraportõ′stti tuâj vuâđđummuš. Čõnnõõttâp vä′ldded

kõõččmõõžžâst åårrai orgaani u′vddem siâzztõõzzid da vuä′ppõõzzid ää′šš meâldlânji lokku õhttsažtuâjast alggmeeraivui′m.

6. Äjšmâ′ttep tõid riikkid, kook jiâ veâl leäkku ratifiâsttam Meeraikõskksaž tuâjjorganisaatio ee′jj 1989 õõlmâs-suåppmõõžž jiõččnaž jânnmi algg- da rooddmeerain (nr 169) le′be õhttâm tõõzz, tu′mmjed õõlmâs-suåppmõõžž ratifiâsttmõõžž le′be tõõzz õhttmõõžž. Maacctep miõlid, što õõlmâs-suåppmõš õõlgat tõn ratifiâsttam riikkid oou′deed õ′httesuåvtum da jie′rğğes tuåimid alggmeerai vuõiggâdvuõđi suõjjummuž diõtt.

7. Čõnnõõttâp čõõđted alggmeeraivui′m saaggstõõlee′l da õhttsažtuâjast tuåimmjee′l ää′šš meâldlaž meerlaž tää′zz tuåimid, mie′ldd looggee′l lää′jjšeâttmõõžžlaž, poliittlaž da vaaldšemvuõđlaž tuåimid, koivui′m põõrgât õsttâd alggmeerai vuõiggâdvuõđid kuõskki Õhttõõvvâm meerkoo′ddi čõõđtõõzz täävtõõzzid da oou′deed tie′ttemvuõđ čõõđtõõzzâst pukin õhttsažkåå′dd vuu′din, mie′ldd looggee′l lää′jjšiõtteemorgaani, vuõigâs-stroi′ttli da õõlmâs vaaldâšm tuåimmjee′jid.

8. Čõnnõõttâp tuåimmjed õhttsažtuâjast alggmeeraivui′m tõi jiijjâz ee′ttǩemorgaani pääi′ǩ mie′rren oou′deed da čõõđted taarbše′mmen meerlaž tuåimmjemplaanid, strategiaid le′be jee′res tuåimid čõõđtõõzz täävtõõzzi õsttâm diõtt.

9. Čõnnõõttâp oou′deed da suõjjled alggmeeraid kuulli vâkksaž oummui vuõiggâdvuõđid di pue′reed veâl täi oummui sosiaal'laž da ekonoomlaž jeällmõõžžid õhttsažtuâjast sijvui′m, jeä′rbi mie′ldd oou′dee′l tillõttum tuåimid ooudbeä′lnn peäggtum tuåimmjemplaani, strategiai le′be tuåimi diõtt. Lâå′ssen čõnnõõttâp ainsmâ′tted, što alggmeeraid kuulli vâkksaž oummuid vuässââ′ttet alggmeeraid õhtti meerlaž lää′jjšeâttmõš- da instituutiorajjsid di poliittlaž rajjsid da što täi rajjsivui′m peä′lsteez oou′deet kõõččmõõžžâst åårrai oummui vuõiggâdvuõđid.

10. Čõnnõõttâp tuõjjstõõllâd alggmeeraivui′m jeä′rded taarbše′mmen teâđaid le′be tuejjeed tu′tǩǩummšid, da čõnnõõttâp ââ′nned obbvääldlaž alggmeerai pue′rrjie′llem suei′mkrõ′stti indikaattrid nu′tt, što pue′reep meerai da tõõzz kuulli oummui, jeä′rben puärrsab oummui, neezzni, nuõri da päärnai di vâkksaž oummui, vue′jj da što va′stteep täi taarbid.

11. Čõnnõõttâp ainsmâ′tted seämmanallšem piâssmõõžž õlltäss'saž škooultõ′sse, ko′st tobdstet alggmeerai kulttuur mää ŋgnallšemvuõđ, di piâssmõõžž tiõrvâsvuõtt-, aassâm-,

čää′cc-, pottsanja-ää′nnem- da jee′res tällõs- da sosiaalprograammid, koi mie′rren lij pue′reed pue′rrjie′llem, jeä′rbi mie′ldd raajee′l alttõõzzid da tuåimmjemvuåđđjurddjid da riâžžee′l resuursid. Põrggâp tuejjeed alggmeeraid vuei′tlvi′žžen čõõđted näkam programmid vuäittmõõžži mie′ldd.

12. Tobdstep alggmeerai tiõrvâsvuõđhåiddvuõ′jji, ä′rbbvuõtt-talkstõõllmõõžž da ä′rbbvuõtt-teâđ miârktõõzz.

13. Čõnnõõttâp ainsmâ′tted, što alggmeeraid kuulli persoonin lij seämmanallšem vuäittmõš ää′lmõs õsttâmnalla åårrai råpplaž da jiõggsaž tiõrvâsvuõđ tässa. Čõnnõõttâp še reâuggad kõrrsubun põrggmin vue′leed hiv, aids, malaria, tuberkuloos da jee′res ko pâššnemkõõvi očndõõttâmvuõđ loŋŋnee′l cõõggeed tõid jeä′rbi mie′ldd ää′šmeâldlaž alggmeeraid kuulli persoonid jurddum programmi, tuåimmjemvuåđđjurddji da resuursi vie′ǩǩin. Lää′ssen čõnnõõttâp reâuggad kõrrsubun põrggmin ainsmâ′tted täi persooni vuäittmõõžž piâssâd vuäzzli′žžen seksuaal- da lâssnemtiõrvâsvuõđâst da lâssnemvuõiggâdvuõđin meeraikõskksaž narood- da oou′deemkonferee′ns tuåimmjemprogramm, Peking tuåimmjemprogramm da tõi ta′rǩǩeemkonferee′nsi lopp-ä′šš ǩii′rji meâldlânji.

14. Čõnnõõttâp oou′deed puki alggmeeraid kuulli päärnai vuõiggâdvuõđ õõutveäkka jooukâz vuäzzlaivui′m piâssâd vuäzzli′žžen jiijjâz kulttuurâst, tobdsted da spraavdõõttâd jiijjâz åskldõõgg di ää′nned jiijjâz ǩiõl.

15. Tuärjjeep alggmeeraid kuulli nuõri viõkkšmâttmõõžž da vaalmâšvuõđi oou′dummuž, mie′ldd looggee′l sij tiuddvääldlaž da viõkkšõs vuässõõttmõõžž tu′mmjemtuõjju si′jjid kuõskki aa′ššin. Čõnnõõttâp raajjâd alggmeeraivui′m saaggstõõlee′l tuåimmjemvuåđđjurddjid da programmid di u′vdded taarb mie′ldd resuursid alggmeeraid kuulli nuõri pue′rrjie′llem oou′dummša, jeä′rben tiõrvâsvuõđ, škooultõõzz, tuâjjvuõđ di ä′rbbvuõtt-teâđ, ǩiõli da vuõ′jji se′rddem sue′rjest, da čõõđted tuåimid, koivui′m oou′deet tie′ttemvuõđ sij vuõiggâdvuõđin da tõi fi′ttjummuž.

16. Tobdstep, što alggmeerai vuõigâs-stroi′ttlin vuäitt lee′d miõttlõs miârktõs, ko ainsmåå′ttet vuõiggâdvuõttsuõj vuäžžamvuõđ da vuäittmõõžž reeidai rä′tǩǩummša da što tõk vuäi′tte peä′lsteez oou′deed põõšši kõskkvuõđid alggmeerai õutstõõzzin da õhttsažkåå′ddest. Čõnnõõttâp koordinâ′stted tuåimmjummšeen näkam ju′n åårrai stroi′ttlivui′m da vuârrmainsted tõivui′m.

17. Čõnnõõttâp tuärjjeed alggmeeraid kuulli neezzni viõkkšmâttmõõžž di raajjâd da čõõđted õhttsažtuâjast alggmeeraivui′m, jeä′rben tõid kuulli neezzni da sij organisaatioivui′m, tuåimmjemjurddjid da prograammid, kook liâ jurddum oou′deed alggmeerai neezzni vaalmâšvuõđi oou′deem da raaveed sij jåå′đteeivuõđ. Tuärjjeep tuåimid, koivui′m ainsmââ′ttet alggmeeraid kuulli neezzni tiuddvääldlaž da viõkkšõs vuässõõttmõõžž puki taa′zzi da puki suõ′rji tu′mmjemtuõjju da jaukkeet cõgldõõzzid sij vuässõõttmõõžžâst poliittlaž da sosiaal'laž di tällõs- da kulttuurjie′llma.

18. Čõnnõõttâp reâuggad kõrrsubun põrggmin cõggâd da jaukkeed õhttsažtuâjast alggmeeraivui′m juõ′ǩǩnallšem viõkkvää′ld da cårstummuž, kåå′tt tillââvv alggmeeraid da tõid kuulli persoonid, jeä′rben neezznid, päärnaid da nuõrid di puärrsab da vâkksaž oummuid. Tän diõtt raaveep vuõiggâdvuõđlaž, poliittlaž da institutionaal'laž raamid.

19. Kåčča p ooumažvuõiggâdvuõttsuåvtõõzz tu′mmjed, što tõt čiõ′lğğe′či alggmeeraid kuulli neezznid da niõđid tillõõvvi viõkkvää′ld vie′rid da čuâvvmõõžžid, saaggstõõlee′l neezznid tillõõvvi viõkkvää′ld di tõn vie′ri da čuâvvmõõžži spesiaalraportõ′stti, alggmeerai vuõiggâdvuõđi spesiaalraportõ′stti da jee′res spesiaalmekaniismi tuâjai vuä′mstee′jivui′m täi tuâjai meâldlânji. Lââ′ssen kåčča p neezzni sâå′j ǩiõtt'tõõlli tuåimmkåå′dd ǩiõtt'tõõllâd pue′tti såbbre′stes alggmeerneezzni viõkkšmâttmõõžž.

20. Tobdstep alggmeerai vuõiggâdvuõđi kuõskki Õhttõõvvâm meerkoo′ddi čõõđtõ′sse õhtti čõnnõõttmõõžžid, koi mie′ldd riikk saaggstâ′lle da tuåimmje õhttsažtuâjast vuõiggmiõlâst kõõččmõõžžâst åårrai alggmeeraivui′m täi jiijjâz ee′ttǩemorgaani pääi′ǩ nu′tt, što vuäžža tõi luõvâs da tiõttu vuâđđõõvvi ouddmiâsttâm ouddâl ko tõk pre′mme ha′ŋǩǩõõzzid, kook vaaikte alggmeerai jânnmid, vuu′did da jee′res luâttree′ğğesvuõđid.

21. Tobdstep še čõõđtõ′sse õhtti čõnnõõttmõõžžid, koi mie′ldd riikk vuâđđee meerlaž tää′zzest õõutveäkka ää′šš vuä′msteei alggmeeraivui′m vuõiggâdvuõđmeâldlaž, jiõččnaž, paa′rtite′mes, ää vai da kuâstlvõs mõõntõõllmõõžžid nu′tt, što tobdste, oou′dee da rä′tǩǩee algg-meerai vuõiggâdvuõđid, kook kue′sǩǩe jânnmid, vuu′did da luâttree′ğğesvuõđid, di oou′dee täid vuõiggâdvuõđid.

22. Tobdstep, što alggmeerai da pääiklažõutstõõzzi ä′rbbvuõtt-teâtt di ää′rbvuâlaž ho′hssjõõzz da vue′jj oou′dee peä′lsteez miârkteeinalla luâđ mää ŋgnallšemvuõđ seeiltummuž da ǩeâll'jeei âânnmõõžž. Tobdstep vääžn'jen, što alggmeer peä′sse vuäittmõõžži mie′ldd vuäzzli′žžen teâđaz, ho′hssjõõzzeez da vuõ′jjeez pu′httem aau′ǩin.

23. Põrggâp tuåimmjed õõutveäkka alggmeeraivui′m nu′tt, što ǩiõtt’tõõllâp miârkkšõõvvi oou′deemha′ŋǩǩõõzzi, mâ′te kuåivâsindustria tuåimmjummuž se′st õõ′nni ha′ŋǩǩõõzzi, tuõttvue′ǩǩšõs le′be vuei′tlvaž vaaiktõõzzid täid meeraid nu′tt še, što vaaldšep riiskid ää′šš meâldlânji.

24. Maacctep miõlid, što pâi′lmeerlaž da jee′res põrggsin lij vasttõs slävvõõttâd pukid suåvldeei šiõttõõzzid da meeraikõskksaž vuâđđjurddjid, mie′ldd looggee′l põõrgâstuåimmjummuž da ooumažvuõiggâdvuõđid kuõskki Õhttõõvvâm meerkoo′ddi o′hjjeei vuâđđjurddjid, koivui′m tiu′dde piijât suõjjlõ′sse, slävvõõttmõ′šše da teevvmõ′šše vuâđđõõvvi Õhttõõvvâm meerkoo′ddi tuåimmjemraam, di tuåimmjed äävnalla da õhttsažkåå′dd da pirrõõzz peä′lest va′stteemnallšeld. Tän vue′zzest čõnnõõttâp čõõđted taarbše′mmen lââ′sstuåimid alggmeerai vuõiggâdvuõđi puästtadââ′nnem cõggâm diõtt.

25. Čõnnõõttâp raajjâd da oou′deed õõutveäkka ää′šš vuä′msteei alggmeeraivui′m taarbše′mmen tuåimmjemvuâđđjurddjid, prograammid da resuursid, koivui′m tuärjjeet alggmeerai ämmtid, ää′rbvuâlaž jie′llemvue′ǩǩtuåimmjummuž, tällõõzz, pi′rǧǧeemvuõ′jjid, veärraaunâs-staanvuõđ da poorrma kuulli aa′šš id.

26. Tobdstep, što alggmeerain vuäitt lee′d väážnai miârktõs tällõõzz, sosiaal’laž jeällmõõžži da pirrõõzz oou′dummšest, ko suåvldet ää′rbvuâlaž ǩeâll’jeei šâddeemvuõ′jjid, mâ′te ää′rbvuâlaž siõmmnijue′ǩǩemriâšldõõggid, da ko täid meeraid ainsmââ′ttet kreditt- da jee′res teäggtemkääzzkõõzzi vuäǯǯamvuõđ, markknid piâssmõõžž, staanum määddââ′nnemvuõiggâdvuõđid, tiõrvâsvuõđhuõl, sosiaalkääzzkõõzzid, škooultõõzz, teâđ da tõi taarbid va′stteei da ââ′nteeihâddsaž teknologia, mâ′te kasttummša di čää′ʒʒ ruõkkmõ′šše da seeiltummša jurddum teknologia.

27. Raaveep da tobdstep alggmeerai ååskvaž da kulttuursaž paai′ǩi väážnaivuõđ di tõn, što lij väážnai raajjâd vuei′tlvi′žžen alggmeerai seremoniakäälvai da pokoinii′ǩǩi paaʒʒtõõzzi õsttâmvuõđ da maacctummuž alggmeerai vuõiggâdvuõđid kuõskki Õhttõõvvâm meerkoo′ddi čõõđtõõzz täävtõõzzi meâldlânji. Čõnnõõttâp raajjâd õõutveäkka ää′šš vuä′msteei alggmeeraivui′m vuõiggvuõđmeâldlaž, äävai da viõkkšõs riâšldõõggid, koi vie′ǩǩin seremoniakäälvaid da pokoinii′ǩǩi paaʒʒtõõzzid tuejjeet õsttâmnallšmen da maacctet meerlânji da meeraikõskksânji.

28. Kåčča p ooumažvuõiggâdvuõttsuåvtõõzz alggmeerai vuäinlmid lokku vää′ldee′l ärvvtõõllâd o′đđest õõlmâs-såbbar 69. såbbrest ju′n åårrai riâšldõõggees, jeä′rben alggmeerai vuõiggâdvuõđi ä′šštobddimekaniism, tuâjaid nu′tt što, tõt mott da pue′rad

ä′šštobddimekaniism nu′tt, što tõt vuäitt ânn’jõõžž pue′rben oou′deed čõõđtõõzz jää′ǩǩtummuž, jeä′rbi mie′ldd veä′ǩǩtee′l vue′ssbie′llriikkid ânn’jõõžž pue′rben vahssâd, ärvvtõõllâd da reâuggad kõrrsubun piâssâd čõõđtõõzz täävtõõzzid.

29. Kåččap kåå′tt-aa ooumažvuõiggâdvuõttsuåppmõõžži vahssâmorgaan vä′ldded lokku čõõđtõõzz jiijjâs tuâjas meâldlânji. Tuärjjeep vue′ssbie′llriikkid u′vdded taarb mie′ldd teâđaid alggmeerai vuõiggâdvuõđi vue′jjest, še čõõđtum tuåimin čõõđtõõzz täävtõõzzi tiu′dde piijjâm diõtt, täid vahssâmorgaanid tuåimtemvuâlaž rapoortin di õõlmâsmaailmlaž mie′rräi′ğğta′rǩstõõllmõõžžâst.

30. Ââ′nnep miõttlõssân tõn, što meerlaž da vooudlaž ooumažvuõiggâdvuõttinstituutt liâ veâl väážn’jab vue′zzest oou′de′mmen čõõđtõõzz täävtõõzzi õsttmõõžž. Tuärjjeep privattsektoor, meerlažõhttsažkåå′dd da akateemlaž instituutioid šiõttlõõvvâd aktiivlaž vue′zz, ko oou′deet da suõjjlet alggmeerai vuõiggâdvuõđid.

31. Raukkâp, što vä′lddpiisar älgg alggmeeraivui′m, alggmeerai aa′šid ǩiõtt’tõõlli spesiaalorganisaatioi kõskksaž tuärjjeemjooukin da vue′ssbie′llriikkivui′m saaggstõõlee′l da õhttsažtuâjast tuåimmjee′l oou′deed ju′n åårrai resuursi raajin riâšldõõggveiddsõs tuåimmjemplaan, koin vuei′tet ainsmâ′tted looglaž âlddnemnää′l čõõđtõõzz täävtõõzzi õsttmõ′šše, da raportâstt õsttum ouddnummšest õõlmâs-såbbra tõn 70. såbbrest tällõs- da sosiaalsuåvtõõzz vie′ǩǩin. Kåččap vä′lddpiisar u′vdded 70. såbbar loopp rää′jest nåkam Õhttõõvvâm meerkoo′ddi riâšldõõgg õll tää′zz ve′rğğooumže, kåå′tt vuäitt vuässõõttâd riâšldõõgg ää′lmõs taa′zzi tu′mmjemtuõjju, tuâjjan koordinâ′stted tuåimmjemplaan, lää′zzted tie′ttemvuõđ alggmeerai vuõiggâdvuõđin nu′tt ää′lmõs tää′zzest ko vuei′tlvaž di pue′reed riâšldõõgg tuåimmjummši looglažvuõđ tän vue′zzest.

32. Kåččap Õhttõõvvâm meerkoo′ddi spesiaalorganisaatioid, foondid da prograammid – taarbše′mmen mäddkoordinaattri lää′ssen – tuärjjeed, ko raaukât, meerlaž tuåimmjemplaani, strategiai le′be jee′res nåkam tuåimi čõõđtummuž, koivui′m põõrgât piâssâd čõõđtõõzz täävtõõzzid, di jää′ǩǩted te′l meerlaž prioritee′ttid da vuei′tlvaž Õhttõõvvâm meerkoo′ddi oou′deemraamid da seämmast viõuseed koordinâsttmõõžž da õhttsažtuâj.

33. Čõnnõõttâp ǩiõtt’tõõllâd õõlmâs-såbbar 70. såbbrest vuõ′jjid, koivui′m vuei′tet raajjâd vuei′tlvi′žžen alggmeerai võboršii′ǩǩi da instituutioi vuässõõttmõõžž Õhttõõvvâm meerkoo′ddi ää′šše vuä′msteei orgaani såbbrid täid meeraid kuõskki aa′šše in, mie′ldd

looggee’l vuei′tlvaž spesiaal e′tǩǩõõzzid, koid vä′lddpiisar tuejjad mââibeä′lnn pääi′ǩest 40. raukkum e′tǩǩõõzz diõtt.

34. Au′ʒʒjep halltõõzzid tobdsted alggmeerai miârkteei tuâj ǩeâll’jeei ouddnummuž oou′deemtuâjast, što õõstčeš vuõiggvuõđmeâldlaž tää′ssteädd ânn’jõž da pue′tti puõlvvõõggi ekonoomlaž, sosiaal’laž da pirrõstaarbi kõõskâst, di tobdsted taarb oou′deed reeidte′mes jie′llem luâđain nu′tt, što pâ′sttep suõjjled planee′tten da tõn ekosystee′mid, koid määŋgin jânnmin da määŋgin vuu′din nõõmtet mäddjeä′nnen.

35. Čõnnõõttâp slävvõõttâd alggmeerai vue′zz ekosystee′m vaaldšummšest da ǩeâll’jeei ouddnummšest, jeä′rben täi meerai ǩiõččlâsttamteâđ mie′cstummšest, noorrmõõžžâst, kue′llšeellmõõžžâst, palggmõõžžâst da mäddtäälast di tõi tiõtti, teknologia da kulttuur.

36. Raaveep, što alggmeerai teâđ da strategiaid pirrõõzz seeiltummuž diõtt õõlgči slävvõõttâd da što tõid õõlgči vä′ldded lokku, ko raajjâp meerlaž da meeraikõskksaž âlddnemnaa′lid äimm-muttâz ǩeä′ppummša da tõõzz šiõttlõõvvmõ′šše.

37. Primmtõõššâp, što alggmeerain lij vuõiggâdvuõtt mie′rreed da oou′deed prioritee′ttid da strategiaid nu′tt, što â′nne vuõiggâdvuõđâz ouddnummša. Tän vue′zzest čõnnõõttâp vä′ldded ää′šš meâldlânji lokku pukid alggmeerai vuõiggâdvuõđid, ko raajât ee′jj 2015 mââibeä′l oou′deemmagenda.

38. Kåčč ap vue′ssbie′llriikkid da äjšmâ′ttep aktiivlânji privattsektoor da jee′res instituutioid u′vdded vuässõõzzâz Õhttõõvvâm meerkoo′ddi pääkkte′mes alggmeerfo′ndde, alggmeerai aa′šši spesiaalfo′ndde, alggmeerai veä′ǩǩvuõttprogra′mme da Õhttõõvvâm meerkoo′ddi alggmeerai sǩeâpparvuõttprogra′mme, kuånsttân slävvõõttâd da oou′deed alggmeerai vuõiggâdvuõđid maai′lmveiddsânji.

39. Raukkâp vä′lddpiisar lâå′zzted ää′šš meâldlaž teâđaid alggmeerain ee′ǩǩdohat oou′deemtäävtõõzzi õsttâm kuõskki loppraporttses.

40. Raukkâp, što vä′lddpiisar alggmeerai aa′šši ǩiõtt’tõõlli spesiaalorganisaatioi kõskksaž tuärjjeemjooukin da vue′ssbie′llriikkivui′m saaggstõõlee′l di alggmeerai õlmmsa pu′httem vuäinlmid lokku vää′ldee′l raportâstt õõlmâs-såbbra tõn 70. såbbrest tän loppä′šš ǩee′rj tiu′ddepiijjmõõžžâst da oudd seämma såbbrest tällõs- da sosiaalsuåvtõõzz vie′ǩǩin siâzztõõzzid tõ′st, mä′htt ju′n åårrai Õhttõõvvâm meerkoo′ddi riâšldõõggid õõlgči ââ′nned, mu′tted da pue′reed, što alggmeerai vuõiggâdvuõđid kuõskki

Õhttõõvvâm meerkoo′ddi čõõđtõõzz täävtõõzzid õõstčeš. Raukkâp, što vä′lddpiisar seämmast oudd siâzztõõzzid kuånstin raajjâd riâšldõkveiddsânji ânn’jõõžž looglab âlddnemnää′l čõõđtõõzz täävtõõzzi õsttma da tuejjad spesiaale′tǩǩõõzzid, koivui′m põõrgât raajjâd vuei′tlvi′žžen alggmeerai võboršii′ǩǩi da instituutioi vuässõõttmõõžž da kook vuâđđâ′vve vä′lddpiisar rapo′rtte vuõ′jjin da kuånstin oou′deed alggmeerai võboršii′ǩǩi vuässõõttmõõžž Õhttõõvvâm meerkoo′ddi tuåimmjummša täid meeraid kuõskki aa′ššin.

ULKOASIAINMINISTERIÖN JULKAISUJA

5/2016

ISSN paino 0358-1489
ISSN PDF 2341-8230
ISBN paino 978-952-281-316-9
ISBN PDF 978-952-281-317-6